

VLASTIVĚDNÝ SBORNÍK
OKRESU NOVÝ JIČÍN SVAZEK **20**

nak obrovské sedmítisícové demonstrace německých dělníků 11. února 1919 před okr. hejmanstvem a 31. května t. r. společně česko-německé protidohatní boule na náměstí v Novém Jičíně.) Rovněž ulavry 1. máje 1919 měly v některých místech, např. v Odrách a v Butovicích výrazně třídní charakter. Zápas, který bolševicky orientovaní dělníci vedli proti ostříjeným vůdcům soc. demokracie v našem okrese, byl více než těžký. Vedení české soc. demokracie mělo v našem okrese silné pozice z dob před válkou a z posledních válečných let. Využívalo jich nejen k otupení třídního boje, ale i k pomluvám sovětského Ruska, Říjnové revoluce a jejích vůdců. Posilova těchto kruhům v soc. demokracii byli také legionáři a bohuzel i mnozí renegóti, kteří v Rusku byli komunisty, ale po návratu zradili. V našem okrese takto nebezpečně působil redaktor Franta Beneš, který byl v Rusku spolupracovníkem Munšovým.) Tisk provinciových soc. demokratů ostře napadal naše rudoarmejce, kteří se vrátili do vlasti i širší pravdu o Říjnové revoluci a poměrech v Rusku. Zápas o sov. Rusko, o ideje VRSR převzala i v našem okrese KSC, která se prosadila přes všechny políže v hlavních průmyslových centrech okresu sítě po sjezdu r. 1921.

Velkou oporu měla v revolučně naladěné, oportunistem nezotřené mládeži, německé i české. Mládež i u nás překonávala snadněji umělé pěstovaný nacionalismus. Přispěl k tomu především Svaz komunistické mládeže Československa, který vstoupil do Komunistické internacionály mládeže. V našem okrese měl Komsovet silné pozice na Odersku, Bílovecku a Novojičínsku, jeho skupiny měly většinou internacionální složení, byly zde soudružské vztahy, referáty byly přednášeny česky i německy. Komsovetci bojovali v našem okrese po boku strany za zlepšení hospodářského postavení dělnické mládeže a učdů, za politická práva mládeže, proti národnostnímu útlaku a buržoaznímu militarismu. V letech 1920-22 se zapojili komsovetci na Novojičínsku velmi aktivně do pomocných akcí pro hladovějící Sovětské Rusko. Stavěli se po bok třídně utvářenému čs. dělnictvu, které v letech intervence, zvl. na Ostravsku, zaujalo odmítavý postoj k akcím čsl. vlády ve prospěch intervencních států. Svědčí o tom i krátká protestní stávka ve Fulneku dne 19. srpna 1920, kde se v úsmesení židů, obyč. CSR ve sporu Ruska s Polskem zůstala neutrální, aby bylo odvoláno dahadové vojsko a přes území CSR nebyl dovolen přesun válečného materiálu.)

Mnozí z mladých komsovetců dvacátých let se stali i účastníky zájezdu do SSSR na podzim 1925 o vystupovali pak na řadě přednášek, pořádaných stranickými organizacemi. V Novém Jičíně se přednáška o SSSR konala za účasti 350 posluchačů české i německé národnosti 11. února 1926.) další pak ve Frenštátě, Butovicích, ve Věstíně a ve Studénce. Mládež i dospělí se seznamovali s životem sovětského lidu, sovětské mládeže. Tak se překonávalo umělé vytváření snůška lidu a pomluv o životě v Sovětském svazu. Mladá generace, vrostlá v Komsovetu, pracovala po jeho zájmu v KSC, pomáhala po boku starších soudruhů překonávat nacionalismus, stala se v řadě míst našeho okresu hlavním „proporečnickem“ idejí VRSR. Díky idejím proletářského internacionálního se vedl v našem okrese zcela úspěšný boj s kapitalismem v letech dočasně stabilizace kapitalismu a v dobách hospodářské krize třicátých let.)

Vzácným projevem proletářské solidarity byly Rudé letnice, uskutečněné KSC 23. května 1926, na kterých k osmi stům účastníkům české a německé národnosti promluvil o požadavcích proletariátu německý a český poslanec Karel Kreibich.)

V době hospodářské krize kučeli v hladových pochodech, kterých bylo na Novojičínsku velmi mnoho, svorně vedle sebe čeští a německí dělníci. Stejně tak byly dělníky obou národností navštěvovány schůze a demonstrace, ve kterých referovali poslanci KSC obou národností. V letech krize se na mnoho schůzích nezaměstnaných vzpomínal Sovětský svaz, země nedočkáně hospodářskou krizi.)

Poznávaní života lidí v dosud jediném dělnickém státu na světě, v Sovětském

svazu, bylo v těchto těžkých dobách velmi účinnou formou propagace a agitace pro revoluci boj. Mnozí dělníci, většinou nezaměstnaní, odcházeli i tajně do SSSR. Pro své zvolení zástupce dělníci kanali sbírky, aby jim cestu do sovětského Ruska umožnili.

Příklad prvního dělnického státu byl připomínán na četných schůzích nezaměstnaných, kde vedle problémů hospodářských a sociálních nestály stranou ani otázky ideologické. V našem okrese tomu tak bylo na širší schůzi, kterých se v únoru 1933 v Odrách, Bílovcích a v Novém Jičíně zúčastnili tehdejší gen. taj. KSC s. Klement Gottwald.) Z obsahu jednání těchto většinou internacionálních schůzí, kde s. K. Gottwald mluvil chvíli česky, chvíli německy, ze dořídíme, že v diskusi se vedly s protivníky tvrdé boje za Sovětský svaz, že zde byly odráženy též neaktivní a pomluvy. Stejně tak tomu bylo na velkém veřejném shromáždění v hotelu Amerika v Kopřivnici 4. 4. 1932, kde hlavním řečníkem byl s. Antonín Zápotocký.)

Nástup fašismu a boj s ním má v našem okrese své významné místo. Pad jeho úder se zhroutil německá sociální demokracie. Nacistické demagogii podlehlo i mnoho českých německých dělníků v našem okrese. Pactive jádro komunistů obou národností s ním i v našich těžkých podmínkách úspěšně bojovalo. V tomto zápase byli komunistům cíle a myšlenky VRSR, stejně i existence Sovětského svazu, velkou pomocí.

Přilivou událostí pro posilování čsl.-sovětských vztahů v době zhoršení národní a státní existence bylo konečné uzášení Sovětského svazu, navázaní diplomatických styků a zvl. podepsání smlouvy o vzájemné pomoci mezi CSR a SSSR. Na našem okrese se tehdy silně aktivizoval odbočka Svazu přátel SSSR. Čestné místo patří zakladatelům a funkcionářům odbočky na Kopřivnicku, Příbořsku, Odersku. Patří mezi ně s. Alois Krumpal, okr. tajemník strany v Kopřivnici, který byl dlouholetým funkcionářem a propagátorem čs.-sov. přátelství.

Činnost odbočky Svazu přátel SSSR, založené v Kopřivnici v r. 1934, sdružující příslušníky různých politických stran i nestraníky, byla velmi bohatá. Odbočka vykonala do r. 1938 pro poznání Sovětského svazu velmi mnoho. Její funkcionáři, předseda učitel Vincenc Žárský, jednatelem učitel Adolf Gajdůšek, jehož obětavé práce v odbočce byla vysoce oceněna tím, že až nestraník kandidoval za KSC v r. 1938 do obecního zastupitelstva v Kopřivnici (za svou práci v odbočce byl pronásledován a za váleky vězněn) dále Ludvík Ozarda a Antonín Burišský dovedli pracovat nejen obětavě, ale i promyšleně, takže akce odbočky, které měly vysoce hodnotný politický a kulturní program, byly četně navštěvovány.) V Příboři v třicátých letech byl propagátorem čs.-sov. přátelství významný sochař a pokračovatel veřejný pracovník František Juzaň. Již před svou cestou do SSSR v r. 1937 byl podporovatelem hnutí za sblížení se mezi státy. Po návratu věnoval mnoho času propagacím práci, přednášel na schůzích, získával mládež i staré do prvních kroužků kultury. Po okupaci Příboře mu tato činnost byla často při výsleších na gestapu v Novém Jičíně připomenuta.)

V národnostně smíšených oblastech, zvl. na Odersku, Fulnecku a Bílovecku sráželi v letech 1933-38 komunisté tvrdý boj s henleinovci. Mnozí na to doplatili životem lítě po Mlíchovu, další za váleky ve věznicích, koncentračních táborech, ale také na frontách a v partyzánských oddílech.

Z mnoha německých komunistů, kteří v době před Mlíchovem nekompromisně hájili přátelství a spolupráci se Sovětským svazem, je třeba připomenout Rudolfa Peschla, rodák z Velkých Albrechtic, který studoval již v roce 1933 na leninské škole v Moskvě, kde byl jeho učitelem soudruh Dimitrov, dále soudruha Hermana Stacha, významného stranického a odborářského funkcionáře z Odr, který stál v čele odbočky Svazu přátel SSSR mnoha let. Od roku 1926 si dopisoval s některými členy představiteli Sovětského svazu, např. s tehdejším předsedou Nejvyššího sovětu soudruhem Kalininem.)

Náš okres (zvláště jeho okrajová část sousedící s Beskydy) je znám partyzánským bojem, jehož se v době 2. světové války účastnilo mnoho mladých lidí, zejména komsolců. Bezprostředním kontaktem se sovětskými lidmi, kteří ve skupinách operujících na území našeho okresu bojovali a umírali, se utulovalo čs.-sovětské přátelství.

O strážnických partyzánech, o činnosti partyzánů na Spálóvsku, odbojových skupinách na Příbořsku, ve Studénce a jiných místech našeho okresu byly napsány samostatné práce.¹⁾ Jsou vzpomínkou i zdrojem informací starším, kteří sami tyto těžké chvíle prožili, jsou však velkou školou pro mládou generaci, pro kterou jsou léta okupace a boje našeho lidu proti okupantům historií. Na našem okrese máme dostatek důkazů o nezištné pomoci sovětských lidí v zápasu o znovuzískání svobody. Naše školní mládež se v sítích a koutcích tradic setkává s fotografiemi mnoho prostých sovětských vojáků a partyzánů, kteří v našem okrese bojovali a padli. Na mnoha místech máme pamětní desky, pomníky padlým sov. vojákům. U těchto míst získávají naši pionýři neformálně mnoho informací o charakteru a statečnosti lidí, které vychovála sovětská země.

Poučení nehledáme jen v minulosti, ale i v každodenní spolupráci našich spřátelených zemí. V našem okrese máme podněty, které úzce spolupracují se sovětskými zdvoji a výrazně se podílejí na dodávkách pro Sovětský svaz. Stačí vzpomenout kopřivnickou Taturu a novojičínský Autopal v oblasti automobilového průmyslu. Dobrá spolupráce je nejlepší vizitkou a dokladem pro plnění cílů, které si socialistický tábor klade v současné době bojů za dorozumění mezi národy, za mírové soužití a zmluvnosti mezinárodního napětí. V uplatňování uvedených cílů je možné i po šedesáti letech spotřívat životschopnost, posíleba a nutnost ideálů, pro které šli do bojů za nový svět ruši bolševici v roce 1917.

Poznámky:

- 1) O událostech roku 1917 na Novojičínsku viz „Léta 1917—1921 na Ostravsku“ Slezský stud. ústav v Opavě, 1957, str. 33.
Karel Otto, Ctení o Novém Jičíně, MěstNV v Novém Jičíně 1963, str. 37.
Jan Hanák, Z dějin dělnického hnutí na Novojičínsku v letech 1917—1921, str. 10 až 11, Sborník „K historii KSC na Novojičínsku“, OV KSC v N. Jičíně 1966, str. 9.
- 2) Grobelný-Sobotík, Dělnická hnutí na Ostravsku, Ostrava 1957, str. 313.
Karel Otto, Výročí v roce 1963, okresní vlastivědný sborník „Novojičko“, sv. 7, str. 15.
Jan Hanák, Z dějin dělnického hnutí na Novojičínsku v r. 1917—1921, str. 11.
- 3) „Duch času“, č. 54 z 6. V. 1918.
- 4) K událostem v r. 1918 viz: „Duch času“ — č. 77 z 28. 6. 1918, Kronika Starého Jičína, str. 108, Lidové noviny z 6. 7. 1918, K historii KSC na Novojičínsku, OV KSC 1966, str. 12—18.
- 5) „Deutsche Volkszeitung“ — č. 19 z 13. 2. 1919.
Karel Otto, Ctení o N. Jičíně 1963, str. 37, Léta 1917—1921 na Ostravsku, SSU v Opavě 1957, str. 33.
Jan Hanák, Z dějin děl. hnutí na Novojičínsku, K historii KSC na Novojičínsku 1966, str. 22.
- 6) informace o činnosti Franty Beneše, Munava spolupracovníka na Rusi a po návratu z Ruska spolupracovníka Jana Prokeše, pravického vůdce soc. demokratů, padal s Alois Krumpal, zast. člen a funkcionář KSC.
- 7) O činnosti Komsomolu na Novojičínsku jsou doklady v práci Ctibora Nečase „Tři stránky z kroniky pokrokového mládežnického hnutí na Novojičínsku“, vydal OV KSC v N. Jičíně v r. 1963.
Dále „Přehled o boji dělnické mládeže v období od r. 1918 do r. 1938 v Bílovci“ v publikaci „K historii KSC na Novojičínsku“, vydal OV KSC v Novém Jičíně v r. 1966 (str. 133, 136, 139—141).

- 8) Ctibor Nečas, Co slyšeli v N. Jičíně a životě sovětské mládeže před 35 lety, Novojičko sv. 10, str. 5.
- 9) Viz. Květoslav Kadlík, Materiály k historii KSC na Novojičínsku v letech 1921 až 1925, str. 51 o následující, sborník „K historii KSC na Novojičínsku II“, OV KSC, 1971.
- 10) Jan Hanák, K problematice nacionalismu a internacionálistu v děl. hnutí a děl. stranách na Novojičínsku, Vlastivědný sborník okr. Nový Jičín sv. 1, str. 16.
- 11) O společném boji českých a německých dělníků v době hospodár. krize: K. Otto, Ctení o N. Jičíně, 1963, str. 45 a Jaromír Pavlíček, Politické důsledky krize na Novojičínsku v letech 1929—1934, v publikaci „K historii KSC na Novojičínsku“, OV KSC 1966, str. 96—132.
- 12) K účasti s. K. Gottwalda a dalších významných pracovníků KSC na dělnických schůzích v okrese Nový Jičín:
Květoslav Kadlík, Návštěvy významných funkcionářů KSC na Novojičínsku do roku 1938, Vlast. sborník okr. N. Jičín sv. 6—7, str. 1—8.
Jan Hanák, K pobytům K. Gottwalda v našem kraji a okrese, Vlast. sborník okr. Nový Jičín sv. 18, str. 1—2.
- 13) Květoslav Kadlík, K návštěvám významných funkcionářů KSC na Novojičínsku do r. 1938, Vlast. sborník okr. N. Jičín sv. 6—7, str. 1—8, r. 1971.
- 14) Alois Krumpal-Květoslav Kadlík, Vzpomínka na činnost odbočky Svazu přátel SSSR v Kopřivnici, Novojičko, okr. vlastivědný sborník č. 6, r. 1963, str. 1—3.
- 15) Jan Hanák, František Juraň, komunistický funkcionář a pokrokový veřejný pracovník, Vlastivědný sborník okresu Nový Jičín sv. 6—7, str. 10.
- 16) O zápasích německých komunistů s henleinovci na Odersku a Bílovecku: O činnosti Hermána Štacha na Odersku a s. Rudolfa Kolowata na Bílovecku v publikaci „K historii KSC na Novojičínsku I“, OV KSC N. Jičín 1966, str. 133, 142—151, Ctibor Nečas, Tři stránky z kroniky pokrokového mládežnického hnutí na Novojičínsku, OV KSC N. Jičín, 1963.
- 17) „Cestou bojů a vítězství“ I. a II. díl, Okr. vlast. ústav v Novém Jičíně, r. 1965, Ctibor Nečas, Tři stránky z kroniky pokrokového mládež. hnutí na Novojičínsku, OV KSC N. Jičín, r. 1963.
„Mnichov není jen historie“, Okresní vlast. ústav v N. Jičíně v r. 1965.
Jaroslav Jasek, Komunisté novojičínského okresu v boji za Československou republiku v l. 1938—45, Novojičko — okresní vlastivědný sborník, sv. 3, str. 2.
Alois Randysěk, Z činnosti v ilegálním výboru KSC ve Stramberku, „K historii KSC na Novojičínsku I“, OV KSC v r. 1966, str. 156—161.

uznat jurisdikci zemského úřadu vratslavského. Na jeho doporučení se přistoupilo k přezkoumání opavských zemských práv. Navrhli také, aby stavové převedli opavské zemské desky a privilegia do Bruntova a Bílovcu. Václav Bitovský se oženil s Bohunkou Prusavskou z Vického, záměrnou dědičkou panství Bystřice pod Hostěm, k němuž patřilo městečko Bystřice s tvrzí a 13 vesnicemi. Jakmile se Václav stal spolujednatelům tohoto panství, prodal v r. 1614 své statky na Opavsku a přesídlil do Bystřice, kde provedl nákladnou přestavbu tamější tvrze na vzájemný zámek. Jako nesmlítený odpůrce katolicismu a Habsburků byl od samého začátku oddaným přívržencem českého stavovského povstání o protihabsburského odboje v l. 1618—1620. Byl zvolen členem moravského zemského gubernia a stal se jedním z nejbližších spolupracovníků nového moravského zemského hejtmána Ladislava Velena ze Zerotína. Po povolání Frídačka Falckého za českého krále byl poctěn titulem královského komořího a postaven jako nejvyšší sudí do čela moravského zemského soudu. Po porážce českého stavovského povstání v bitvě na Bílé hoře opustil se svými blízkými Moravu a odešel za králem Frídačkem do slezské Vratslavi, aby odtud pokračoval v nerovném boji proti vítězným Habsburkům. Po návratu na Moravu za dánské vpádu v l. 1626—1627 byl ve Slezsku zajat Valdštejnovým vojskem. Jeho osobní nepřítel Albrecht z Valdštejna jej vydal jako předního rebela k potrestání tehdy všemocnému místodržícímu na Moravě kardinálu Františku z Ditrichštejna. Václav z Bílova byl vězněn v Běně, kde byl 15. března 1628 odsouzen k trestu smrti a brzy nato stáť.

Řád Bitovských z Bílova počátkem 17. stol. patrně v důsledku událostí třicetileté války a celkového úpadku drobné šlechty zanikl.

Bitov sám se stal již od r. 1519 součástí bíloveckého panství Fulštejnů, a tím pak sdílel další osudy. Fulštejnové soustředili na Bílovecku pozoruhodné feudální panství, které se jim však nepodařilo udržet. Pokusili se na Bílovecku též o těžbu stříbrné rudy, avšak neúspěšně. V katastru Bílova ukazují na hledání rud z té doby pomístní názvy Kutnice a Cimberk. Fulštejnové upadli do dluhů a prodali své panství v r. 1543 Janu z Lideřova, od jehož dědiců je získal za 18 000 zlatých Mikuláš Pražm z Bílova. Za Pražmů nastal hospodářský vzestup bíloveckého panství a také v Bílovcích došlo k pozoruhodnému rozvoji cechovní řemeslné výroby a obchodu. Rozvířila se významná výroba sukna a plátna. Základem hospodářské moci a zdrojem příjmů bíloveckých Pražmů byly nejen jejich statky a dvory, ale především příjmy z dědičných poddanských povinností, které byly téžikým bíměnem na poddáném venkovském lidu. Svědčí o tom opis urbáře z r. 1606, obsažený v knize opisu bíloveckého panství z r. 1612.¹⁰⁾ Tento archívni dokument obsahuje vedle soupisu poddaných sedláků, zahradníků a chalupníků popis nemovitě a movitého majetku vrchnosti, jejich peněžních a naturálních rent a příjmů, povinností a robot poddaných z jednotlivých vsí panství. V urbáři z r. 1606 v záznamu o Bílově na str. 216—218 je slovně obsažen první souvislý popis Bílova. Je zde uvedeno, že Bitov měl tehdy celkem 16 usedlostí, fojství, 11 usedlostí sešských, 1 zahradnickou, 2 chalupnické a 1 vodní mlýn v údolí za vsí. Počet obyvatel nebyl tehdy větší než 100 až 120. Domy a stodoly byly dřevěné a pokryté slámou stejně jako panský dvůr. Vrchnostenské pozemky se tehdy nacházely na více místech a bylo na ně možno vyvážet 5 1/2 maldrů obilí. Ke dvoru patřilo také několik luk, ale pro lepší chov dobytka se do bílovského dvora vázala seno z rybníka u Lhotky. Ve dvoře se choval jen mladý dobytek, který byl pihlán z jiných dvorů na pastvu. Roční příjem z bílovského dvora činil 140 tolarů a z celkového vrchnostenského jmění v Bílově 174 tol. 18 1/2 gr. K tomu přistupovaly ještě peněžní a naturální příjmy od fojta a mlýnáře, kteří neměli robotních povinností, a příjmy od poddaných.

Bitovský fojt byl podle tohoto urbárnického zázpisu povinen se svou rodou rozpravovat a spravovat sporné a obecní věci, dbát o udržování pořádku na panském dvoře,

a téžné provádění poříčních prací při setbě, řábě, sklizení, svazu obilí a sena, byl povinen být vždy přítomen, na vše dohlížet a při setbě měl využívat obilí z panských stodol svými koňmi. Za soudní právo, výčep piva, dědičtí fojství, za zámecké strážné a za bílovské polemy platil 26 tol. Z dohledu na panském dvoře se mohl vykoupit 2 tol. Svobodný mlýnář, který vlastnil pod Bílovem mlýn s 2 soupravami v ceně 125 tol., byl povinen odvádět ročně vrchnosti 1 maldr obilí v ceně 18 tol. a 5 1/2 gr., o vlnáčích a velkomocích po míře pšeničné mouky v ceně 1 tol. a další poplatky, což činilo v součtu 22 tol.

Všichni poddáni z Bílova byli povinni odpracovat na bíloveckém statku kýmkoliv na požádání 6 dnů ročně nebo se mohli vykoupit za osobu 18 gr., byli povinni půl dnem hlídky na zámku nebo výkupným 2 gr., dále byli povinni zkosit všechno obilí na bíloveckém dvoře, dát je do mandelů a svěat do stodol, pokosit panské louky pod Bílovem a na zahradě u dvora, seno usušit a svěat do panských stodol v celkovém množství 20 fůr. Pokud obilí a seno překročilo uvedenou množství, mělo být svazeno panskými povozy. Za kosení obilí a trávy se poddáným dávalo jen jídlo. Zahradník a chalupníci měli povinnost pracovat při sklizení obilí a sena za jídlo. Sedláci měli dále povinnost dovážet ročně na zámek 2 povozy dřeva a při stavběch panských objektů vozit dřevo a kámen, vykonávat pěší roboty, plést ploty a nahánět zvíř při panských hnech. Bitovští pánové vrchnosti z každého polepového hejna plotů 2 nejlepší kusy. K robotním povinnostem přistupovaly ještě naturální dávky, odvádění 2 slepic, vojec a lněné plize.

Uvedené poddanské povinnosti byly dědičné a pokud nebyly plněny, bylo za ně nutno platit. Pro vrchnost představovali v té době roční příjem 254 tol. 10 1/2 gr., což bylo větší částka než příjem z bílovského dvora. Pro srovnání uvádíme, že sousední Lubojaty, které v té době měly 13 sedláků a 1 zahradníka, skýtaly vrchnosti jen 235 tol. 19 gr. ročního příjmu, Lhotka se 6 sedláky a 1 mlýnáře jen 56 tol. 8 gr., zatímco např. Jistebník s 48 sedláky a 4 zahradníky a 21 chalupníky velkou sumu 2640 tol.

Urbář z r. 1606 obsahuje rozsah a výši poddanských povinností z doby před třicetiletou válkou, kdy nebyly ještě tak vysoké jako v l. pol. 17. a 18. stol.

Z doby Pražmů není na bíloveckém panství zpráv o nepokojích a sporech poddaných, jak tomu bylo opakovaně v dobách pozdějších, hlavně ze Šedlnických z Chalic.

Nejvýznamnější osobností bíloveckých Pražmů byl Karel, který při rozdělení v r. 1604 získal podstatnou část dědictví, tj. město Bílovec a okolní vesnice s 363 poddanými.¹¹⁾ Jako přívržencem luteránské reformace se stal hlavou nekatalické šlechty Opavska a po vzniku protihabsburského odboje v r. 1618 se stal jeho stoupencem. V protihabsburském táboře se ocitl také za dánské vpádu v l. 1626—1627. Po jeho smrti v r. 1628 mu bylo posmrtně bílovecké panství zkonfiskováno a dáno do zástavy nové katolické vrchnosti. Válečné události třicetileté války zanechaly v Bílovcích a v okolních vesnicích těžké a dlouhodobé následky. Již v r. 1628 byly v Bílově 4 usedlostí pusté.

V nešťastném útlaku poddaných a ve zrytvání robotních povinností pokračovali v těžkých zasech po třicetileté válce v důsledku velkého zadlužení Sedlničů z Cholic, do jejich rukou se bílovecké panství dostalo v r. 1648. K postupnému zrytvání robot došlo v r. 1655, 1660 a 1672. Podstatné rozlišení všech poddanských povinností ve srovnání s urbářem z r. 1606 z liberálnějších dob Pražmů přinesl nový pořízený urbář z r. 1696.

Tento urbář přináší také velmi důkladný popis majetku bíloveckého panství a jeho vsí. Bitov je v něm zapsán na str. 91—96. Podrobně jsou zachyceny objekty panského dvora, vrchnostenské pozemky, louky, pševatné dvoje obilí a pastviny a chované druhy hospodářského zvířectva. Je pozoruhodné, že již v tomto urbáři je

záznam a nutnosti výměny některých rozptýlených panických pozemků za sešské. Na dvoře se chovalo 21 dojců, 6 jalovic, 6 vepřů, 8 hus, 15 slepic a 300 kůz chovaných ovcí na vlnu pro soukeníka a na maso pro řezníky. Urbář obsahuje také soupis poddanských povinností, které byly proti r. 1608 povážlivě zvýšeny. Tento urbář je důležitý také tím, že uvádí i jména majitelé fojtství, mýlna a majitelé jednotlivých poddanských usedlostí. Bitov měl tehdy 9 sedláků, 2 pololánky, 3 zahrádky a 3 chalupníky. Sedláci se jmenovali Pavel Seidler, Pavel Richter, Jan Beliner, Toman Marek, Sebastián Wiliš, Jura Ptáčků, Hans Gebouer, Jura Wfeský a Jan Richter. Pololánky byli Pavel Vytěl, Bartoloměj Plěnák, zahradníky Pavel Gebouer, Jakub Letocha a Jan Richter, chalupníky Matěj Marek, Matěj Til a Jan Gebouer. Překvapuje výskyt poměrně velkého počtu jmen německého původu, což je vysvětlitelné tím, že po velkém úbytku obyvatel za třicetileté války byly pusté chalupy a usedlosti osídleny poddanými z německých vesnic, kteří se v českém prostředí postupem doby počítali.

Bitovským fojtem byl v té době Ondřej Vidlák, jenž přibyl v novém urbáři vedle již uvedených povinností k r. 1606 obstarávaných širokých záležitostí, výčepu piva a koňalky zakoupených výhradně od vrchnosti a dovoz jednoho sudu vína z Maďarska nebo Rakous za šelji ova. V případě nesplnění této povinnosti zaplatil fojt 30 tol. Byl rovněž povinen chovat vrchnosti psa nebo zaplatit 1 tol., platit a sv. Jiří a Mikulášů 1 tol. 9 gr., odvádět 4 šlepecne nebo zaplatit 12 gr. a odvádět vejce nebo 6 gr. Za uhlivní panické louky pod Hlávkou platil 1 tol.

Také mlynář Václav Juat měl značné zvýšené povinnosti peněžní a naturální, jejichž hodnota činila 30 tol. 30 gr., k nimž přibyl chov psa a povinná účast na panických honech.

Zvláště výrazně se však zvýšily robotní povinnosti sedláků, pololánků, zahrádků a chalupníků, jež dosáhly v té době již nesnesitelné míry. Roboty byly vymáhány vrchností po celý rok každodenně mimo neděle, a to se spřežením nebo 1 osobou pěší od východu až do západu slunce při všech polních pracích, v lesích a při panických stavbách. V době, kdy se nepracovalo na polích, museli poddáni vrchnosti konat povazy do vzdálených míst, konat hlídky, slíhat ovce atd. A pokud tyto povinnosti nekonali, byli nuceni za ně zaplatit, což přesahovalo jejich finanční možnosti a upadali do dluhů. K vykonávání těchto neúnasných povinností byli poddáni nuceni hrozbami, násilím a tělesnými tresty. K povinnostem vůči vrchnosti přistupoval ještě desáté dílní, zemské daně a vysoké vojenské kontribuce, které vymáhal habsburský stát nejdivně na vělelé války proti Turem v 2. pol. 17. stol. a v 18. stol. na tzv. války a dědičtí habsburské v l. 1740-42, 1744-45 a 1756-1763.

Poddanské poměry na biloveckém panství se ještě více zhoršily v 1. pol. 18. stol., především za Václava Karla Sednického z Cholic, který zdědil panství po své matce Beatě Alžbětě Sednické, jež zemřela r. 1731. V jeho době vlády na biloveckém panství a v poddanských vesnicích po celá desetiletí ty nejtvrdší poměry a útlak. Tehdy dosáhl stupeň vykořisťování a vydírání poddaných, jak ukazuje velká zadluženost poddaných v gruntovních zápisech, neuvěřitelných rozměrů. Tehdejší těžké životní poměry poddaných jsou zachyceny ve stížnostech Bitova a některých dalších vsí biloveckého panství, podaných v r. 1782 biloveckému vrchnostenskému úřadu a zemskému úřadu v Opavě.¹⁷⁾ Brzy po zrušení nenáviděného nevolnictví v r. 1781 si podání vsí biloveckého panství sice ještě stěžovali na neúměrně vysoké povinnosti vymáhané Sednickými, především však na staré klivdy, jichž se na nich vrchnost dopustila v někdy dobách nevolnictví. Hlavním předmětem těchto stížností bylo zabírání některých sešských pozemků vrchností, resp. jejich výměna za hrdí nebo jejich násilně odnětí poddaným a připojení k panickým dvorům. V Bitově došlo k násilnému zaboru sešských pozemků, jak vyplývá z obsahu stížnosti a dochovaných svědeckých výpovědí, ježté před r. 1740. Stížnost na násilný zabor byla podána celou obcí, je-

jmíž mluvčími a vyslanci se stali sedláci Jan Marek a Václav Richter. Stížnost se opírala o svědecké výpovědi omdesátiletého pamětníka o její první bod se týkal násilně odňatých pozemků, tj. polí na tratiž Záhomen, Mečnice a Dálné, lesů Chraustinec, Hájek, Chobůtek a Hůra a louky Na podháním, které byly neoprávněně připojeny a započny k pozemkům vrchnostenským. Ve stížnosti bitovských poddaných se žádá navrácení těchto pozemků na základě pravoplatného urbairálního zápisu. Druhý bod stížnosti poukazuje na nedostatečné zkrácení robotních povinností sedláků při sepsování c. k. urbáre, neboť podle nejvýšších zákonů nemahlo na sedláky připadnout týdně více než 1 1/2 dne roboty koňskými dvojspležím, nikoliv však 39 gr. daně měsíčně, polořadových vrchností. Sedláci proto žádali oproštění od povinností uložených navíc. V třetím bodu stížnosti žádala obec navrácení 12 chalupníků k obci, kteří byli obci v r. 1760 neoprávněně odňati, přestože každý z nich platil měsíčně 3 gr. c. k. berninu úřadu.

První bod stížnosti vrchnost odmítla s tím, že v r. 1740 šlo o výměny a změny provedené se souhlasem sedláků a že se jednalo o pozemky téměř stejné výměry a že ani lesy nebyly odňaty násilně. Neoprávněně 2. a 3. bodu stížnosti bilovecký vrchnostenský úřad zdůvodnil odkazem na platné zákonné předpisy.

Záporné stanovisko bilovecké vrchnosti bitovské poddané nespokojili. Rozhodli se pro odvolání k zemskému úřadu v Opavě, jak o tom svědčí protokol z 13. června 1782. Jednání před zemským úřadem v Opavě byli přítomni vyslanci obce a vrchní úředník biloveckého panství Václav Nosek, který vůči jednotlivým bodům stížnosti uvedl různé a formální námůtky jako při jednání v Bitově. Protože i při tomto jednání bitovští trvali na navrácení některých sešských pozemků, odkázal je zemský úřad, k postoupení jejich stížnosti na poddanského odvoláka ke královskému úřadu, resp. k c. k. urbairální dvorské komisi.

Tak ani projednání bitovské stížnosti před zemským úřadem v r. 1782 nebylo úspěšné a zůstalo fakticky bezvýsledné, protože neexistuje žádný doklad o vrácení těchto pozemků, kteří byli v díření Sednických do l. pozemkové reformy, resp. do znárodnění v r. 1945.

Svědecké výpovědi, které shodně potvrzují oprávněnost stížnosti bitovských sedláků, pfinázejí řadu faktů, jež dokazují okolnosti a poměry, za nichž si vrchnost sešské pozemky v Bitově přivlastnila. Tak Jakub Seidler st. uváděl, že v době, kdy k zaboru došlo, panické a sešské pozemky byly na jiných místech, jež máli sedláci, kteří měli 5-6 ovcí, žehali na velké, kteří měli až 25 ovcí, po stejné poddanské povinnosti a žádali, aby poddanské dávky byly stanoveny podle výměry pozemků, na což větš sedláci nechtěli přistoupit. Jakub Seidler ml. vypověděl, že dříve obec neplatila daně, s nimiž se začalo až před 44 lety; že v době tzv. vyrovnání uprchl bitovský fojt Václav Lazeký do Polska, jeden sedlák uprchl do Maďarska, sedlák Felin Seidler byl vězněn v opavském žaláři a že sedláci byli nejednotní. Ondřej Richter svědčil, že byl v době tzv. vyrovnání pololánkem, ale že mu byly ponechány jen 3 velké čtvrti orné půdy, čímž se stal jen velkým chalupníkem. Jeho ostatní pole zůstala vrchnost, zůstali sedláci. Václav Richter uváděl ve svém svědectví, že vyrovnání a výměny nebyly dobrovolné, protože sedláci při nich hodně ztratili, a Ondřej Marek, který své pozemky odstoupit nechtěl, byl panským úředníkem zbit.

Z uvedených výpovědí lze usoudit, že sedláckům odňaté pozemky byly původně lesy a porosty, které teprve po vyčizení byly přeměněny v pole a že v souvislosti s tímto zaborem došlo v Bitově vůči odpručům k tvrdým zátkům, po nichž se podání na dlouhou dobu zotekl. Avšak ještě po více než 40 letech jejich protest byl bezvýsledný, neboť ještě i tehdy byla vládnoucí aristokracie příliš silná, než aby přijala nějaké rozhodnutí ve prospěch poddaného lidu.

O hospodářských a sociálních poměrech Bitova a jeho obyvatel v průběhu 18. stol. skýtají poměrně souvislé informace gruntovní knihy vedené od r. 1697, statis-

tické údaje karolinského a josefinského katastru a dochované písemnosti urbariální komise v Opavě.

Dle karolinského katastru zachycujícího peněží, naturální a robní povinnosti bitovských poddaných k roku 1736 byl v obci fojt, 11 sedláků, 3 zahrádníci, 10 chalupníků a mylnář.¹³⁾ Katastr uvádí činní fojta o mylnáře, který ji platil v naturálních žitěm a ovsem. Potažní robotu vykonávalo 11 sedláků v rozsahu od 35 1/2 dne do 71 dnů za rok. Ostatní konali roboty pěší. Pocty byly odváděny fojtem, 11 sedláky a 3 zahrádníky. Po 1 kuse plže odvádělo 11 sedláků, 3 zahrádníci, 10 chalupníků a 5 výměnků a podruhů. Biloveckému děkanu odváděli bitovští poddani jako desátok 11 3/4 šelje žito a tožák množství ova.

Z r. 1768 je pro Bitov dochován soupis obyvatel a žitěh usadlostí se jmény jejich majitelů. Bitov měl tehdy celkem 35 domů i s výměnků a 135 obyvatel. Ve skutečnosti bylo ovšem v obci kromě dvora, který měl popisné číslo 1, jen 26 usadlostí, z nichž bylo 10 selských a 16 chalupnických. Poddanské povinnosti zapsané v katastru z r. 1769 představují stále ještě vysoké zatížení poddaných.

V 1. gruntovní knize jsou uvedeny v kupních zápisích z let 1726—1775 zároky následujících bitovských třetí: Mlýnský chodník, Svaršův, Kaponice, Dálné, Pohob, Krasnice, Kuznice, Pod hůrkou, Pod kopcem, U hradiska, U brněňky, Pod pohobím, Náhlavky, Výchon, Na zóhumeni a U keplěky.

Důležitá údaje o hospodářských a sociálních poměrech sedláků a chalupníků obce v 18. stol. obsahují kupní smlouvy a gruntovní zápisy, v nichž jsou soupisy žitvého a mrtvého inventáře, popisy polí a luk a podílů výměnků. Tak zápis v 1. gruntovní knize z r. 1716 fol. 27 uvádí, že za fojta Jona Richtera a purkmistra Tomana Marka postoupil selskou usadlost Pavel Seidler svému synu Jakubovi za 84 tol. Inventář usadlosti byl tento: 2 koně, 2 krávy, 12 ovcí, 4 slepice, 1 kohout, 2 husy, 1 kovaný vůz, 1 pluh, 1 hák, 2 okované brány a selské nářadí. Sedláci a chalupníci spíceli zděděné a zakoupené usadlosti celá desítiletí. Např. Jiří Věsíky spícel díle zápisu v 1. gruntovní knize fol. 232 dluh za selskou usadlost koupenou v r. 1697 do r. 1735. Nebo Václav Richter koupil v r. 1767 od Jakuba Seidlera za 70 tol. velkou chalupnickou usadlost, na níž bylo více dluhů, než jaká byla její kupní cena. Do vrchnostenské pokladny dlužil dřívější majitel 47 tol. 35 gr. 9 hal. o da sirotki pokladny 22 tol. a 3 hal. Selská a chalupnická stavení byla vesměs dřevěná, též chlévy, kolny a stodoly. U selských a chalupnických usadlostí byly zahrady s ovocnými stromy a zeleninou. Sedláci chovali 10—12 ovcí na vlnu a maso. Neuvěřitelné ubohé bylo vybavení chalupníků a výměnkářů. Celková úroveň zemědělské výroby byla v průběhu 18. stol. velmi nízká a sklýžela v důsledku vysokých poddanských povinností a dlouhých sedláckým a chalupnickým jen tu nejnutnější životní úroveň, která se v době válek a neúrody měnila v bídu a hlad.

Pokud jde o národnostní vývoj obce, bylo od svého vzniku česká a zůstala česká přes zmíněný výskyt německých jmen i za germanizace v 17. a 18. stol. Svědčí o tom také názvy místních třetí, které jsou až na jediný Cimberk české.

V nejstarších dobách byl Bitov stejně jako Lubojaty součástí pustopolomské fary, ovšem v 16. stol. přišel selský a lubojatský kostelík k faře bilovecké. Od zřízení samostatné fary v Lubojatech v r. 1784 patří pak k této faře a biloveckému děkanství.

Do konce 19. stol. není v Bitově zmínka o škole, takže lze předpokládat, že od vzniku školy v Lubojatech v 2. pol. 18. stol. děti z Bitova chodily do této školy až do r. 1896.

Od 2. pol. 18. stol. nastal značně rychlejší růst obce než v dobách předcházejících. Od r. 1768 vzrostl do r. 1834 počet domů z 27 (s výměnků 33) na 44 a počet obyvatel ze 137 na 324. Protože se hospodářské a sociální podmínky na vesnici ani po znášení nevolnictví podstatně neměnily, nemohla zaostalá a neproduktivní drobná zemědělská výroba zajistit obživu relativně velkému přírůstku v počtu obyvatel. Proto

mnozí bezzemci a podruží hledali obživu v blízkém Bilovci jako pládláci a nádeníci ve vznikajících manufakturních a továrnách. Pro velkou část obyvatel obce však nouze a bída zůstávaly ještě dlouho nevitányými hosty. Dokládá to mimo jiné stručná charakteristika Bitova od historika Faustina Ense z r. 1836.¹⁴⁾ Napsal, že vesnice Bitov, ležící 3 čtvrtě míle severně od Bilovce na lesnatém vrchu, má 44 chudých domů, dvůr, mlýn a pluh (mylně), že v ní žije 342 obyvatel moravského jazyka a katolického náboženství a že je přifařena a příkolena do Lubojat. Její obyvatelé se živi bídě zemědělstvím, pro které je půda málo vhodná. Na katastru obce, která má 416 jiter polí, 16 jiter luk a 99 jiter lesa, se chová 32 koní, 51 krav a 521 ovcí.

Značný význam pro posouzení úrovně hospodářských a společenských poměrů obce před r. 1848 má podrobný popis obce z r. 1843, který je obsažen v tzv. včerašních operátech ve Sítiním archivu v Brně.¹⁵⁾ V r. 1843 měl Bitov patřičný a biloveckému panství výměru přes 763 jiter, jičně od obce se nacházel panský dvůr a na severním okraji jejího katastru vodní mlýn. Pozemky dvora jsou značně velké, selské jsou rozděleny na úzké parcely. Zahrady jsou v blízkosti domů a nevalné pastviny jsou na různých místech katastru. Lesy obklopují obec ze severu a severovýchodu. Obec Bitov je bezvýznamnou vsí s českým obyvatelstvem, které je katolického náboženství a žije ručně ze zemědělství. Bitov měl tehdy 46 žitvových domů s 382 obyvateli. Ze 74 rodin žijících v Bitově pracovalo 12 v zemědělství, 2 v řemeslech, 3 v průmyslných povoláních a 57 se živilo nádeníckou prací a různými zaměstnáními. Potrava obyvatel se skládala tehdy hlavně z moučných jídel, z chleba, luštěnin, mléka, sýra, zelí a brambor. Jen o nedělích a svátcích a v době žitě se jedlo maso vlastní nebo zakoupené a řeznické. Hlavním nápojem byla voda, avšak téměř denně se pilo také kafe. Ve vsi se chovalo 23 koní, 68 krav, 20 tažných volů, 500 slechtěných a 100 obyčejných ovcí a 150 prasat. Slepice a husy se chovaly pro prodej na týdenním trhu v Bilovci. V obci bylo jen 10 včelstev. Mimo panský dvůr byly všechny obytné a hospodářské budovy dřevěné, značně zchátralé, pokryté šindelem a ponejvíce slámovou. V obci byl 1 vodní mlýn a 1 větrný mlýn o jednom složení. K panskému dvoru patřilo 400 jiter pozemků; 11 sedláků vlastnilo po 22—26 jitech, 1 polonáční 7 jiter a 33 chalupníků 1—2 osminy jitra. V čele obce stál v r. 1842 fojt Valentin Lindovský se 6 rodinami, z nichž jen 2 uměli číst a psát.

V té době byly stále ještě venkovský lid sužován poddanskými povinnostmi, které sice byly již nesrovnatelné s poměry v 18. stol., avšak při nízké úrovni zemědělské výroby byly pro rolníky stále ještě těžkým břemenem. Až již následující léta měla přinést jejich úplný konec a osvobození venkovského lidu po státních feudálních borpřeví a útlaku. Stalo se tak až v revolučním roce 1848, který ukončoval s panskou robotou, s postupnými feudálními povinnostmi a stálými pouty venkovského lidu. Na biloveckém panství, kde se stále udržovaly tuhé poddanské poměry, došlo mezi poddanými k projevům nespokojenosti, a odmítali plnit roboty a povinnosti i vůči vrchnosti již před r. 1848.¹⁶⁾ V únoru 1847 odmítli robotovat lubojatští poddani a zohý na to také bitovští. Do Bilovce a vzbouřených vesnic byl na žádost bilovecké vrchnosti vyslán v březnu 1847 z Opavy třetí oddíl pěchoty a dragounů o 107 mužích. Také do Bitova přibyla jedna z čet tohoto oddílu, která se zde ubytovala a začala hrabami, násilím a s naxazerenými bodáky vyhánět lidi na panské. Příchod vojska do Bitova vyvolal u obyvatelstva velký odpor a přiměl některé dokonce k útěku z obce. Po několika dnech se podařilo přívalnému vojsku tvrdými prostředky tento odpor zlomit. Následovalo zatýkáni, soudy, tresty a vězení. Panským hajným Karwinským byl označen za původce a organizátora bouří, nepokojů a nenávistných bitovských rolník Jan Věsíky z č. 2.

Těmito represivními opatřeními se podařilo obnovit starý pořádek jen na krátko, neboť již příští rok 1848 přinesl konec panské roboty a nenávistných feudálních povinností.

Rok 1848 přinesl závažné proměny i v oblasti správní, neboť končí éra někdejších vrchnostenských úřadů, které byly nástrojem útlaku a nadřadily šlechtě nad poddanými. V čele obecní správy obce stál do poloviny minulého století dědičný fajt s 6 příslušci, z nichž jeden jako fajtův zástupce byl narytán purkmistrem. Fajt rozuzloval drobné pře a garantoval vedle řady povinností pořádek v obci. Rokem 1848 však i jeho éra končí, protože od r. 1849 se ujala samospráva v obcích obecní zastupitelstvo. Bitovu se však tohoto práva nedostalo, protože byl připojen k obci Lubojaty, v jejím obecním zastupitelstvu měl své zástupce.

Po správních reformách v r. 1850 se stál Bitov společně s Lubojaty součástí berního a soudního okresu Bílovec a okresního hejmanství Opava. Po zřízení okresního hejmanství v Bílovci v r. 1896 se ocitl s Lubojaty v tomto okrese, v jehož svazku setrval až do r. 1960, kdy byl začleněn do okresu Nový Jičín. Pro hospodářský a sociální vývoj Bitova v 2. pol. 19. stol. je příznačné, že se čím dále tím více drabla zemědělská půda někdejších 11 selských usedlostí a rostl počet maloročníků a chalupníků. Protože drobná, zpoatola a neproduktivní zemědělská výroba nemohla utvít paměrně rychle rostoucí počet obyvatel, byl nucen stále větší počet lidí hledat práci a obživu v bíloveckých tavadrnách, ostravských lachtách, vítkovických železárnách, ale také ve službách u sedláků a statkůů. Konec feudální připoutanosti k půdě a nedostatek pracovních příležitostí v zemědělství vedly ke stálému odlivu obyvatelstva z obce. V důsledku uvedených skutečností přes paměrně vysoký přirůstek obyvatelstva v té době vzrostl v Bitově od r. 1834 do r. 1869 počet obyvatel z 342 na 393, do r. 1880 jen na 395, do r. 1890 na 441, do r. 1900 na 503 a do r. 1910 na počet 541 a počet domů na 79. Do r. 1921 počet obyvatel klesl na 421, ovšak již k r. 1930 opět vzrostl na 475.¹⁷⁾

Velký počet dělníků docházel od 2. pol. minulého století denně za práci do bíloveckých tavadrn. Z ostravských dolů a hutí se při devanáctihodinové pracovní době dělníci vraceli domů jen na neděli. Značný počet lidí z obce byl odkázán jen na sezónní práce v místním panském dvoře, na práce příležitostné a výpomocné, které stobily sotva jen na nejběžnější obživu rodiny. V letech kapitalistických krizí a nezaměstnanosti však nebylo ani této možnosti a dělnické rodiny žily v trvalé bídě. Z ústního podání starších pamětníků je dochováno mnoho zpráv o účasti bíloveckých dělníků na dělnických bojích a stávkách v Bílovci a v Ostravě. Tak za velké stávky v ostravsko-karvinském revíru v r. 1890 došlo také k velkým dělnickým bouřím v Bílovci, jichž se zúčastnili i dělníci z Bitova, z nichž byli nadeníci František Montag a František Lazevský odsouzeni na 9 a 3 měsíce těžkého žaláře.¹⁸⁾ Pokrokové občanské myšlenky a vlivy organizovaného dělnického hnutí začaly pronikat do obce již koncem minulého století. S rozvíjejícím se národním hnutím opavského Slezska vedly v Bitově k ústí českého obyvatelstva o dosažení obecní samosprávy a samostatné školy. Požadovek o zřízení samostatné školy byl předložen lubojatské obci již v r. 1867, ovšak uskutečněn byl až v r. 1896. Dalšími kroky k odloučení od Lubojaty bylo v r. 1897 ustavení samostatného hospodářského sboru, první společenské organizace v obci, která začala vyvíjet zásluhnu činnost kulturní a osvětovou. Dlouholeté úsilí o získání obecní samosprávy vyvrcholilo v r. 1916, kdy bylo zemskou vládou v Opavě schváleno osamostatnění obce, které se však v důsledku 1. světové války uskutečnilo až v r. 1919. Události 1. světové imperialistické války zasáhly drastiicky do života většiny bíloveckých obyvatel. Desítky otců a synů našli obce byly povolány do zbrnné, aby bojovaly za cíl, našemu lidu nepřátelské zájmy. Všeobecní nedostatky, bída, hlad a vojenské kontribuce vzbuzovaly odpor proti Rakousko-uherské monarchii. Proto občané Bitova s velkým nadšením uvítali vyhlášení samostatného československého státu 28. října 1918 a spontánně se rúčastnili slavnostního průvodu na tábor lidu do Slatiny. Němci do té doby ovládaná obecní správa v Lubojatech byla převzata pětičlenným českým obecním výborem, v němž byli 2 zástupci Bitova. Po volbách do

obecních zastupitelstev v r. 1919 bylo v Bitově zvoleno patnáctičlenné obecní zastupitelstvo v čele s prvním starostou obce Ferdinandem Vítkem. Po vzniku 1. CSR byla v obci založena organizace sociálně demokratické strany, která zde stobila po dobu 1. republiky jedinou politickou stranou. V obci vznikla a vyvíjela úspěšnou sportovní a kulturní činnost také Dělnická tělocvičná jednota.

V popředí úsilí nové zvoleného obecního zastupitelstva byla postupně zvelebení a zbytková obce a rozvínutí jejího společenského a kulturního života. Obec přistoupila ke zřízení hřbitova, k výstavbě a opravě obecních cest a kanalizace. V r. 1924 byl v důsledku zemědělské reformy rozparcelován bitovský dvůr, z něhož několik desítek drobných rolníků získalo malé přídělky orné půdy a luk do výměry 1 ha, část pozemků na Fulvarku získala obec a ze značné části pozemků a z objektů dvora byl zřízen trav. zbytkový statek o výměře 44 ha půdy. Lesy však zůstaly nadále majetkem Sedlníků z Choltic. V r. 1925 byl vystaven a slavnostně odhalen pamník 13 občanům padlým za 1. světové války. V r. 1928 byla provedena elektrifikace obce. V obci byla založena potravinové družstvo „Budoucnost“ a občanská záložna. DTJ si vystavělo pro svou činnost hřiště a obec vystavělo novou dvoutřídní školu. Od počátku třicátých letch následky velké hospodářské krize a nezaměstnanosti, které kapitalistický stát nebyl schopen vyřešit. Z malých živností byly v obci v období první republiky 3 obchody se smíšeným zbožím, kovárství, stolárství, krejčovství, studenáři, mlyn a hostinec „Na fojství“. Značný počet žáků z dvojtřídní obecní školy navštěvoval českou měšťanskou školu v Bílovci a jen několika mladým občanům se dostalo vzdělání vyššího. Slibně se rozvíjel také kulturní život, hrálo se ochotnické divadlo a konaly se sportovní soutěže v házené. V l. 1933—1939 žil o trávil v Bitově vynikající umělec, akademický malíř Bohumír Dvorský (1902—1977), který v několika svých dílech umělecky ztvárnil Bitov a další místa na Bílovecku. Bohumír Dvorský byl za své vynikající celoživotní výtvarné dílo v r. 1971 jmenován národním umělcem. K Bitovu si zachoval po celý život vřelý vztah.

Nadějný rozvoj společenského a kulturního života Bitova za 20 let existence 1. CSR byl 10. října 1938 násilně přerušen německou okupací a následujícími válečnými událostmi, které negativně zasáhly i do života zde malé obce. Bitov se stal se svým českým okolím součástí tzv. Sudet, jež byly odtrženy od CSR a připojeny k hitlerovskému Německu. Přes nesouhlas a protesty českého obyvatelstva začal německý fašistický režim potlačovat na okupovaném území politické svobody a český občanský a kulturní život. Přes ostré protesty občanů došlo i v Bitově k odstranění českých nápisů a k uzavření české měšťanské školy v Bílovci. Do čela obce byl v průběhu okupace dosazen 3 němečtí starostové, kteří se chovali vůči občanům hrubě a bezohledně. Pro své smýšlení a protifašistickou činnost byli uvřzeni do koncentračního tábora 2 občané. V Osvětimi zahynul občan František Hrnčíl. Po celou dobu okupace se podařilo v obci ukrýt obtěžavou funkcionáře KSC, bíloveckého rodáka Františka Seidlera, náměstka starosty ze Stezské Ostrovy. V posledních měsících okupace našli u bitovských občanů pomoc a úkryt sovětskí zajatci, jimž se podařilo uprchnout z německého zajetí. Vítězný postup Sovětské armády znamenal však nezvratný konec německého režimu. A tak nadělní slávek očekávaný a nezapomenutelný den osvobození 29. duben 1945, kdy v poledních hodinách po těžkých bojích o přístup k Ostravě byl osvobozen i Bitov. Svoboda obce byla vykoupena 7 životy sovětských osvoboditelů, jichž nebude nikdy zapomenuta. Bitov osvobodila vojska 38. armády IV. ukrajinského frontu na svém vítězném postupu z údolí řeky Opavice směrem na Bílovec a Moravskou bránu. Osvobozovací boje si vyžádaly 3 oběti i z řad občanů.

Tělece vykoupení svoboda otevřela cestu k novému životu. Brzy po osvobození byl ustaven revoluční národní výbor. Jeho čelným předsedou byl zvolen Emil Seidler, později dlouholetý obětavý představitel obce. Po osvobození byla obnovena činnost sociálně demokratické strany a v červenci 1945 byla založena místní organizace KSČ, která se v volbách do Ústavodárného shromáždění v r. 1946 stala v obci druhou nejsilnější politickou stranou.

Po Únorovém vítězství v r. 1948 začala KSČ hrát v životě obce prostřednictvím národního výboru a organizací a složek NF rozhodující úlohu. Od osvobození přistoupil národní výbor k cílevědomému zvelebování a výstavbě obce. Po založení JZD v r. 1955, které přezvalo pozemky a objekty bývalého zbytkového statku, byla prováděna úlohem znovuvýstavba téměř zničených hospodářských objektů bývalého dvora pro účely hospodaření JZD. Jejich obnova a výstavba si vyžádaly řady let pracovného úsilí.

Obec Bitov se v té době po několika let umísťovala na předním místě v soutěžích o výstavbu a zvelebování obcí. Za to se jí dostalo od ONV v Bilovci v r. 1958 300 tisíc Kčs investic na výstavbu nové budovy MNV. V r. 1964 došlo ke sloučení JZD Bitov s JZD Lubojaty, které se v r. 1973 stalo součástí nového ekonomického celku JZD 1. máj, se sídlem v Tisku. V r. 1974—1975 byla svépomocí vystavěna v obci moderní samobsluha o v. l. 1976—1977 nová housčká zbrojnice, která byla základní organizací ČSPO v Bitově předána při příležitosti 80. výročí tvání požárního sboru v Bitově a 600. výročí tvání obce.

Za léta socialistické výstavby změnila obec Bitov stejně jako celá naše země svou tvář a podstatně se změnil i život jejích obyvatel, jehož celková úroveň je nesrovnatelně lepší než v dřívějších dobách. Je to výsledek mnohaletého organizačního a pracovního úsilí funkcionářů národního výboru, organizací a složek NF a celého občanského kolektivu. Dosažené výsledky jsou cenným odkazem generacím příštím.

Poznámky:

- 1) L. Hosák, Středověká kolonizace na Bílovecku, Bílovecko č. 14—15/1960, str. 5—9; K počátkům měst na jihovýchodním Opavsku vůbec a města Bílovec zvláště; 650 let města Bílovec, Bílovec 1971, str. 9—20; W. Latzke, Die Besiedlung des Oppolandes im 12. und 13. Jh., *Zachr. des Vereins für Geschichte Schlesiens* 72, 1938, str. 108.
- 2) CDS VI, 198; V. Prasek, Příklad o výklad dřílech listin knížectví opavského, Program opavského gymnázia 1890, str. 14—15.
- 3) A. Turek, Místopisný rejstřík obcí Severomoravského kraje, Díl I., písm. A—L, str. 34.
- 4) L. Hosák, R. Soamek, Místní jména na Moravě a ve Slezsku I., písm. A—L, str. 72 až 73.
- 5) V. Prasek, Historická topografie země Opavské, Opava 1889, str. 32; J. Kapras, Pozůstatky zemských knih knížectví opavského, Praha 1907—1909; Roky, registra o půhony archivu zemského v Opavě I, 2; II, 6, 14, 19; III, 11, 24; VII, 64.
- 6) Kapras II, 178; StA Opava, Pruskovo pozůstatost, heslo Bitov.
- 7) Otáziv slovník naučný IV, str. 112; J. Pilnáček, Rody starého Slezska, str. 65—66.
- 8) V. Prasek, Nápisový náhrabek ve Slezsku, Program českého gymnázia v Opavě 1889.
- 9) V. Fialová, Václav Bitovský a Bohunka z Vickova, Naše Valašsko, roč. IV/1937 až 1938, str. 165—179.
- 10) StA Opava, AV Bílovec sign. 5, fol. 216—218.
- 11) J. Pleškat, Město Bílovec na počátku třicetileté války, Bílovecko č. 9/1959, str. 5 až 8.
- 12) StA Opava, Spisy urbariální komise panství bíloveckého, stížnosti poddaných z Bitova, Lubojat a Lhotky z r. 1782.

- 13) StA Opava, Katastr karolinský sign. č. 69, díl I, str. 247, pozn. 1, díl II, str. 861, pozn. 5 a str. 950.
- 14) E. Ens, Das Oppoland III, Vídeň 1836.
- 15) StA Brno, Státní katastr — vešňovací operát. sí. 20, Bitov.
- 16) S. Přidal, Selské rentnice na Bílovecku 1846—1848, Slezský sborník 1956, str. 183 až 194.
- 17) Vývoj obce od r. 1918 do přítomnosti je zpracován na základě zápisů v kronice obce I.—IV. díl.
- 18) Viz Bílovecko — Vlastivědný sborník č. 14/15, 1960, str. 14—15.

JESENÍK NAD ODROU DO KONCE TŘICETILÉ VÁLKY

Adolf Turek

Dnešní středisková obec Jeseník nad Odrou leží v políži Luhy, zvané snad původně Jesenice, která se na jejím katastru vívá do Odry. Před regulací působilo Luha časté škody záplavami a značná část území obce bývala delší dobu pod vodou. Proto se osídlení v předhistorických dobách — podle dosavadního stavu bádání — omezilo na výše položené lokality v nyní přilpjených osadách (Blahutovice, Hárka) nebo v sousedních obcích (Mankovice, Polom, Vražné, Bernartice) plasta, že Jeseník ležel ve směru jedné větve prosívané jantarové cesty spojující Balt s mořem Středozemím. Jediné předhistorické nálezy v katastru obce znamenají známý německý vlastivědný pracovník Stephan Weigel, a to na hranici s Bernarticemi na pozemku rolníka Matzkeho (dnes rodina Šimčíkova). Poprvé šlo o hrubě opracovanou sekeru a nůl z pazourku, podruhé o jemně a krásně vypracovanou kamennou sekeru, jakých se prý vyskytuje málo.)

Krajina v políži Odry byla až do 12. stol. pokryta většinou lesem. R. 1169 obdržel klášter rajhradský na prosbu mnicha (pouzvevníka) Jurika od knížete Bedřicha k osídlení kus země okolo Hranic, jejichž jméno ukazuje zřejmě na původní zemskou hranici, respektive na pomezí trvale hustěji obydleného kraje. Meze tohoto zboží nebyly patrně přesně stanoveny zejména na východní a severní straně, kde převládaly lesní pustiny. Jako hraniční tok je uvedena řeka Odra. Listina z r. 1169 je však starý podělek, který podle mínění historiků vznikl na počátku 13. století, když došlo ke sporům dosavadního majitele, benediktinského kláštera v Rajhradě (případně jeho mateřského kláštera v Břevnově) o okolí Hranic s premonstrátským klášterem Hradčivě či Hradisku u Olomouce, který nakonec zvítězil. Nesporný vlnk okolí Hranic už ve 12. století obydleno zčástelně bylo, jak lze seznat z nálezy archeologických, názvů místních i pomístních a z okolnosti, že tuž vedla známá cesta Moravskou branou.) Ani listina z r. 1222, kterou po ukončení sporu klášter v Rajhradě

Fajtova postavení a bohatství souviselo s jeho prací a nákladem při kolonizaci vsí. Když byla malá slovanská osada Jeseník podstatně zvlečena přílivem německých kolonistů, došlo i ke značnému rozšíření plátniny vykácením lesů lužních i na výhled. Jeseník nabyl patrně v první polovině 14. st. charakteru tzv. lánové lesní vsi, která se táhla téměř celým katastru. Avšak vlivem ubývání terénu i meandrování Odry a Luhy měla ves méně pravidelný, respektive zčásti jednostranný půdorys. Tvar plátniny byl patrně částečně ovlivněn i dodatečným vybudováním vrchnostenského dvora z části původně selských pozemků, při němž vsi vzniklo koncem 14. století malé šlechtické sídlo. Je ovšem možné, že před koncem 16. stol. bydleli dočasně zdátstvní držitelé vsi ve dvoře. Proměna vsi na lánovou lesní vsi s půdorysem řadovým, kde sousedila zahrada ze zahrady, a s plátninou zdühenimicovou se nestala příliš dlouhou před rokem 1383, kde se ještě jasně rozeznávají dva typy rolníků. — Každý rolník měl ze dvora zahradou vlastní cestu na své pole a louky, které se vinuly za humny oady jako pásy až k hranici katastru, kterou původně tvořily lesy. Druhý pruh roli měl rolník většinou za obecní návsi, resp. za Luhu. Zdá se, že ztráty v obyvatelstvu způsobené epidemiemi byly doplněny přílivem německým, v němž český podíl zůstal zanikl. Obec se nazývá r. 1383 latinsky Jasenice, alio Jasenky Theutonice (tedy Jesenice, jinak Jeseník Německý), r. 1406 se připomíná dědičný fojt (rychtář) Jan „Osesynka nyemeckého“, 1437 se ves jmenuje Jesenice Německé, 1596—1847 a lidově donekdová Německá Jasenice, případně Německé Jesenice, 1924—1946 Německý Jeseník, odtud do r. 1949 jen Jeseník a pak Jeseník nad Odrou; německy 1567—1820 Gossnigk, 1657—1945 Deutsch Jassnik, náky i Jassneck, Jassnick, Oescheim; latinsky 1690 Teuto lasnig, 1771 Teuto Janitium (a přídatně jméno 1807 Germanojasenicensis, 1821 Teutojassnicus).²⁰⁾ Přitom patřil Jeseník odedávna mezi největší venkovská sídla v kraji, neboť čítal kolem roku 1516 celkem 42 usedlostí; berní z obce zaplatili fojt Šimek a konšel Andrés.²¹⁾ Kolem r. 1530 bylo z 32, resp. 30 usedlíků uvedených jmény aspoň 85 $\frac{1}{2}$ Němců, zůsta jednoho nebo dva by bylo možno považovat za Čechy, ostatní jsou nejistí.²²⁾ Také v jiných pramenech rozptýlené jméno do poloviny 17. stol. jsou téměř všechna čistě německého charakteru.²³⁾ Též pamětní názvy ve vsi byly do r. 1945 německé s výjimkou trojí Tonnitz (Temnitz), Rybník a Luha, což svědčí o dávnmě paněmčeni obce.²⁴⁾ Ukazuje na to ostatně i obecně užívaný název v německé formě Kuhlitz pro plot v listině z r. 1383.

Jak bylo výše naznačeno, existoval v Jeseníku kostel a fara už v r. 1383. R. 1389 dlel je Hynek, notář olomouckého biskupa Mikuláše.²⁵⁾ V druhé polovině 16. věku přešli do rukou luteránů; pokud je známo, působili zde jako protestantsí pastoři před rokem 1586 Urban Nabius z Odry, před r. 1590 Magistr Balcar Senkenberger z Rokova, 1611—1613 Matěj Solcar, rodák z Blitka na Tážinsku, 1616—1621 David Richter a 1622—1625 Vavřinec Lehmann. V sousedním Vražném byli rovněž v té době samostatní luteráni pastoři. Rekatolizace obou obcí byla provedena po roku 1629, ale r. 1633 byl Jeseník přifařen do Senova a samostatná fara byla obnovena až o půl století později.²⁶⁾

Zavádění luterství souviselo se změnami majitelů obce. R. 1500 přešlo starojické panství do rukou fulnecké větve pánů z Zeratina. Při dělení mezi bratry Viktorinem a Bernardem z Zeratina v l. 1511—1513 připadly Jeseník a Kunín k Bernardovu panství fulneckému, které pak držel nejprve Bernardův synovec Karel (1533—1540), pak Oldřich Cetrý z Kynšperka; s rukou jeho vdovy přišlo 1544 na rod Švajniců z Píseckých. Při dělení mezi jejich dědici r. 1584 připadl Jeseník a Velké Vražné k dílu kunínskému, který obdržel horlivý luterán Jan Balcar Cetrý z Kynšperka.²⁷⁾ Ten odprodal nebo zastavil před rokem 1595 Jeseník Adamu Václavu Podstatackému z Prusinec, současné majiteli svobodného dvora „nad vsí Bernartici“; své choti Anně z Zeratina (ze starojické větve rodu), vdově po Janu Tomáši ze Zvole na Odrách, zapsal 1591 Velké Vražné. Avšak Anna, která zemřela r. 1596, odkázala Vražné

a Jeseník, který zřejmě zakoupila nebo vyplatila ze zdátstvy, svému synu z prvého manželství Janu Bohušovi ze Zvole na Odrách, zatímco dvůr v Bernartcích převzal na čas Jan Balcar Cetrý (stav k roku 1598).²⁸⁾ Po Janu Bohušovi ze Zvole zdědila r. 1607 obě vsi i s panstvím oderským jeho vdova Barbora Digumega z Biravy; po jejím druhém zňstku r. 1610 byla jmenována panoučnická správa na statky sestrů Jana Bohuše, avšak Odry byly r. 1612 odprodány.²⁹⁾ R. 1614 vystupuje jeho syn Jan Bernard ze Zvole jako pán na Slavoněčích (v Homín Slazsku) a Německé Jesenici.³⁰⁾ Od r. 1615 sedí zde zřejmě jako zástavní držitel Adam Šťastný Zampoch z Poštejna, člen schudlé větve starého panského rodu, který se sem podle mínění některých badatelů snad přišel (vdova Alžběta žila ještě r. 1628) a který r. 1619 přiznal k zdanění 70 usedlých poddaných v „Jesenici a Vražném“,³¹⁾ jinak vlastnil sám jen neveliké reálty v Hronicích a nějaké dlužní úpis. Byl horlivým luteránem a zemřel r. 1621 ve vězení; zanechal nedospělé syny. Pro aktivní účast na odboji proti Ferdinandovi II. (byl členem komise, která zabírala statky duchovních na Moravě) měl být pokutován ztrátou poloviny majetku, nezanechal však vlastního statku, nýbrž dlužní úpisy na 2400 zl. a nějaké svrčky. Avšak z porůstalosti šádlou městačko Branné 1200 zl. k okrase kostela a na 1121 zl. si činil nárok Jan Šťastný Podstatacký z Prusinec.³²⁾ Statek asi byl spravován znovu z Odry, když r. 1627 neuspěl v jednání o koupi Volfgang Hofmann z Grünbächlu.³³⁾ Od r. 1636 je doložen — patrně jako zástavní pán — Ludvík z Tharoulle, od něhož statek znovu převzal r. 1650 majitel oderského panství Jan Bernard ze Zvole.³⁴⁾

Při předávání statku dal Jan Bernard ze Zvole polidit nový urbář, který byl sice v literatuře znám,³⁵⁾ ale který vylétl dočasné z evidence a byl teprve nedávno vykoupen ze soukromých rukou. Obsahuje údaje pro Jeseník a Dolní Vražné.³⁶⁾ Platy poddaných byly rozděleny podle velikosti gruntů a platily se na několik termínů (o sv. Jiří, Michalu, Martině a v některých případech i o sv. Janě), takže celkový roční plat činil u sedláků 1 $\frac{1}{4}$ —2 $\frac{1}{2}$ zl. ročně, fojt platil téměř 5 zl., zahradníci 1 $\frac{1}{2}$ zl. až 1 zl., mlynář 5 zl. a místo krmení dvou panských vepřů 9 zl. 26 gr. Kromě toho odváděli sedláci 3—4 slepice o vánočních a 2 větele ovsa, celá obec dávala 25 plecí o velikonocích a o sv. Jiří 4 kopy vaječ. Chalupníci odváděli každý 20—60 vaječ a platili 31 gr. až 1 zl. ročně. Celkový útlék ze vsi činil na penězích 90 zl. 12 gr. moravských čili 87 zl. 32 gr. slezské, dále 18 setlů a 2 větele ovsa o 80 slepic o vánočních kromě vaječ a plecí jako nahoře.

Děvký peněží a naturální byly sice značné, avšak materiál horší bylo rento ústanová. Sedláci museli dovážet zdoma veškeré stavební materiálu k panským reálitám a vykonat i potřebné pěší práce, orot a vlóčit dvorská pole, vyvést hnoj z ovčiny na pole, veškeré obilí a trávu resp. ovsu sežít sparamf) o odvádět do seníků a stádo, chodit na lov podle potřeby, 2x do roka halit a koupot ovce, lovit na rybnících a konat přitom potřebné práce, opravovat vodu za jazy na žec Odře a dovážet k tomu příslušný materiál. Fojt Mates Fridrich musel přivážet ryby z rybníků, konati podle potřeby panské služby za úplatky 2 gr. za milí, setl i ukládali obilí, seno a ovce a dělali řezanku podle potřeby. Dodatečně bylo pro všechny poddané připisáno povinnost uplatit 1 štku panské plize ročně nebo zaplatit místo toho 6 gr. — 3 zahradníci místo robot a poseviti odváděti roční plat 1 $\frac{1}{2}$ zl. Podruzi museli zdoma pracovat ve lnu a konopi, 1 den na jiných a mlátiti veškeré panské obilí za šestnácti snop. Fojt a mlynář platili též loudemium, tj. odváděti vrchnosti 10 $\frac{1}{2}$ kupní sumy při prodeji svých usedlostí.

Rolníků bylo 36, kromě fojtství a jedné puště usedlosti, 3 zahradníci, mlynář Hans Kretschmer a 15 chalupníků. Jména ukazují vesměs na Němce a mnohá z nich se udávala do r. 1945. Česká jména (resp. českého původu) měli jen rolníci Šimon Horák, Thomas Matzke a Paul Krieschke, z chalupníků Gurtzko.

K majetku vrchnosti náleželo především rytířské sídlo nedávno předtím dobře vystavěné a dvou podlažích, se litem a pavlačí, obehnané na třech stranách, s čeledníkem, kuchyní, komorou a obydlím šafáře a šofářky. V sousedství ležel trojboký dvůr se stodolami, stájemi, krávnou studní a s třemi stodolami resp. kolnami v zohradě, které stály se tři zrušených usedlostí, s těmi na jejich místě bylo stavěno rytířské sídlo. Vedle se nacházely dvě zahrady kuchyňské, dvě na trávu a na pastvu dobytka na pustém gruntě Jana Khaliga ovocná zahrada, rovněž užívaná vrchností jako celý grunt. Na dvorských polích se selo po třech maldrech oáimého a jarného obilí, dále se na panských lukách sklízelo 40 fůr sena, 12 fůr stavy a 8 fůr z Khaligovy pustiny; ve dvoře se chovalo 40 krav, 25 vepřů, a drůbeže podle potřeby, v ovčíně 300 ovcí.

K úžitku vrchnosti sloužily i oba břehy řeky Odry na území obce a celá Luha (jméno potoka však v urbáři není zapsáno); pro vrchnost se lovily podoustve, šišky, kapři, pražmy, mnicí, kvitěná a mlínky.

Na území obce byla iada rybníků, a to Nový rybník pod rytířským sídlem a Prostřední tomáči, každý na 60 kop násovy, nejmenší na 40 kop, Klížový rybník na 30 kop, Schubertův na 40 kop, Mlýnský na 15 kop velkých kaprů, Herišův rybník na 23 kop na třeni, Albeich na 9 kop velkých kaprů a Horácký rybník pro 5 kusů ke třeni, dále zde bylo 5 hřtůžů.

„Malý les“ na hranicích panství Starý Jičín a Hranice poblíže Poloušví se skládal z dubů, buků a jedlí. Lov provozovala vrchnost v tomto lese i na všech polích a lovil se jezevci, lišky a zajáci; na rybnících se stíhaly hlavně divoké husy a kočeny.

Z uvedeného je patrné, že povinnosti poddaných byly velmi tvrdé. Není proto divu, že si už roku 1652 stěžovali v zemského práva v Brně na přetěžování úřady i robotami, ačkoli za neobětání pánů z Tharoullu byli přj spotojení, jak pořídili, nevině.³⁹⁾

Poznámky:

- 1) Slezské muzeum v Opavě, rukopisy St. Weigla Wohnungs —, Aufenthalts — und Siedlungsstätten in Kuhländchen (Oderschone), 1913, a Historische und prähistorische Funde und Fundstätten in Kuhländchen (Oderschone), 1920. — Za laskavé sdělení děkuji dr. Vlastě Štáulové, vedoucí prehistorického oddělení Slezského muzea v Opavě.
- 2) J. Šebánek-S. Dužková, Studie k českému diplomatátu, Sborník filozofické fakulty Brněnské univerzity sv. 2, č. 2—4, Brno 1953, str. 264; Ladislav Hosák ve sborníku Hranice, dějiny města, díl I, Hranice 1969, str. 23, 25—26, 30.
- 3) Codex diplomaticus et epistolarius regni Bohemiae (CDB) sv. I, Praha 1907, č. 247, str. 218—219, a sv. II, 1912, č. 228, str. 213—214. Srov. k tomu též Šebánek-Dužková, I, c.
- 4) A. Turek, Fulnecko, Brno 1940, str. 19—20.
- 5) O přesnější lokalizaci v listině vyjmenovaných, vesměs českých pomístních názvů, se pokoušelo rovněž několik badatelů (viz u Hosáka, citovaný článek, poznámka 19—20), avšak všichni včetně Hosáka pomílnuli a neznali cenný výklad Rollederův (viz poznámka 10).
- 6) CDB II, č. 352, str. 354—368. — Někteří badatelé se přiklánějí k názoru, že listina datovaná k r. 1201 byla vyhotovena už na sklonku 13. století, kdy docházelo ke zmatkům a bojům na severovýchodní Moravě a Opavsku, tedy snad už do doby pánů z Přibovic. Tak činí např. Josef Teige (podle Božka, CDM II, č. 69, str. 82) v práci Zpráva o proměně dějin kláštera Hradčického u Olomouce. Věstník královské české společnosti nauk č. 12, Praha 1893, str. 39, dále v neúplnětiše díroetní práci J. Pacík z Brněnské univerzity, (podle laskavého sdělení dr. J. Boky); viz k tomu u Hosáka, citovaný článek, str. 28.
- 7) Viz podrobně ve sborníku Od pokolení dč pokolení (OPDP), Pamětník obce Bernartice nad Odrou, 1937, str. 37—40. Ztotožnění obce „Na horáček“ s Pehol (Turek, Fulnecko, str. 18) je třeba jednoznačně upravit na Hůrku, jak navrhl již Rolleder, str. 27 (viz pozn. 10), zejména s ohledem na četné archeologické nálezy. Naproti

tomu Hosák, str. 28 umísťuje ves Na horáček k Podhorskému potoku, přítoku potoka Vražného z levé strany, což je nemožné.

- 8) Codex diplomaticus et epistolarius Moraviae (CDM), sv. X, Brno 1885, str. 561 až 564.
- 9) CDB II, č. 319, str. 294; Turek, Fulnecko, str. 18—19.
- 10) CDM XII, Brno 1890, str. 363—365. Srov. k tomu u Antonína Rolledera, Geschichte der Stadt und des Gerichtsbezirkes Odrou, Šteyr 1903, str. 26—28. (Zde zkus o přesnější lokalizaci pomístních jmen z listiny Měsící se do r. 1201), a str. 61.
- 11) Vincenc Brandl, Libri citationum et sententiarum seu knihy půhonné a nářezové, sv. III, Brno 1878, str. 475, 496, 497, 544, 599, 607, 624, 628—629, Zaloby na str. 586, 647 a 657 se je potmě nečitkají.
- 12) Jan Kopras, Pozůstatky knih zemského práva knížectví Opavského, díl I, Praha 1906, str. 93, 96.
- 13) Brandl, III, str. 475, 519, IV (Brno 1881), str. 293.
- 14) Kopras, I, str. 61, 62, 66, 72, 93, 96, 111, 113, 133. — Neúplně vylicena u Vincence Praska, Historická topografie země Opavské, sv. I, Opava 1891, str. 363.
- 15) Brandl, VI, Brno 1895, str. 6, 13, 23, 151, 159. Srov. k tomu Kravafsko, roč. IV, str. 114, 243 a roč. VI, str. 290.
- 16) Státní oblastní archiv v Brně (dále citováno SAB), PO VI, I, 42 v. k. r. 1481.
- 17) Prosek, I, č. 1, str. 354; Turek, str. 44, 47; OPDP, str. 39.
- 18) Brandl, I, Brno 1872, str. 186, 202, 207, 283, 263.
- 19) A. Turek, Místopisný rejstřík obcí Severomoravského kraje, sv. I, Opava 1974, str. 281.
- 20) J. Radimský, Benňová registra moravská z první poloviny 16. stol., Cosopsis Matice Moravské, roč. 76, Brno 1957, str. 337.
- 21) Z luk v českých vsi Blahutovic a Poloušví zvaných Roubaniny platili 4—12 grů (= „Jeseník“ Niczman, Kovář, Michal Ullman, Václav, Matys Kovář, Fajtl Kovář (Lotrné Schmied), Lorenz, Foltin Šnyder; v Zaláně a z Kopanin na Teplici u Poloušví za lesem Pavel, Mikl Feger, u Blahutovic Jiří Khunc, Jiřík Palich, Venc Krácoer, Paul Ditrich, Andras Paur, Petr Ditrich, Part Šuber, Wolf Bager, Mert Sinder, Tomek Dittman, Foltin Šimebeyer, Simon Kunz, Zima Niczman, Paul Piš, Gerik Šteiber, Wolf Gepar, Hans Luder, Mert Junger, Foltin Šneider, Paul Unger, Paul Valka, Wolf, (Státní oblastní archiv Třeboň, urbáři panství haličského 163/4, I, 78, 79, 85.) S nimi držela louky iada českých ujedlů z Hůrky (Hůrka), což může být rovněž nepřímým důkazem toho, že Jeseník a Hůrka náležely dříve k panství hranicému.
- 22) Státní oblastní archiv Opava (SAO), nejstarší matriky aderské a storojické od 1609; A. Turek, Hrad a panství Starý Jičín (rukopis); Okresní archiv v Novém Jičíně, pozemkové knihy města Odrou z období zhruba 1550—1620 na různých místech a nejstarší dochovaná městská kniha Nového Jičína, sign. PK IV.
- 23) SAO, Wintrovo sbírka, heslo Jeseník nad Odrou; SAB, Matrika výnosu pozemků, P 41.
- 24) Gregor Welny, Kirchliche Topographie von Mähren, Oilmitzer Erzdiözese, sv. III, Brno 1859, str. 154—155.
- 25) Bohumír Indra, Lutenské fary v horním Poodří před Bílou Horou, Slezský sborník roč. 44, Opava 1946, str. 170—171. R. 1596 přiznal Podstovský v Jeseníku 59 poddaných (SAB, Přiznovací listy; karton 20 č. 173, karton 22, č. 164).
- 26) Viz podrobně u Turek, Fulnecko, str. 56 a násled. 77.
- 27) SAB, PO XXXIV, f. 116—118; OPDP, str. 49—50; L. Hosák, Historický místopis země Moravoslezské, str. 687.
- 28) Rolleder, citovaný spis str. 106, 117, 152.
- 29) SAO, Stavovský archiv, sign. A XXXII 1, orig. perg. čes.
- 30) František Hrubý, Moravská šlechta, její jména i náboženské vyznání z. 1619, Cosopsis Matice Moravské roč. 46, Brno 1922, str. 148; OPDP, str. 52. — F. Hrubý, Moravské korespondence a akta 1620—1636, díl 1, Brno 1924, str. 112—114, 168 a 189.
- 31) Christian d'Elvert, Beiträge zur Geschichte der Rebellion, Reformation, des dreißigjährigen Krieges und der Neugestaltung Mährens im 17. Jahrhundert, Schriften der hist. stat. Section, Brno 1867, str. 137, 142, 184, 231, 268, 406, 413; Hosák, I, c.
- 32) Viz poznámka 22.
- 33) Tim se doplňují mezerovité údaje o Jeseníku v dosavadní literatuře, a to u F. J. Schwyge, Topographie des Markgrathum Mähren, sv. III, Viedeň 1794, str. 71—72, G. Wolného, Die Markgrafschaft Mähren... sv. I, Brno 1835, str. 194, u Praska,

I. c. u. Hötaka, Historický místopis, I. c. v Moravském Kravařsku, Příbor 1898, str. 227—228, a u V. Severy, Okres Novojičínský, Brno 1933, str. 143—144, dále u J. Lillichho a L. Cäsara, Deutsch Jassnik im J. 1817 a Nachtragsbemerkungen zu Deutsch Jassnik im J. 1817, Das Kuhländchen, sv. 9, N. Jilin 1928, zejména na str. 133, 154—155, 158.

¹⁴) Jméno obyvatel a text o vsi Jeseník užíval J. Dosoužil v Zeitschrift des deutschen Vereines für die Geschichte Mährens und Schlesiens, Brno 1941, str. 182—189, bez udání uložení urbáře; A. Turak, Soupis urbářů Ostrovského kraje 15.—18. století, Opava 1954, str. 64.

¹⁵) Urbář je nyní uložen v SAO, fond Vs Jeseník nad Odrou. Je brožovaný, nepatří poškozený, čítá 21 listů neolajovaných, o rozměrech 20x32 cm, je psán německy a opatřen pečeti a podpisem Jana Bernarda ze Zvole; na hřbetě zlomky českého textu.

¹⁶) SAB, Nová sbírka č. 634 b, orig., pap., nēm.

BIBLIOPIL PETR LITMAN Z NISY

(Příspěvek ke kulturním dějinám pozdněrenesanního Fulneka)

Jan Štoviček

Petr Litman z Nisy, fulnecký augustinián, je známou osobností z hospodářských a sociálních dějin Fulneka v druhé polovině 16. století.¹⁾ Není však znám jako renesanční bibliofil.

Petr Litman byl měšťanského původu. Pocházel z rezidenčního města vřatavilovských biskupů a zároveň Nlavního města jejich nízkého kniežectví ve Slezsku.²⁾ Po studii vstoupil do řádu augustiniánů-kanovníků. Jeho církevní kariéra je známa z druhé poloviny 16. století. Zpočátku je spjata s biskupstvem Olomouckým (a zároveň tehdejšími Nlavními městy Moravy), kde na počátku druhé poloviny 16. století zastával funkci převora augustiniánského kláštera u Všech svatých.³⁾ Odtud byl v prosinci 1566 povolán olomouckým biskupem Vilémem Prusinovským z Vického za německého kazatele do augustiniánského kláštera ve Fulneku, jeho chrám Největšího Trojice byl zároveň katolickým farním kostelem pro město Fulnek a pro přilehlé místo. 18. února 1567 byl potom zvolen řádovou kapitulou jako kandidát zmíněného biskupa za převora fulneckých augustiniánů-kanovníků.⁴⁾ Biskup Vilém Prusinovský z Vického (1565—1572) zahájil na Moravě katolickou protireformaci v duchu usnesení tridentského koncilu, když do Olomouce uvedl v roce 1566 jesuity.⁵⁾ Ti založili zde zanedlouho (1569) jezuitskou akademii, již císař Maximilián II. udělil v roce 1573 právo západoevropských univerzit. Význam olomoucké univerzity v protireformaci evropské politiky byl zesílen v roce 1581 zřízením Collegia nordica při univerzitě; měl zabezpečovat výchovu pro země severní Evropy (např. zvláště Polsko, Litva, Pobaltí, Škan-

dínví i Rusko.) Tento biskup byl bibliofil stejně jako jeho znamec Píemek Prusinovský z Vického, který měl na Bystrici pod Hostěnem velkou knihovnu.⁶⁾ Nesnadným úkolem Petra Litmana z Nisy bylo realizovat protireformální snahy biskupa Prusinovského ve Fulneku.

Augustiniánský klášter ve Fulneku, založený roku 1389 Lockem z Křavač, tehdejšími držitelem Fulneka, se po různých událostech zofusitství opět vzmohl na začátku 16. století, kdy nabyl sekularizované vsi a ještě jednu (i s jednou pastou) získal navíc. V polovině 16. století však již nastal mravní i hospodářský rozklad kláštera.⁷⁾ Obyvatelstvo města Fulneka bylo většinou nekatolické. Byli to převážně členové Jednoty bratrské z řad Němců, kteří se sem se souhlasem vrchnosti, již byli v 1. polovině 16. století až do roku 1540 Zerotínové, koncem 15. a v první polovině 16. století přistěhovali z Braniboru a z Maltánska (původně valdenští). Všechny vrchnosti v letech 1468—1621 byli bratři nakloněni, včetně Čerňů z Kynšperka a Svojníc z Pímsdorfu, držitelů Fulneka v letech 1540—1584, a dále potom Škrbenských z Hlístě. Měsících se přimá k bratrské víře, držitel panství v letech 1584 až 1621, jim posléze v roce 1621 bylo panství konfiskováno a v roce 1622 prodáno hraběti Václavu z Vrchna.⁸⁾ Bratrský sbor ve Fulneku náležel ostatně k nejstarším na Moravě.⁹⁾ Do této situace přišel roku 1566 Petr Litman z Nisy, aby zastoupil zesnulého probáta Rehoře Slominského (v úřadě 1564—1566) a napomohl zatímpaní administrátoru Tomáši Peřkovi, jenž byl zároveň českým katolemem. Na volbu nového probáta náleželo i fulnecké vrchnost (Baltazar Svojníc z Pímsdorfu), a tak jak již bylo konstatováno, 18. února 1567 byl fulneckým probátem zvolen Petr Litman. Po celou dobu svého působení byl nucen věnovat se opravě chátrajících klášterních budov a kostela. Sálh přitom přiracně, jak tehdy bylo obvyklé, k zvýšenému nátlaku na pracovní povinnost poddaných. Litmanova snaha po pozmenění výsledků klášterního hospodaření vedla k zvýlování robot, a to jak řádných, tak mimádvědných, což se neobešlo bez třídních konfliktů s klášterními poddanými, kteří jej v roce 1571 pohnali před zemský soud; soudní plí probáta za pomoci feudální justice vyhrál, jak bylo tehdy rovněž obvyklé.¹⁰⁾ Další spor s poddanými s obdobným výsledkem proběhl potom ještě v letech 1579—1580.¹¹⁾ Mimo to zeřtili pastorační úsilí a v 80. letech málem přivedl majitele panství k okcím proti bratřím a dalším nekatolíkům, což bylo zahlednáno koupí fulneckého panství Janem Škrbenským ze Hlístě.¹²⁾

Petr Litman i v době svého působení ve Fulneku si podržel úzký vztah k olomouckému klášteru u Všech svatých a byl dokonce zároveň v roce 1575 zde zvolen probátem, tento úřad zde zastával až do roku 1577; i v Olomouci byl nucen napravit různé nepořádky.¹³⁾

Petr Litman byl zřejmě energický muž a věhlasný kazatel, prosazující protireformaci linii olomouckého biskupství, jel však bylo ořesena zřádky na smrti biskupa Prusinovského po roce 1572 v době zápasu o biskupský stolec v Olomouci, na němž se v letech 1572—1578 vystřídali tři preláti (hovřilo se i o travičství). Teprve v letech 1579—1598 protireformaci linii znovu upevnili biskup Stanislav Pavlovský z Pavlovic, jenž byl opět mimo jiné věhlasným bibliofilem.¹⁴⁾ Litmanových kvůl si byl vědom i Pavlovský.

Před rokem 1580 odpdl v Opavě, jel též náležela k olomoucké diecézi, farář Siebenloth, který přešel k luteránům; když v roce 1580 Siebenloth zemřel, snažilo se olomoucké biskupství vrátit farní kostel P. Marie opět katolické církvi. Stanislav Pavlovský jmenoval za kandidáta na opavského faráře zmíněného fulneckého probáta Litmana, s čímž město Opava souhlasilo, ale vymínilo si přitom dva luteránské kaplany. Biskup s tím nesouhlasil, trval na katolických kaplánech a na katolickém farři. Z jednání po roce 1581 posléze sešlo. Petr Litman se opavským farřem nestal a farní kostel P. Marie v Opavě zůstal až do roku 1608 luteránským.¹⁵⁾

V roce 1584 se ujal fuleneckého panství Jan Skrbenský z Hříště a začal fuleneckým augustiniánům na venkovském panství odnímat filiální kostely a propůjčovat je nekatoликтům.¹⁷⁾ To se rovněž neobešlo bez sporů.

Za této situace koncem května 1586 Petr Litman z Nisy zemřel. Působil ve Fuleneku necelých 20 let — a z toho téměř 19 let — v letech 1567—1586 byl probáblem fuleneckých augustiniánů.¹⁸⁾

Litmanovým nástupcem se stal Jan z Weiterfelsu (1586—1594) a poté Jan Bohus z Velváreku (1594—1610), za nichž klášter začal znovu upadat, než je vstal odspodu opět bojovnějším famulí Schiller z Nového Jičína (1610—1624).

Pastorační a svátostní kazatelkou činnost probábita Petra Litmana z Nisy by mohla též osvětlit jeho osobní bibliotéka, z níž je zatím znám jediný exemplář, který představuje Petra Litmana z Nisy jako jednoho z pozdněrenesančních bibliofilů.

Z osobní knihovny Petra Litmana z Nisy se zachoval ve Starohavské knihovně Památníku národního písemnictví v Praze jeden exemplář opatřený soudobou bibliofilskou vazbou pro pánevního majitele. Je jím německý překlad třídního postily rakouského humanisty Friedericha Nausea „Kleine Postill Friederici Nausee... Darin die Evangelien, so das ganze Jar, den Sonntag und Freytagen, auch hohen Festen gelesen und gepredigt werden...“, kterou vydal v bavorském Ingolstadt Wolfgang Eder v roce 1582. Nese signaturu Starohavské knihovny BP VII 33. Je to německý překlad latinského originálu pořízený Christophem Schweherem. Předmlouvou ji opatřil Martin Eisengrein, probábit z bavorskéknoutním místě Alt-Oettingu a vicekancléř ingolstadtské university.¹⁹⁾ Má 3 díly svázané v 1 svazku. Na titulním listě nese vlastnické označení rukou Petra Litmana (inkoust, pero).²⁰⁾ Vlastnictví Litmanovo je zdůrazněno též iniciálami PLPF na přední desce bibliofilské vazby o formátu 15x21,5 cm.

Bibliofilská vazba pro Petra Litmana z Nisy je renesanční slepoticovou vazbou z bílé usně, odpovídající typu vazby druhé poloviny 16. století. Jde o renesanční vazbu s rámovou kompozicí. Náročnější je přední deska vazby, jejíž středové pole je vyplněno dvěma platnami se dvěma evangelisty (Matouš, Marek). V horní části středního pole se nachází plátina s evangelistou Matoušem — postava evangelistova v tolaru s gloriolou nad hlavou, sedící u stolu a píšící v rozsvětlené knize v místnosti, v popředí s květinou ve váze a v pozadí s oknem s výhledem do krajiny. Nahoře v obou rozích jsou 2 a 2 rotulované písčky; dole je dlouhý obdélný štítek s legendou (latinka, versálka): MATTHEVS · EVANGELISTA. Tento štítek odděluje zmiňovanou horní platinu od dolní platin, v níž je obdélně komponována postava evangelisty Marka — rovněž sedící postava v tolaru s gloriolou nad hlavou, posazená u stolu a píšící v rozsvětlené knize, s místností a výhledem do krajiny, ale s jiným interiérem a exteriérem krajiny; nahoře v obou rozích jsou opět 2 a 2 rotulované písčky; dole se nachází dlouhý obdélný štítek s legendou (latinka, versálka): MARCVS EVANGELISTA. Střední pole je rámováno dvojnoukou a vsazeno do rámu se dvěma vloženými poli. Horní vložené pole nese červenou iniciálu vlastníka (versálkou) PLPF, dolní vložené pole nese červenou dataci 1584 (označující první použití razidla s tímto datem). Vnitřní rám (s dvojnoukou) je vyplněn rostlinným dítkem. Poté následuje širší volné mezeru mezi dvojnoukami a široký střední rám s groteskovým dítkem, vyplněným alegorickými postavami a stylizovanými rostlinnými prvky. Vnější rám je opět vyplněn rostlinným dítkem (arabeskovým). Okrajové pole vyplňuje násobená linka. Zadní deska vazby je prostá. Střední pole (rám s dvojnoukou) je vyplněno kolký se stylizovanými líllemi, a to po dvou v rozích nahoře a dole a po třech pod sebou mezi nimi. Vnitřní rám je zdoben esovitým prstencem. Další kompozice rámců je obdélná vazbě přední desky. Následuje rám s rostlinným dítkem (o dvojnoukou), poté širší střední rám s alegorickými postavami a stylizovanými rostlinnými prvky, vnější rám s rostlinným dítkem a okrajové pole s násobenou linkou. Vazba je opatřena

dvěma koženými stuhami z bílé usně jako materiálu vazby. Hřbet má linkou ohraničené vazby.

Bibliofilská vazba pro Petra Litmana z Nisy vznikla v roce 1584, kdy poprvé bylo použito uvedeného razidla na přední desce vazby, či v letech 1584—1586, ite do smrti Litmanovy. Její autor ani dílenská provenience nejsou známy, ale dá se předpokládat, že jím byl nejspíše některý olomoucký knihal, jenž mohl pracovat i pro biskupský dvůr. V Olomouci byly ve 2. polovině 16. století činné i knihtiskařské dílny, které zajistě využívaly služeb místních kniharů pro zhotovování levnějších nakladatelských vazeb.²¹⁾ To by mohl být další zdroj. V Olomouci také Petr Litman Nauseovu postilu nejspíše koupil, vždyť k tomuto městu měl lalík blízko.

Postila Friedericha Nausea byla oblíbená nejen mezi katolíky, ale i mezi nekatoликтi.²²⁾ Friederich Nausea (žil kolem 1496—1552) byl významným rakouským humanistou a proslulým kazatelem; náležel k humanistům erasmovské orientace.²³⁾ Od roku 1534 působil jako dvorní kazatel a rada krále Ferdinanda I. a byl vídeňským biskupem. Zesnul uprostřed jednání na tridentském koncilu v roce 1554.²⁴⁾ F. Nausea měl velice blízko i k Čechům.²⁵⁾ Jeho „Krázní křestanská“ byla přeložena a vyšla v Praze během necelých 20 let třikrát za sebou, v roce 1561, 1574 a 1578.²⁶⁾ Nutno dodat, že Friederich Nausea náležel k nejvýznamnějším rakouským renesančním bibliofilům; pracoval pro něj vlastní knihal označovaný jako „Knihal Friedericha Nausea“.²⁷⁾ Ve snahách smířit duch Erasmův s katolicizmem se snažil na tridentském koncilu pokračovat i jeden z jeho pořadických nástupců v hodnosti vídeňského biskupa (1558—1561) a poté pražský arcibiskup (1561—1580) Antonín Brus z Mohelnic, rovněž významný bibliofil, ale tato úsilí byla marná.²⁸⁾ Ostrá protireformační linie španělského ducha na tridentském koncilu zvítězila a nastoupila, jak bylo řečeno, i na Moravě.

Formální rozdíl mezi slepoticovou vazbou určenou pro objednatel a řad katolíků i nekatoликтů v podstatě nebyl. Dokládala by to do značné míry i bibliofilská vazba pro Lukáše Helice Poznaňského z roku 1591, ideologického protivníka fuleneckých augustiniánů, již v roce 1970 publikoval Ivan Vávro.²⁹⁾

Lukáš Helic Poznaňský působil jako učitel na bratrské škole ve Fuleneku v letech 1586—1590.³⁰⁾ Byl vynikajícím hebraistou a z tohoto důvodu byl Jednotou bratrskou povolán v druhé polovině 16. století z Poznaň, odkud pocházel, na Moravu, aby zde pomáhal při překladu Bible kralické. Teprve po dokončení prací na této biblii odešel do Fuleneku, kde mohl na základě bratrské školy vypomoci se svému výbornou znalostí němčiny a být i nápomocen v pastorační činnosti br. Václava Preissové a zboru. Byl však povahy prudké a zvětlivě, což působilo nemalou patřičnost. Ve Fuleneku proslul mimo jiné v lednu 1589 ideologickou disputací s fuleneckým augustiniánem Friderichem Polákem, již je pověsný „Dialog aneb rozmlouvání jednoho bratra s černým mnichem z kláštera fuleneckého Léta Páně 1589...“³¹⁾ Bibliofilská vazba pro Lukáše Helice pochází ovšem až z roku 1591 a je dílem bratrské knihaiřské dílny Ivančicko-kralické. Jejím obsahem jsou dvě významná foliantová díla (rozměr 26 x 45 cm) světové bibliistiky. Předně je to monumentální antevpaská polyglotta, vytvářené v letech 1569—1571 v dílně arcibiskupa světového jména Chr. Plantina, jež vyšla péčí španělského theologa a dvojného kazatele španělského krále Filipa II. — Benedikta Arii Montana.³²⁾ Není zde ovšem celá, chybí svazek II. a svazky VI., VII. a VIII., obsahující komentáře filologické (včetně lexikonů) a historicko-archeologické, tj. je zde zastoupen svazek I., III., IV. a V. S. V. S. ní souvisí dílo téžého autora „Communes et familiares hebraice lingue idiomata“, vydané rovněž v Antevpách u téžého tiskaře v roce 1572.³³⁾ Foliantová slepoticová vazba z bílé usně je rovněž rámová kompozice, i když poněkud jinak komponovaná. Její střední pole na přední desce je shodou okolností vyplněno rovněž platinou s evangelistou Matoušem v horní části a s evangelistou Markem v dolní části, a to totálněho typu, jako

²⁰⁾ F. Kavka-A. Skýbová, Husitský epilog na koncilu tridentském a původní koncepce habsburské rekatolizace Čech, Praha 1968, str. 44n; A. Skýbová, Knihovna arcibiskupa Antonina Bruna z Mohelnic, Knižník a kniha v českých zemích od husitství do Bílé hory, Praha 1970, str. 239—256.

²¹⁾ I. Vávra, Knižní vazby bratrské dílny Ivančicko-králčické (1562—1620), HKV 1966 až 1970, Liberec 1970, zvl. str. 105—106, katalog č. 51—52, obr. 21.

²²⁾ A. Turek, Bratrský sbor ve Fulneku, str. 16.

²³⁾ J. Volf, Náboženské hřbitvy Ludvíka Halice ve Fulneku 1589, CVSMO 36, 1925, str. 75—82 a novější sv. k tomu J. Pleskot, Fulnecké intermezzo Jana Amosa Komenského, Ostrava 1970, str. 179—180 (pozn. 20).

²⁴⁾ Biblia sacra... Hebraice, Chaldaeae, Graecae et Latinae, Antverpy, Chr. Plantin 1569—1571, Sv. I. Vávra, I. c., kot. č. 51.

²⁵⁾ I. Vávra, I. c., kot. č. 52.

²⁶⁾ Srv. výše.

²⁷⁾ Srv. např. údaje z Bratrských rodin ve Fulneku z let 1599—1625 in: A. Turek, Bratrský sbor ve Fulneku, str. 28—29 (pozn. 15).

²⁸⁾ Srv. A. Turek, Bratrský sbor ve Fulneku, str. 18—22. Mezi spisy, jež J. A. Komenský vlastnil, byly nepočítaně i práce Erasma Rotterdamského — srv. A. Škarka, Komenského Clamores Eliae, dílo jeho životního soumraku, Bratrský sborník, Praha 1967, str. 193.

MALÍŘSKÉ DÍLNY V NOVÉM JIČÍNĚ V 17. A 18. STOLETÍ

Bohumír Indro

Město Nový Jičín bylo už ze vlády Zerotinů v první polovině 16. století nejvýznamnějším výrobcem kvalitního sukna na severovýchodní Moravě. Rázněm výroby, počtem sukenických mistrů a rozvojem obchodu sukem se Slovenskem v Uhřech a polským Krakovem předčila všechna východomoravská města. Bohatství měšťanů, stálý obchodní styk s Krakovem a královskými městy na Slovensku, výhody a váznost měšťanů svobodných měst byly hlavními pohankami, které vedly novojičinské měšťany s městskou radou v r. 1558 (kdy Jan z Zerotina prodal novojičinské panství s Novým Jičínem Janu Kropáčovi z Nevědomí, držiteli sousedního panství hranického) k odepření alibu poddanosti nové vrchnosti. Nabídlí, že sami složí vysokou kupní sumu 39 000 zlatých a žádají, aby byli s celým panstvím přijati přímo pod ochranu českého krále Ferdinanda I. Císař vyhověl žádosti Novojičinských, protože to znamenalo zvýšení jeho příjmů. Kupní smlouva s Kropáčem byla zrušena a Nový Jičín se stal **svobodným komorním městem** a současně majitelem a vrchností vesnic novojičinského panství.

Druhá polovina 16. a poč. 17. stol. přinesly nebyvalý rozkvět všech řemesel a obchodu ve městě. Vznikla řada nových cechů, výroba sukna se zdvojnásobila a ob-

chod s Uhrami (trhy v Tmavě a spříských městech) stále vzrůstal, R. 1562 dosáhli Novojičínští na panovníkovi **vypovězení všech židů z města a panství** a zbavili se jejich obchodní konkurence a lichy.

Hospodářský rozkvět města a bohatství měšťanů se projevily i ve změně životního stylu měšťanů, v renesančních přestavbách lenkových městských domů na náměstí, jejich výzdobě a ve vybavenosti domácnosti bohatnoucích měšťanů a obchodníků, v nichž se kromě skvozného šatstva, zlatých a stříbrných šperků a bohatého inventáře cínového nádobí objevují též obrazy, zejména s náboženskými náměty. Městské knihy testamentů, přípovědí, knihy siračů, přijímací měřlonů aj. z té doby se bohužel nedochovaly, ostatní městské knihy jsou dochovány torzovitě, podávají jen neúplný obraz života a bohatství měšťanů v době předbělohorské. Významné památky byly za třicetileté války většinou zničeny, domácnosti byly ochuzeny, neboť válečné události se několikrát bezprostředně dotkly města a celého panství a přinesly jim škůru.

Zprávy, které nám zbylé archívní materiály poskytují, dokládají už koncem 16. století **existenci stále malířské dílny v Novém Jičíně**. Udržela se i později, když císař Ferdinand II. doroval po ztroskotání stavovského povstání město Nový Jičín s panstvím olomouckým jezuitům k vydržování konviktu v Olomouci a Nový Jičín se stal opět poddanským městem. Rekatolizační úsilí a propagandistická činnost olomoucké jezuitské koleje umožnily noapak v druhé polovině 17. a počátkem 18. století prosperitu dvou malířských dílen v Novém Jičíně, z nichž vycházely pak skoro výlučně zděšené obrazy náboženských námětů. Početné dříve luterské kostely a kostelíky na novojičinském a okolních východomoravských panstvích, které byly za třicetileté války poničeny a vyrabovány, byly vyřabovány novým vlnitím inventářem v barokním stylu, především obrazy a sochami pro hlavní a nové stavení boční oltáře světců, propagovaných jezuitů. Také šlechta a bohatí měšťané se stali zákazníky a odběrateli obrazů barokních světců, obrazů mytologických, portrétů členů rodiny a vzhledně vzácných obrazů. Novojičinské malířské dílny byly v této době vedle olomouckých dílen nejvýznamnější na východní Moravě. Prosperita malířského řemesla umožnila v druhé polovině 17. století nejen existenci dvou dílen v Novém Jičíně, ale i vznik dalších dílen, zakládaných jejich odchovcem v Moravské Ostravě, ve Fulneku, v Hranicích, Kroměříži a jinde.

Většina obrazů měšťanských malířů novojičinských 17. století, pokud nebyla zničena za třicetileté války, byla odstraněna později z kostelů, zámků a domácností a nahrazena novými obrazy, odpovídajícími novému uměleckému chutí doby. Staré obrazy byly dávány na kůr nebo na půdu a později ničeny, jen málo se jich dochovalo a dostaly se později jako anonymní práce do muzeí, kde čekají v depozitálních na autorské a často i provenienční úřčení. Většina obrazů 17. století nevykázá nad průměr, nemají původní koncepci (byly malovány vesměs podle předlohy, schválně sázákem); jako díla domácích malířů a místní historické památky výjadeby kostelních oltářů zasluhuji však ochrany, studia a umělecko-historického zhodnocení řemeslnícko-umělecké úrovně domácích měšťanských malířských dílen, jež po století ovlivňovaly myšlení a náboženskou chutí městského i venkovského lidu.

Zatím nejstarším nám známým pozdně renesančním malířem v Novém Jičíně koncem 16. století byl **Matěj Henel**, a něm je doklad v knize cechu řeznického, že v r. 1598 maloval cechu nový cechovní proporec. Za malování proporce dostal 9 zlatých. V cechu byli sdruženi nejen řezníci, ale v druhé polovině 16. století též na 20 až 25 spulobratři nefezníků, kteří pláslí ročně do cechu 2 gr. 4 d. Za to požívali práv členů cechu, zejména účasti celého cechu na pohřbu každého spulobratra aj.

Zakladatelem významné malířské dílny a místní malířské tradice v Novém Jičíně byl novojičinský malíř **Melchior Koch**, v jehož rodě se dílna udržela po tři generace. Vyšlo z ní několik dalších malířů, zakladatelů malířských dílen v jiných městech se-

verovrchní Moravy. V jakém vztahu byl malíř Koch k Henešovi, navíme, v dochovaných městských knihách z konce 16. století není o tom žádných zpráv. Melchior Koch se připomíná v Novém Jičíně jako malíř údajně již r. 1587, sám jsem našel nejstarší doklady pro první dvě desetiletí 17. století. Jeho bratrem byl nepochybně kaletnický mistr Frdrich Koch, přijatý za mistra r. 1591, který prodal svůj dům r. 1604 a již ještě r. 1619.⁷⁾ Malíř Melchior Koch byl ve dvacátých letech 17. stol. majitelem městského domu v Židovské ulici a již ještě v r. 1628, kdy žil syn Matyáš Koch, rovněž malíře. Zeměl patrně r. 1636, protože v r. 1637 prodala 26. února jeho vdova Zuzana pozůstalý dům svému synu malíři Matyáši Kochovi za 200 tolarů slezských s podmínkou, že jí bude zachován v domě vímánek. Vdova Zuzana Kochová, rozvázaná už r. 1628 „starou malířkou“, zemřela v r. 1649.⁸⁾

Melchior Koch byl dobrý malíř kostelních oltářních obrazů, pracující ještě v pozdně renesančním stylu, zatím však neznáme žádné jeho dílo. Z jeho škůl, které vyučil malířskému umění, známe kromě syna Matyáše Kocha i Jiřka Milockého, rodáka z Hranic, syna hraničského měšťana Adama Milockého, který se po vyučení v Novém Jičíně o tovaryšských letech usadil trvale jako měšťanský malíř v Moravské Ostravě a pracoval tam jako vážený měšťan a častý purkmistr města v letech 1626 až 1656.⁹⁾

Malíř Matyáš Koch, syn Melchiora, se oženil 14. února 1628 s Evou Alžbětou Silverovou, dcerou pekaře a měšťana novojičínského. Byl již tehdy malířem a pracoval u otce. Za tovaryšských let prošel nepochybně dílnami olomouckých malířů, neboť město Nový Jičín jako státek olomoucké jezuitské koleje mělo v té době stálý styk s Olomoucí. Po smrti otce převzal jeho dům i s malířskou dílnou. Z manželství se mu narodilo v letech 1628—1647 několik dětí, z nichž dospěli Zuzana, Frdrich, Melchior, Estera, Václav a Jan. Z nich se malířství vyučili u otce synové Frdrich a Václav.¹⁰⁾

Jako všichni měšťtí malíři té doby prováděl Matyáš Koch všechny malířské práce od natírání barvami až po malbu obrazů. Doklady, že maloval kostelní obrazy, máme např. v útečech správy novojičínského velkostatků z druhého pololetí r. 1644, kde je psáno, že mu bylo zapláceno za koutřelky sv. Františka a sv. Ignáce 11 říšských tolarů, tj. 14 zlatých 10 kr. V dochovaných útečech řeznického cechu v Novém Jičíně je k r. 1634 položka, že mu bylo zapláceno za omalování svítek do kostela 45 kr., r. 1654 za malování cechovního stínu na kůru kostela 54 kr. V r. 1651, kdy byl v kostele postavena nová kazatelna, na její pořízení přispěl řeznický cech větší peněžitou částkou, pracoval Koch nepochybně i na její malířské výzdobě.¹¹⁾ Doklady jeho malířské činnosti se najde více v kostelních útečech far Novojičínka, v archívech okolních měst a městeček i velkostatků. Snad se dochovaly i některé obrazy jím malované.

Malíř Matyáš Koch byl váženým měšťanem, častým členem městské rady, rychtářem i purkmistrem města Nového Jičína. V r. 1661, kdy byl purkmistrem, darovalo mu městská rada poutou k slatku jeho syna malíře Frdricha Kocha čtvrtku hovězího. Téhož roku 4. října 1661 Matyáš Koch zemřel.¹²⁾

V jeho dílně se vyučilo malířství více scholářů, především jeho nejstarší syn Frdrich Koch, pokračovatel v malířské tradici otce a děda i mladší syn Václav Koch, narozený 29. září 1642, později malíř v Praze, který měl při otcově smrti již 19 let. Učení malířství trvalo 4 roky. Na učení malířství dala k němu slušně vrchnost šlechta Kristiána Šturma, pozdějšího šlechtického měšťanského malíře Kristiána Šturma staršího,¹³⁾ vyučil i malíře Mikuláše Franta, původem z Nového Jičína, později malíře v Hranicích a dalšího novojičínského malíře Václava Neyssera.

Jako tvorný pracoval u Matyáše Kocha malíř Jiřík Cernoch, rodem z Moravské Ostravy, syn moravskoostrovského měšťana Bartoloměje Cernocha, který se vyučil

malířství u Jiřka Milockého v Mor. Ostravě. Cernoch se 20. listopadu 1650 oženil v Novém Jičíně s dcerou mistrovou Zuzanou Kochovou, narozenou 13. prosince 1628 a usadil se pak jako malíř v biskupském městě Kroměříži, kde koupil r. 1653 měšťanský dům.¹⁴⁾ Byl začátkem v biskupských službách jako kapista obrazů ve Vídni, r. 1667 získal vládu o propuštění, usadil se a pracoval jako měšťanský malíř v Kroměříži. Některé jeho obrazy z antické mytologie jsou podnes dochovány v zámecké galerii v Kroměříži.¹⁵⁾

Syn Matyáše Kocha malíř Frdrich Koch, třetí člen malířské rodiny Kochů, narozený 27. února 1632, který se oženil r. 1661 23. ledna (ještě za života otce) s Annou, mládoletou vdovou po měšťanu Jiřim Jüngerovi, stal se po smrti otce nástupcem a pokračovatelem malířské dílny kochovské. Jeho manželka, vdova po Jüngerovi, koupila už r. 1660 pozůstalý šenkovní dům měšťanský po nebožtíkovi za 1500 tolarů slez. a po slatku s Frdrichem Kochem mu jej odvedla podle svatební smlouvy za vstupu i se zahradou.¹⁶⁾ Protože dům byl větší a měl výhodnější polohu na náměstí, usadil se Frdrich Koch s dílnou v tomto domě. Dům kochovský v Židovské ulici růstal po smrti Matyáše Kocha v držení jeho vdovy Evy a pozůstalých mladších dětí. V r. 1665 se však dohodl poručnický šlechtík po Matyáši Kochovi Zachariáš Šimber a Jan Heidenreich s vdovou Evou a dalšími dědici, synem malířem Frdrichem Kochem a Michalem Janem, manželé Estery, dcery Matyáše Kocha, a prodali kochovský dům v Židovské ulici řezníku Pavlu Pšiktilovi za 450 tolarů slez. Z hotové polozálohy 115 tolarů byly zapláceny dluhy nebožtíkovy, zbytek ročních splátkových peněz byl rovněž rozdelen k vybrání mezi pozůstaté. Z roční splátky za rok 1666 vzala vdova Eva třetinu, o dvě třetiny se rozdělil Frdrich Koch, malíř Jiřík Cernoch z Kroměříže na místě své manželky Zuzany, Michal Jan na místě manželky Estery, zbytek zvali poručníci do srovnání peněz pro oba nejmladší šlechtíky Václava a Jana. Splátky na domě byly pak ročně vydávány dědicům, kteří jsou 6. května r. 1678 opět jmenovitě uvedeni jako v r. 1666. Zajímavý zápis je v purkrabčím knize k r. 1684, kdy 17. června prohlásil v městské radě Václav Koch, malíř z Prahy, že svůj dědičný podíl i jemu postoupený poloviční podíl Jiřka Cernocha od roku 1685 do roku 1713 v ročních splátkách po 2 tolarů 2 gr., jež za 29 let činily 73 tolarů, slezských 8 gr., prodal domu Pšiktilovi za 18 tolarů, hotové mu zaplacených. O práci a dalších životních osudech malíře Václava Kocha v Praze nemáme zatím žádné zprávy.¹⁷⁾

Malíř Frdrich Koch byl jako majitel šenkovního domu váženým měšťanem novojičínským. Byl rovněž častým členem městské rady a v r. 1681 měl dům již zcela zaplacený. Zeměl 12. března r. 1684 jako městský radní ve věku 52 let (podle matrice 54 let). Z manželství vzešly jen dvě dcery, Vdova jeho Anna Kochová zemřela 8. dubna 1691 ve věku 66 let.¹⁸⁾ Šenkovní dům kochovský na náměstí koupil po zemřelé vdově r. 1691 od manželů obou dcer Frdricha Kocha příjmař Václav Lager za 2200 tolarů slezských.¹⁹⁾

O malířské činnosti Frdricha Kocha nemáme zatím žádných zpráv, neznáme žádné jeho dílo. Snad je autorem malířské výzdoby úvodních listů všech tří svazků novojičínských matric, založených r. 1680. (Nejde-li ovšem o práci malíře Václava Benedikta Neyssera.) Výzdoba je provedena živými okvarelovými barvami. Zobrazuje symboliku pro každý příslušný svazek obřad křtu, slatku a pohřbu.

Smrti malíře Frdricha Kocha skončila činnost malířské dílny Kochů v Novém Jičíně, trvající téměř sto let, její význam pro výchovu dalších scholářů a rozšíření malířských dílen do dalších měst severovýchodní Moravy je nesporný.

Z vyučenců dílny malíře Matyáše Kocha máme dosud zprávu o činnosti malíře Mikuláše Franty. Byl synem novojičínského měšťana o pekaře Václava Franty, který se vrátil r. 1640 jako voják a rodák novojičínský domů a r. 1642 si koupil jako pekař za 250 tolarů městský domek, ležící před Horní branou. Z manželství s Koteřínou měl několik dětí, z nichž nejstarší syn Mikuláš Franta se narodil rodičům ve věku

v Korutanech, vrátil se pak jako chlapec s rodiči do Nového Jičína a po vyučení malířství se tu oženil před r. 1660 s Ursulou. Pracoval pak jako tavař v Olomouci a v Novém Jičíně v dílně Frídricha Kocha, který mu byl v letech 1663–1666 matrem při křtu jeho dětí.¹⁶⁾ V r. 1667 pracoval malíř Franta v konviktu jezuitské koleje v Olomouci. Podle čtů správy novojičínského panství byly mu toho roku zaplaceny za práci na oltáři konviktu (postaveném již několik let dříve) 3 zlaté a pak jeho manželce 8 zlatých. V druhé polovině roku byly mu zaplaceny na příkaz novojičínského vrchnostenského hejtmána 3 říšské tolaře za obraz sv. Ignáce. Patrně doufal, že se v Olomouci s pomocí jezuítů lépe uplatní jako samostatný malíř než v Novém Jičíně, proto se r. 1669 přestěhoval do Olomouce a přijal tam jako malíř i městské právo 18. února 1669.¹⁷⁾ Konkurence v Olomouci byla však ještě větší, proto hledal uplatnění jako samostatný malíř v městě Hranicích, kde se usadil. Bydlel napřed r. 1672 v hoferství, později si koupil domek na předměstí v Horní ulici a držel dvě pustiny, z nichž pletl roční číně k městu. V Hranicích se mu narodilo několik dětí. Poněvadž při křtech byli dětem za kmotry vrchnostní úředníci panství, je nepochybné, že maloval portréty panských úředníků, bohatých měšťanů apod.¹⁸⁾ Zaslouhou těchto známostí a styků bylo mu r. 1679 svěřeno namalování hlavního oltářního obrazu sv. Sebastiana pro kostelík sv. Sebastiana a Rocha, nově založený knížetem Dietrichštejnem na předměstí Motošíně v Hranicích. Tento kostelík byl založen v budově bývalého bratřského sboru, spáleného za obléhání města mansfeldskými vojsky r. 1626. Kromě hlavního oltářního obrazu měl Mikuláš Franta namalovat ještě menší obraz sv. Marka Evangelisty, umístěný nad oltářním obrazem. Kontrakt byl uzavřen na hranickém zámku 23. března 1679. Je dochován, stejně jako oltářní obraz sv. Sebastiana. Podle kontraktu měl namalovat obraz sv. Sebastiana podle předloženého vzoru (patrně mědirytiny) „s pohany“,¹⁹⁾ dále natřít a pozlatit nový oltář, vše za 90 zlatých řínských a 4 vědra piva. Práci provedl toho roku, obraz namaloval na plátně a oltář zlatil plátkovým zlatem. Nepochybně jeho dílem byla i výzdoba tálovaného stropu nového kostelíka, modré nebe se zlatými hvězdami, který je dochován podnes. Dívený oltář byl dílem valašskomeziříčského sochaře a řezbáře. Kostelík s novým oltářem a obrazem byl vysvěcen a otevřen r. 1680. Po jeho zrušení r. 1786 byl Frantův obraz přenesen do Kostelíčka u Hranic spolu s oltářními sochami sv. Rocha a Karla Boromejského, jež byly umístěny na kůru. Později byl obraz po stavbě varhan zavěšen v přizemí za lavicemi, po r. 1949 však byl přenesen do farního kostela, kde je dnes umístěn zcela nevhodně v temné hale uzavřeného hlavního vchodu a vystaven nebezpečí úplného zničení vlnkem. Není dílem větší umělecké hodnoty, pro své stáří a historii zasluhuje však určení konzervace a vhodnějšího umístění. Bývalý kostelík sv. Sebastiana byl v r. 1923 opět obnoven jako bratřský sbor. Patrně dílem malíře Franty byl i nový oltářní obraz sv. Trojice, pořízený pro boční kapli sv. Trojice, přistavěnou r. 1671 ke starému kostelu v Hranicích u fary, kterou dala postavit svým nákladem Anna Peřlůva, vdova po Václavu Peřlůvi. Tento oltářní obraz se po zrušení starého farního kostela v Hranicích a jeho zboření kolem r. 1770 dostal, obdobně jako starobylá dřevěná gotická socha mariánská z konce 15. století a jiné kostelní obrazy, do soukromých rukou. Obraz byl ještě r. 1840 v držení hranického měšťana Antonína Dvořáka, další jeho osudy nejsou zatím známy.²⁰⁾

Malíř Franta nebyl dobrým hospodářem a zadlužil se půjčováním peněz u svých zákazníků. R. 1682 ho např. uvádí mezi svými dlužníky císařský solní v Hranicích Jan Lang, kterému byl dlužen 6 zlatých a poznamenává, že pro dluhy bude Frantovi chalupa co nejdříve prodána. Chalupa na předměstí mu však patřila ještě r. 1684; v roce 1687 14. září při sňatku jeho dcery Marty v Hranicích je však již uváděn jako bývalý předměšťan hranický. O dalších jeho životních osudech nic nevíme, v Hranicích ani v Novém Jičíně nezemřel. Jeho syn Václav se vrátil do Nového Jičína a usaz-

Oltářní obraz sv. Sebastiana v Hranicích
z r. 1679 od Mikuláše Franty
Foto B. Indra, 1933

dil se tu jako pekař. Při jeho sňatku r. 1705 byl otec již nebožtíkem. Do Nového Jičína se vrátila i vdova malíře Mikuláše Franty Ursula a zsmřela zde r. 1707 ve věku 74 let.²¹⁾

Další vyučenec Matyáše Kocha malíř Václav Benedikt Noysser zůstal v Novém Jičíně a od sedmdesátých let 17. století si otevřel ve městě druhou malířskou dílnu vedle malířské dílny Frídricha Kocha. Byl synem měšťana Ondřeje Noyssera a narodil se r. 1636 v Novém Jičíně. Po vyučení malířství a tavařským vandru se po smrti otce oženil 28. září 1659 jako tavař malířský s Rozínou, vdovou po měšťanu Balceru Košivci. Vdova mu odvedla ještě téhož roku

lenkovni dům kořivcovský na náměstí v ceně 2000 tol. slez., který Neysser s. 1703 zcela doplatil.²⁰⁾ Z tohoto manželství měl několik dětí, z nichž synové **František a Václav** se rovněž věnovali malířství. Z druhého manželství, uzavřeného r. 1700 10. ledna s Marií Magdalenou, dcerou postříhoče Konstantina Ferbera, se mu narodily děti, které však zemřely již v útlém věku. Malíř Václav Benedikt Neysser zemřel v Novém Jičíně 6. dubna 1707 ve věku 71 let. Pozůstalá vdova Marie Magdalena koupila lenkovni dům na náměstí po manželovi od dědiců za 2000 tol. slez. a r. 1710 jej odvedla druhému svému manželovi Jindřichu Františku Feigovi.²¹⁾ O malířské činnosti a díle Václava Benedikta Neyssera, novojičinského malíře, nemáme zatím žádné zprávy.

Starší jeho syn **František Neysser**, narozený 12. dubna 1663 v Novém Jičíně, se vyučil malířství u otce, pracoval pak v Olomouci a usadil se jako malíř v Hranicích na předměstí, kde je doložen v letech 1686 až 1695. Dne 1. září 1686 se v Hranicích výhodně oženil s Annou, dcerou zámečkářského sládky Jana Studničky, a převzal od něho r. 1690 i předměstský dvůr někdy Oratořský v Hranicích. Dřel jej však jen do r. 1695, kdy pro dlouhý jež opět převzal Studnička. V Hranicích se mu narodilo 6 dětí, z nichž 5 žilo ještě r. 1712, kdy otec byl již neobžitel. Zemřel patně kol. r. 1710, protože nevládní babička pozůstalých jeho dětí Marie Magdalena Feigová v Novém Jičíně skupila r. 1712 od 5 dědů zemřelého malíře France Neyssera z Hranic jejich spravedlnost na domě jejich děda malíře Václava Benedikta Neyssera v Novém Jičíně v částce 231 tol. slez. za hotové vplacených 77 tolarů.²²⁾

Malíř František Neysser se usadil v Hranicích nepochybně po odchodu malíře Mikuláše Franty. Žil tam i po r. 1695, v Hranicích však nezemřel. Jeho dílem byl asi oltářní obraz sv. Josefa pro nově zřízenou kapli, přistavěnou r. 1693 k lamnému kostelu v Hranicích. Kniha dal souhlas k její stavbě a vnitřní výzdobě, když příslušný obnos byl zaplacen dary měšťanů. Hejtmán panství psal v březnu 1693 knížeti, že chce dát s řádem malovat oltářní obraz, jak příložený rytina ukazuje, kniže souhlasil.²³⁾ Malíř není sice uveden, ale z analogie polízení oltářního obrazu sv. Sebestiána r. 1679 lze soudit, že malba obrazu byla svěřena Neysserovi. O osudu obrazu po zboření kostela není nic známo.

Mladší syn Václava Benedikta Neyssera o bratři Františku Neyssera **Václav Neysser mladší**, narozený 19. srpna 1671 jako dvojče s bratrem Bernardem, zemřelým v dětství, vyučil se malířství rovněž u otce v Novém Jičíně, pracoval pak hodně u jesuitů v Olomouci a zemřel při práci v jesuitickém konviktu v Olomouci 27. ledna 1709. Byl patrně rovněž ženat a jeho vdovu nebo dceru si vzal za manželku **Josef Zimmermann**, měřanský malíř, usadil v městě Sternberku. V r. 1717 skupila od něho manželka Feigová v Novém Jičíně spravedlnost po zezelém Václavu Neysserovi mladším na domě někdy Václava Benedikta Neyssera v Novém Jičíně, která měla vyjít Václavu Neysserovi mladšímu v letech 1712 až 1744 v částce 224 tol. slez. za hotové zaplacených 50 tolarů.²⁴⁾

V druhé polovině 17. století pracovali tak v Novém Jičíně dvě samostatné malířské dílny, kochovská a neysserovská. Po smrti Frídricha Kocha r. 1684 a zániku jeho dílny zřídil si vedle Neysserů druhou malířskou dílnu v Novém Jičíně **Augustin Bernard Heidenreich**. Byl synem měřana a pekařského mistra Jana Heidenreicha, zemřelého r. 1684 ve věku 81 let. Augustin Bernard Heidenreich se narodil v Novém Jičíně r. 1664. Malířství se vyučil u Frídricha Kocha a nepochybně prošel jako tovaryš malířskými dílnami jiných velkých měst, především Olomouce. Poručnický šrota Augustina Heidenreicha prodal po smrti jeho otce Jana dům neobžitel, ležící na rohu před Dolní branou, pozůstalé vdově Martě, rozené Haberové, macelě šrota za 500 tolarů. To zavedlo dům svému druhému a později třetímu manželovi, zámečnicku Gradelovi.²⁵⁾

Augustin Bernard Heidenreich po vandrových letech a návratu do Nového Ji-

čina se oženil 9. února 1688 jako malíř se Zuzanou, pozůstalou dcerou po soukenickém mistru Jiřím Matinkovi, přijal měřanská práva a již v září r. 1688 koupil dům soukeníka Daniela Neumanna, ležící vedle městských lázní za 500 tol. slez. Hotové slatil 150 tol., ale již r. 1690 dům prodal za tužší cenu dvouto Zuzaně Bayerové a odkoupil od ní větší městský dům před Horní branou za 380 tol. Později přikoupil k domu zahradu za hotové složených 100 zlatých a dřel oboji do r. 1698, kdy dům prodal 10. října osčimovi zámečnicku Bernardu Gradelovi, manželovi nevládní matky za cenu, za jakou jej koupil, a převzal od něho otcovský dům heidenreichovský, ležící před Dolní branou, za 500 tolarů, který pak dřel až do své smrti.²⁶⁾ Hned příštího roku zemřela mu manželka Zuzana po porodu ve věku 30 let. Heidenreich se 5. října 1699 znovu oženil jako měřanský malíř a pekař s Rozinou, pozůstalou dcerou po obchodníkovi sukny Janu Stráňkovi. Právotoval malířství a současně vedl i pekařství, zděděné s domem po otci. Koupěný dům otcovský doplatil v r. 1712, hned příštího roku však zemřel v Novém Jičíně 9. dubna 1713 ve věku 49 let.²⁷⁾ Z prvního manželství měl 4 děti, z nichž přežil jen nejstarší Jan Augustin, později malíř po otci, z druhého manželství se mu narodilo 5 dětí.²⁸⁾

Porůstali dědicí po Augustinu Heidenreichovi, sym malíř Jan Augustin Heidenreich a poručnický šrota Alžběta, Ignáce, Františka a Marie Barbory z druhého otcova manželství, prodali v srpnu 1714 heidenreichovský dům za 500 tol. pozůstalé vdově Rozině. Každý z dědiců měl dostat z prodaného domu 100 tol. Vdova se vdala hned r. 1717 za Kašpara Jeronýma Plitzera a odevzdala mu svůj dům. Plitzner skupil podily všech šrotaků za peníze hotové zaplacené. r. 1731 byla však Rozina opět vdovou.²⁹⁾

Augustin Bernard Heidenreich byl dobrým malířem oltářních obrazů. Podnes je ve farním kostele v Novém Jičíně dochován oltářní obraz „Obdarování Krista Těmi králi“. Původně byl umístěn v kostelku sv. Trojice před městem. Obraz zřejmě provedený má na spodní části latinský nápis s chronogramem, zčásti poškozený, označující, že obraz obtoval Augustin Bernard Heidenreich. Podle chronogramu je uváděn rok vzniku obrazu 1684. Poněvadž jméno dárce obrazu Augustina Bernarda Heidenreicha je na obraze výslovně uvedeno, je obraz nepochybně jeho dílem.³⁰⁾ Dílem Heidenreichovým je údajně také bývalý hlavní oltářní obraz ze Španělské kaple, datovaný r. 1693, plenesený později rovněž do farního kostela. O malířské činnosti Heidenreichovy dílny máme doklady, je zaměstnávala tovaryše a brala na učení malířství scholáři. Podle novojičinské úmrtní matky zemřel 16. listopadu 1701 učeň malíře Augustina Heidenreicha **Mates Valenta** ve věku 20 let.³¹⁾

Syn Augustinův, malíř **Jan Augustin Heidenreich**, narozený 27. prosince 1689, se vyučil malířství u otce. Po tovaryšském vandru se vrátil do Nového Jičína a pracoval u otce. Po otcově smrti se 16. července 1718 oženil s Annou Apolonií, dcerou novojičinského penikáře Augustina Slovatiuse. Tehož roku přijal měřanský v Novém Jičíně a koupil v říjnu 1714 dům, ležící před Horní branou, od krejčího Jana Jiřiho Handkeho za 260 tol. slez. Hotové měl hned 100 tolarů, zbytek měl splácet v ročních splátkách po 5 tolařech. Na tomto domě již pak a pracoval až do své smrti. Právotoval vedle malířství rovněž pekařství jako jeho otec. Zemřel 10. července 1735 ve věku 46 let.³²⁾ Byl dvakrát ženat. Z prvního manželství měl 6 dětí, z nichž však většina zemřela již v útlém dětství. Po smrti manželky Apolonie, která zemřela 4. března 1734 ve věku 39 let, se Jan Heidenreich znovu oženil hned příštího roku 26. června 1735 se Zuzanou, vdovou po měřanu o tesařském mistru Kašparu Šopeckovi, ale za dva týdny nato 10. července 1735 sám zemřel.³³⁾ Poručnické obou pozůstalých šrotaků Jana a Barbory prodali dům po malíři Janu Heidenreichovi před Horní branou na Horním rynku v březnu 1736 za 260 tol. slez. jejich švagru **Augustinu Grossmanovi**, měřanskému malíři o tkalcí v Novém Jičíně, který se oženil 22. ledna toho roku s Janou, pozůstalou dcerou po malíři Janu Heidenreichovi. Grossman se zavázal, že

bude širotka Jana vychovávat do zletlosti a dá jej na učení řemeslu, Barbora byla již ve službě. Ale už v červenci 1737 Grossman dům prodal za 250 tolarů.³⁹⁾

O malířské činnosti Jana Heidenreicha víme málo. V r. 1720, když byla narušována nová bahně na věž farního kostela v Suchbátově, stál při práci a barvil ji na zeleno. Podle účtu bylo zapláceno za práci „mistra malířů Janu Heidenreichovi z Nového Jičína“ 36 slatých, za barvu pláceno zvlášť.⁴⁰⁾

Malíř Augustin František Grossman zdědil jako manžel dcery Jana Heidenreicha i jeho malířskou dílnu a byl přímým jmenitým pokračovatelem.⁴¹⁾ Kromě malířství provozoval i školství. Nepochybně se malířství vyučil u Jana Heidenreicha. V matričních zápisech je později označován jen jako mistrán a malíř. Z manželství s Janou Heidenreichovou měl dvě děti, narozené r. 1736 a 1739. Po její smrti se znovu oženil r. 1757 24. července jako měřtan a malíř s Annou Kotelínou, dcerou soukeníka Jana Jiřího Wolfa.⁴²⁾ Pozdější jeho životní osudy nejsou známy. Patrně se odstěhoval z Nového Jičína jinam.

Dalším malířským učněm Augustina Bernarda Heidenreicha byl **Ezechiel Haas**, syn soukenického mistra Jana Haase, který koupil měřtanův dům v Novém Jičíně r. 1685. V r. 1695 po smrti Haasově odvedla vdova Dorothea dům novému manželovi Augustinu Feigovi. V r. 1716 koupil vlnk v červnu otcovský dům po zemřelé matce Darotě od dědiců Jana Haase a svých sourozenců Ezechiela Haase, vyučený soukenický mistr a malíř, za 288 tolarů. slezských. Ezechiel Haas se připomíná na domě jako malíř a soukenický mistr naposled 25. srpna 1739; zemřel 16. května 1743 v Novém Jičíně ve věku 65 let.⁴³⁾ O jeho malířské činnosti nemáme žádné zprávy.

Z významých dějin města Nového Jičína konce 17. a počátku 18. století je nutno zmínit malíře **Gottfrieda Kecka**, údajného autora oltářního obrazu hlavního oltáře Španělské kaple v Novém Jičíně r. 1698,⁴⁴⁾ který prý byl r. 1710 dvorním malířem ve Vídni. Jos. Ulrich mu připisuje i obraz Svaté rodiny, umístěný v kapli Justinově ve farním kostele v N. Jičíně s chronogramem k r. 1684. Gottfried Keck byl skutečně dvorním malířem v Sasku, nemá však s Novým Jičínem nic společného. Novojičínský měřtan **Gottfried Keck** byl měřtančským prýmkářem, uselým ve městě v letech 1692 až 1704, kdy zemřel.⁴⁵⁾ S malířem Gottfriedem Keckem má společné jen jméno.

V této době prosperujícího ještě malířství oltářních obrazů barokního kulta světců usadil se v Novém Jičíně malíř **Eliáš František Herbert**,⁴⁶⁾ syn dobrého řádného malíře ve Fulneku, Bohumíra Herberta. Eliáš se narodil ve Fulneku 19. července 1708, učil se malířství u otce a později v Novém Jičíně u malíře Jana Augustina Heidenreicha. Po vandrovních letech se vrátil do Fulneku, pracoval u otce, později samostatně. Když otec v r. 1740 zemřel a jeho osvozený dům ve Fulneku měl opět připadnout k panství a jeho držitel zpět do poddanství, prodal Eliáš dům ve Fulneku a usadil se jako libertin a měřtanův malíř v Novém Jičíně. 22. června 1749 vydal a podepsal jako měřtanův malíř v Novém Jičíně výjimečný list malířskému tovaryši **Feliciovi Ivo Leichnerovi**, protože mistr **Ondřej František Schaffler**, u něhož se Leichner učil v Přibově malířství, zemřel. V Novém Jičíně pracoval Herbert jako měřtanův malíř velmi úspěšně do šedesátých let, kdy odešel a usadil se v královském městě Uheráckém Hradišti, kde také 16. června 1770 zemřel. Jako malíř vynikl nad jiné a počet jím malovaných obrazů je značný. Pro Nový Jičín maloval několik oltářních obrazů pro kostely ve městě a okolí ještě za pobytu ve Fulneku, např. r. 1733 hlavní oltářní obraz Nanebevzetí P. Marie s 12 apoštoly pro farní kostel, r. 1734 oltářní obraz pro kapli sv. Ondřeje při městském špitále novojičíněm, r. 1738 oltářní obraz pro kostel ve Svatoňovicích na Viskovsku aj. Za pobytu v Novém Jičíně namaloval r. 1744 oltářní obraz Nanebevzetí P. Marie pro Slatinu, r. 1751 oltářní obraz sv. Bartoloměje pro filiální kostel v Olbramovicích, r. 1756 obraz sv. Trojice pro hlavní oltář kostela sv. Trojice v Novém Jičíně a obrazy sv. Ottilie a sv. Františka Xaverského pro božni

oltáře farního kostela v Novém Jičíně aj. Po umělecké stránce patří Eliáš Herbert originalitou námětů, kompozicí i barevností k nejvýraznějším barokním malířům, kteří působili v Novém Jičíně.

Ve čtyřicátých letech 18. století hledali uplatnění v Novém Jičíně i jiní malíři. 27. října 1740 složil měřtanův přísahu a byl přijat za měřtana v Novém Jičíně malíř **František Ludwig**.⁴⁷⁾ Více o něm nevíme.

V této době se v Novém Jičíně usadil také malíř **Ferdinand Nally**, rodem z Opavy, který se zde oženil 8. listopadu 1745 jako malířský tovaryš s Annou Marií Suchou a v r. 1746 zde křtil dceru. O jeho činnosti v našem městě zatím rovněž nic nevíme. Podle zápisu úmrtní matriky novojičíněské zeměl jako malíř v Novém Jičíně 10. srpna 1755 ve věku 34 let. Údaj věku však není správný. Podle spolehlivějšího data jeho narození 13. dubna 1705 v opavských matrikách zeměl ve věku 50 let. Byl synem opavského lékárníka Ferdinanda Františka Nallého. Malířství se vyučil v Opavě a 28. ledna 1729 byl tam přijat za měřtana, než pak odešel do Nového Jičína.⁴⁸⁾ Není vyloučeno, že pracoval v Novém Jičíně jako tovaryš u Eliáše Herberta.

Časově patří do této doby historicky cenný obraz pohledu na město Nový Jičín, malovaný a datovaný r. 1744 21. prosince zednickým mistrem novojičíněm Janem Ignácem Czupkem, obnovený r. 1864 novojičíněm malířem Františkem Ignácem Bergerem. Obraz pro topografii města velmi cenný a instruktivní je dokladem malířské dovednosti zednického mistra Czupka. V Novém Jičíně se zednický mistr Jan Czapek připomíná již r. 1740, kdy se oženil. Zemřel 20. července 1758 ve věku 45 let. Narodil se tedy asi r. 1713. Svým obrazem se zasloužil do řady novojičíněských malířů, jejichž dílo má trvalý význam pro ikonografii města.⁴⁹⁾

Po odchodu Herbertových z Nového Jičína pracoval zde nějakou dobu malíř **Jan Antler** (Antl), rodem z Vídně, který působil původně v Olomouci, kde se také r. 1757 oženil. V r. 1766 se jako vdovec a malíř znovu oženil v Novém Jičíně 1. října s vdovou Magdalenou Lugdynovou z Hukvald.⁵⁰⁾

Stálý styk Nového Jičína s Olomoucí dokazuje i skutek olomouckého měřtana a malíře **Františka Josefa Lauterbacha**, který se stal měřtanem v Olomouci již v r. 1750 a jako vdovec se 28. července 1761 oženil v Novém Jičíně s Marií Terezií, dcerou Jiřího Ferdinanda Klášana, vichrostenského úředníka v Novém Jičíně. Zena Terezie mu však zemřela v Olomouci již 15. března 1762 ve věku 36 let a také Lauterbach zemřel téhož roku 6. listopadu ve věku 47 let.⁵¹⁾

V osmdesátých letech se v Novém Jičíně usadil a pracoval dva další měřtanští malíři. Krátší dobu zde pracoval jako malíř závěsných obrazů **Antonín Bancík**, rodem z Ratboře, který se v Novém Jičíně oženil r. 1775 6. června s Marií Terezií Metzovou, pocházející rovněž ze slezského Hlohova. Svědkem při sňatku byl mu malíř Šimon Czupka, Bancík bydlel tehdy na Dolním předměstí v č. 75. V r. 1776 se Bancíkoví narodili v Novém Jičíně syn Antonín Alois a r. 1778 19. září syn Josef Mateš. Tehdy bydlel již ve městě v podnájmu v domě čp. 27. V roce 1777 složil malíř Antonín Bancík 10. ledna měřtanův přísahu a byl přijat za novoměřtana. Současně s ním složil přísahu také malíř Antonín Frámel. Bancík vlnk v Novém Jičíně dlouho nepobyl a již r. 1782 se přestěhoval do Krnova, kde byl přijat toho roku za měřtana a je vyloučen uveden jako umělecký malíř.⁵²⁾

Druhý malíř, přijatý r. 1777 za měřtana v Novém Jičíně, **Antonín Konstantin Frámel** se narodil 10. června 1742 ve Fulneku jako syn rektora městské školy Jana Jiřího Frámela. Byl bratrem prostulujícího a umělecky velmi plodného fulneckého malíře závěsných oltářních obrazů **Jana Jiřího Frámela**, nar. 3. května 1754. Zatímco o díle jeho bratra Jana Jiřího máme mnoho zpráv, o díle Antonína Frámela nevíme nic. Je možné, že pracoval jako tehdy módní malíř pokojů, komponující a malující krajiny a antické výjevy na celé stěny pokojů. V Novém Jičíně zůstal až do své smrti r. 1804, kdy zemřel 23. dubna ve věku 62 let.⁵³⁾

Také malíř **Šimon Czapla**, který byl r. 1775 svědkem svatby malíře Antonína Boncařka, bydlel a pracoval jako malíř v Novém Jičíně. V r. 1780 se tu oženil jako vdovec a malíř s Veronikou, dcerou obuvníka Jana Gralle. Bydlel tehdy na Dalním předměstí v čp. 87.¹⁰⁾ Byl patrně rovněž malířem pokojů. Zbavující se pracovní a životní podmínky měšťanských malířských dílen, projevující se i v Novém Jičíně, provazuje i tragická smrt jménem neuvědoměného malířského tovaryše, evangelika ze Slezska, který zemřel zmrznutím r. 1777 v prosinci při první kapli na Leimberku nadaleko vrchnostenských stodol a tam také byl pochován, protože nebyl katolík.¹¹⁾ Patrně nedostal práci v Novém Jičíně a vandroval dále za prací.

Koncem 18. století pracoval kromě Frömla v Novém Jičíně jako dobrý malíř kostelních obrazů též **Jan Sebastini**, syn známého prostějovského malíře zvěšených obrazů a dovedného freskaře Františka Antonína Sebastiniho, jehož obrazy se nacházejí po celé Moravě a v Horním Slezsku. Jan Sebastini se narodil v Prostějově 15. června 1757 a malířství se vyučil u svého otce. V Novém Jičíně pracoval již v r. 1789 a snad i dříve, neboť 18. října 1789 se tu oženil jako dvořicestiletý s Františkou, devatenáctiletou dcerou hostinského Františka Chlapotého. Bydlel tehdy ve městě čp. 25. Podle zápisů gruntovní knihy prostějovské prodal Jan a Barbora, padesáté děti malíře Františka Sebastiniho po jeho smrti 24. března 1789 jeho dům v Prostějově a odstěhovali se do Nového Jičína.¹²⁾ V knize přísah navojičiňských měšťanů je zápis, že malíř Jan Sebastini složil měšťanskou přísahu 13. srpna 1792 a byl přijat za měšťana. Tehdy bydlel ve městě v čp. 18. Ale už 31. ledna 1794 zemřel v Novém Jičíně na chřeslivou krve ve věku pouhých 38 let.¹³⁾ Děti nezanechal. O dalších osudech jeho vdovy nic nevíme, patrně odešla z Nového Jičína. Podle tradované literatury, počínaje Chambrezem, vynikal Jan Sebastini jako dobrý malíř květin. Jsou mu připisovány v okolí Nového Jičína dva oltářní obrazy, a to v Líbhošti obraz hlavního oltáře sv. Jakuba Staršího ve farním kostele a obraz Křesť knížete Bořivoje, oba údajně asi z r. 1777, nepochybně díla jeho otce.¹⁴⁾

Koncem 18. století pracovali v Novém Jičíně ještě dva malíři, o nichž však zatím rovněž máme jen několik životopisných údajů. V domě čp. 17 Horního předměstí bydlel v devadesátých letech malíř **Karel Guterman**, patrně rovněž umělecký malíř pokojů, který dle úmrtní matricy zemřel v Novém Jičíně 4. srpna 1802 na tuberkulózu ve věku 33 let. Narodil se tedy asi r. 1769. Dalším malířem, kterého uvádíme jen pro evidenci, byl **Sebastián Hellbock**, který se zabyval výlučně malováním kamenného nádobí, vyráběného nepochybně navojičiňskými hrnčíři. V r. 1800 zemřel 16. dubna ve věku 56 let na zánět hrtanu v domě Horního předměstí čp. 241.¹⁵⁾

Omdesátá a dovedesátá léta 18. století s josefijnským rušením klášterů a kostelů, začínajícími koalizičními válkami, stále rostoucím znehodnocováním peněz a narůstajícími obtížemi obyvatel měly dalekosáhlé důsledky i na pracovní možnosti a životní podmínky měšťanských malířských dílen venkovských měst. Obrazy a inventář zrušených klášterů a kostelů byly přiděleny do nových kostelů, zřizovaných náboženským laidem nebo rozprodány v lichoci za nepatrnou cenu. Objednávky na nové oltářní obrazy pro kostely a kláštery ustaly, malířům zbyla jen portrétní malba bohatších měšťanstva a šlechty a malba miniaturních portrétů. Mnozí měšťanští malíři přecházeli pro nedostatek práce na módní malbu pokojů v empírovém stylu s antickými a krajinnými motivy, objednávanými nejen pro výzdobu zámků, šlechtických paláců, ale i far a domů bohatších měšťanů.

Poslední rozmach doznalo navojičiňské měšťanské malířství opět až po ukončení napoleonských válek v třetím desetiletí 19. století v portrétní malbě malířské rodiny **Bergů**, pracujících v klasicistním stylu. Kromě portrétů malovali i nové církevní obrazy. Svatěmou ránu zasadil měšťanskému malířství Bergů teprve vzhled fotografie a její rozšíření v Novém Jičíně.

Poznámky:

- 1) V Novém Jičíně nebyl nikdy malířských cech, jehož členy měli být údajně Matěj Koch, Jiří Cernoch, Karel Cernoch aj., jak uvádí M. Bolšák ve stati „Nový Jičín ve výtvorném umění“, otiskné ve sborníku Čtení o Novém Jičíně, vyd. 1963 str. 80 ad, a pořadí v knize Kulturní místopis Navojičiňsko, vyd. 1967 str. 137 a d.
- 2) Za zhotovení nového osobního postavku započena Pavlu století 2. z. a jeho tovaryši zprostitné 2 gr. 4 d., Jakubovi záměcníci za připravení proporce šrauby 11 gr. 1 d. Malíř Henel maloval nejen dřevěný postavku, ale i obraz proporce se známkou cechu, nazýváčce tomu značná částka 9 zl. za malování. Kniha příjmů a vydání cechu řeznického 1587—1667, str. 102, OA Nový Jičín.
- 3) Údaj o r. 1967 má M. Bolšák, Kulturní místopis I, c. 137, nepochybně z výpisů R. Schönlého. Rkp. 154 str. 143 a rkp. 784 FM, str. 64, SOA Opava.
- 4) Matřica oddací 1-3 f. 3, matřica úmrtní 1-1 f. 427, 553, SOA Opava. Zápis úmrtní matric začínají až r. 1634, r. 1636 však chybí. Kniha purkrechtní E 18—2 f. 352, OA Nový Jičín.
- 5) Starší jeho bratr Václav Milocký zůstal u Hranicích a zemřel r. 1657 ve věku 64 let. Matřica úmrtní Hranic I f. 64, SOA Opava, pob. Olomouc.
- 6) Matyáš Koch je v matřicích a matřicích knihách psán též Mates, Matheus jindy Matias, v českých proměněch vždy Matyáš. Např. r. 1637 při křtu dítěte v Hranicích je křtemat „Matyáš, malíř jičínský“, Matřica křtu Hranic I f. 77. Z dění křtu v Novém Jičíně r. 1629 Zuzanu, 1632 Fridricha, 1635 Melchiora, 1639 Esteru, 1642 Václava a 1647 Jana. Matřica křtu 1-1 f. 20, 30, 44, 66, 83, 124, j. Ullrichem v ilustr. Neutischneider Volksalmanach für das Jahr 1909 str. 99 vedle Mateuse Kocho r. 1657 uváděný malíř Matias Koch je totožný s Matyášem Kochem.
- 7) Páleniči úžty Vs Nový Jičín za 2. pol. 1644 SOA Opava. Kniha příjmů a vydání cechu řeznického L c. f. 442, 486 OA Nový Jičín.
- 8) Kniha příjmů a vydání cechu řeznického L c. f. 623. Matřica úmrtní 1-1 f. 484.
- 9) Viz o něm B. Indra, Fulečiči malíři 17. a 18. století, Vlastivědný sborník okresu Nový Jičín sv. 12/1973 str. 2.
- 10) Kniha sňatků 1-3 f. 55. F. V. Peřinka, Dějiny města Kroměříže III/1940 str. 258. Syn ostravského měšťanského malíře Jiříka Milockého Kristián Milocký se vyučil malířství u Jiříka Cernocha v Kroměříži. Po vyučení se usadil ve Frýdku, kde se oženil r. 1678 s vdovou po frýdeckém malíři Kryštofu Palmovi.
- 11) Ant. Breitenbacher, Dějiny arcibiskupské obrazárny v Kroměříži. Po vyučení se usadil ve Frýdku, kde se oženil r. 1678 s vdovou po frýdeckém malíři Kryštofu Palmovi.
- 12) Ant. Breitenbacher, Dějiny arcibiskupské obrazárny v Kroměříži. Po vyučení se usadil ve Frýdku, kde se oženil r. 1678 s vdovou po frýdeckém malíři Kryštofu Palmovi.
- 13) Ant. Breitenbacher, Dějiny arcibiskupské obrazárny v Kroměříži. Po vyučení se usadil ve Frýdku, kde se oženil r. 1678 s vdovou po frýdeckém malíři Kryštofu Palmovi.
- 14) Ant. Breitenbacher, Dějiny arcibiskupské obrazárny v Kroměříži. Po vyučení se usadil ve Frýdku, kde se oženil r. 1678 s vdovou po frýdeckém malíři Kryštofu Palmovi.
- 15) Ant. Breitenbacher, Dějiny arcibiskupské obrazárny v Kroměříži. Po vyučení se usadil ve Frýdku, kde se oženil r. 1678 s vdovou po frýdeckém malíři Kryštofu Palmovi.

Jeronyma, nar. 1642, který byl porádký pekařem v Novém Jičíně. Zvímot pekařská se pak udržela v rodě Frantů do 19. století. Václav Franta zemřel r. 1689 ve věku 100 let. Matrika úmrtí 1-5 f. 49. Matř. Mikuláš Franta křtil v Novém Jičíně r. 1663 syna Jana, r. 1664 mu zemřela čtyřletá dcera, také syn Jan zemřel r. 1666. Ještě v r. 1666 křtil v Novém Jičíně dcera Martu. Matrika křtu o úmrtí 1-5 f. 256, 281, 501, 516.

17) Účty panství Nový Jičín za r. 1667, SOA Opava. Matricula civium Olomouensium, rkp. 32 f. 5, OA Olomouc. Penováři neměli křestní list, dověděli mu počestně zplatení dva měřané, kteří dobře znali jeho rodiče.

18) V r. 1672, když bydlel v Hranicích v hosterfii v domě Jana Vlocha Zábřezského na náměstí, narodila se mu dcera Veronika, později, když bydlel v domku na předměstí r. 1680 syn Václav. Dcera Marta, narozená v Novém Jičíně se vdala r. 1687 v Hranicích za Balcara Dielema, syna valašskomazáříckého měřana. Matrika oddací Hranic I, str. 93, SOA Opava, pob. Olomouc.

19) Opis kontraktu je dochován ve spisech Vs Hranice, sign. 7 spolu s nýdším barokního období, SOA Opava, proc. Janovice. Viz i tomu též Arcibiskupská konsistorie Olomouc, sign. G 3/19 SOA Opava, pob. Olomouc.

20) R. 1829 polidni hranický měřan Peregín Pašl opisy listin, uložených v báni věže radniční o zámek. V listině z r. 1672 je zmínka o postavení kaple sv. Trojice při famim koutě toho roku. Pašl připsal k opisu poznámku „Tento obraz (sv. Trojice) do dnešního dne 31. máje 1829 se vynořil u Matěje Rýdla, mistra soukenického v Hranicích“. K jeho zápisu připsal později majitel knihy opisu listin, kněp Antonín Dvořák „R. 1840 4. August dostal se ukupeny do mojih rukou.“ Archiv města Hranic sign. 31 a, OA Píero, proc. Patážd. Snad se obraz dostal do muzea a je dnes uložen v depozitáři hranického městského muzea, kterým disponuje Vlastivědný ústav v Píerově.

21) Vs Hranice, sign. 191, SOA Opava, proc. Janovice. Ještě v urbřdí Vs Hranice z r. 1684 je uvedena chalupa Nikolae Franty na předměstí v Hami ulici s dvěma pastinami, z nichž Franta pletl roční plot. Ve jmenovitém soupise všech obyvatel města z r. 1690 Franta již není uveden. Vdova Ursula Frantová se podle údajů úmrtí narodila a. r. 1633, její manžel malý Mikuláš Franta pak někdy kol. r. 1620, neboť jeho otec Mikuláš se narodil již r. 1589.

22) Matrika šňatků 1-1 f. 93, purkrechtň knihy E-18 f. 663. Balcarův bratr Janů Kocivč byl od r. 1657 ženatý s Marianou, vdovou po měřanu a malíři v Odrách Janu Brumovském. Zda a v jakém přibuzenském vztahu byl navojilník Kocivčův s hraběcím malířem v Blivci a bývalým opavským malířem Tobáším Kocivčem, zemělem r. 1661, nevíme.

23) Z manželství s Rozinou Kocivčovou měl dcera Rozálii, nar. 1660, která se vdala r. 1680 za důchodního pisáře navojilnického panství Zluzunda France Richtera, r. 1663 syna Františka, pozdějšího měřana. 1666 syna Pavla, který zemřel hned přiblího roku a r. 1671 dvočtata Václava a Bernarda, který zemřel již r. 1672. Václav se pak stal rovněž malířem. Matka jejich Rozína zemřela 16. listopadu 1691 ve věku 53 let. Z druhého manželství s Marií Magdaléna Ferberovou měl r. 1701 dcera Marii Magdaléna, r. 1704 syna Ferdinanda, obo vřak zemřeli v dětství. Matrika 1-1 f. 226, 250, 281, 338; 1-2 f. 234, 264; 1-4 f. 181, 249; 1-5 f. 152; 1-13 f. 65, 126, 151, 506, 523, SOA Opava. Purkrechtň knihy města X f. 1399, OA Nový Jičín. Vdova Marie Magdaléna Neisserová se vdala r. 1708 za Jindřicha France Faiga, býv. knihobůdního a sirotčích pisáře panství Hodonin. Matrika 1-4 f. 249.

24) Matrika 1-1 f. 250; matricula šňatků Hranic 1 f. 92; gruntovní knihy předměstí Hranice sign. D sv. II f. 498, SOA Opava. Podle svezebních smůl měl převzít dvůr aj. po smrti Soudnického, paněvodě se však domšchl, že chce sám hospodařit, ovedl mu Studnička dvůr za složení zřádek 100 al. o roční plat 8 zř. Ty odvdáždě d r. 1695, kdy 14. prosince dvůr opět odvdáždě tchánovi Soudnickovi, který mu vrátil 100 zř. a ještě přijal na sebe 200 zř. Neysserových dluhů a slibil dlužníkovi sám uspokojit. Paněvodě Neysser s rodinou neměl nym vlastni byt, ponechal mu žičku abydl ve dvoře, dokud si nekoupí jiné. Dvůr pak odvedl r. 1707 svému zetzi Jichu Reichovi. V Hranicích ž Františku Neisserovi narodila r. 1688 dcera Rozálie, 1689 Terezie, 1690 syn Antonín, 1691 Josef, 1693 František a 1695 Tomáš, který r. 1712 žil nežil. Matřky křtu Hranic 1 f. 486, 498, 503, 509, 515, SOA Opava, pob. Olomouc; purkrechtň knihy Nového Jičína X f. 500.

25) Vs Hranice sign. 7 inv. č. 349, 162 Arcibiskupská konsistorie Olomouc, sign. G 3/19, SOA Opava, pob. Olomouc.

26) J. Röder, Die Olmützer Künstler und Kunsthandwerker des Barocks, Olomouc 1934, str. 110. Purkrechtň knihy Nového Jičína X f. 499. Údaje o Václavu Neysserovi u M. Baláše l. c. 138 jsou zmatené. Václav Bernard Neisser, uváděný starši

literaturov r. 1701 jako měřivřec v Olomouci a v Praze je nepochybň jiná osoba.

27) Pekař Jan Heidenreich zemřel 15. července 1684. Byl ženat nejřivě s Kateřinou, vdovou po Janu Neisserovi, později s Mariou, roz. Haberovou. Matrika 1-5 f. 27; purkrechtň knihy X f. 210.

28) Matrika šňatků 1-4 f. 76; purkrechtň knihy X f. 212, 382; gruntovní knihy E-18-3 f. 510, 511.

29) Zuzana Heidenreichova zemřela 28. dubna 1699. Matřky úmrtí 1-5 f. 111, 182; matřky šňatků 1-4 f. 179.

30) Z prvního manželství se mu narodil r. 1689 syn Jan Augustin, později malíř, r. 1693 dcera Marie Magdaléna, zemřela r. 1697, r. 1699 Marie Alžběta a r. 1699 Marie Barbara, zemřela téhož roku. Z druhého manželství r. 1701 syn Karel Josef, zemřel r. 1703 r. 1703, syn Jiřib Ignác, později pekař v Novém Jičíně, r. 1707 František Antonín, 1710 Marie Barbara a 1712 Karel Josef. Matřky křtu 1-2 f. 109, 152, 186, 213, 234, 255, 293, 325.

31) Purkrechtň knihy X f. 212. Syn malíře Augustina Heidenreicha František Antonín se nevyžil řádněmu řemeslu, r. 1712 žádal městskou radu o podporu a uvedl, že se naučil jen psaní.

32) Text nřpisu obrazu uvádí J. Ullrich, Die Dreifaltigkeitskirche in Neutitschein, Das Kuhländchen 1/1919 str. 94.

33) Matřky úmrtí 1-5 str. 156.

34) Matřky oddací 1-4 str. 285; matřky úmrtí 1-5 f. 286; purkrechtň knihy X f. 134. Z prvního manželství se mu narodila 1715 dcera Jana Barbara, 1717 Marie Terezie, 1721 syn Josef, který zemřel 1729, r. 1723 Jana Františka, 1725 Marie Barbara a 1729 Jan Josef Tadeáš. Matřky oddací 1-4 f. 285, 471; matřky křtu 1-2 f. 393, 418, 466, 509, 573, 611; matřky úmrtí 1-5 f. 268, 276.

35) Matřky šňatků 1-4 f. 470; purkrechtň knihy X f. 135.

36) Pamětní list z bñné otřáki r. R. Schönle, Das Kuhländchen II/1920 str. 13.

37) Nevím, v jakém přibuzenském vztahu byl k němu navojilník měřan Anton Grossman, umělecky tředice plátna a cizky, který se 13. zřil 1745 oženil v Novém Jičíně s Marií Terezií, pozůstatou vdovou po Tobáši Petrocym, bývalém malíři v Uherském Brodě, pocházející nepochybň z Nového Jičína. Petrocyc pracoval patně jako tovary malířky v Novém Jičíně o odvedl aj odůb nevěstu. Matřky oddací 1-4 f. 558.

38) V r. 1736 křtil 9. října syna Jana Nep. Františka, r. 1739 dcerau Barbaru. Matřky křtu 1-2 f. 752, 816; matřky úmrtí 1-4 f. 655.

39) Purkrechtň knihy X f. 185 ad. R. 1745 13. srpna byly již placeny z pozůstatosti Eszchiela Haase zaseděte peníze na domě za léta 1738-1745. Matřky úmrtí 1-5 f. 327.

40) Údaj o autorství alřidního obrazu ve Španělsku vpl. r. 1698 Gottfrieda Kecka uvědi do regionální literatury J. Ullrich, Geschichte der Malerei und Bildhauerei im Kuhländchen, Illust. Neutitscheiner Volkskalender für das Jahr 1909, str. 100 a po něm opakovali jini. Thieme-Becker sv. XX, str. 52, uvádí, že údaj Naglera o Hawlika (z nichž čerpal i Ullrich), že otřidni obraz fámie chodil v Novém Jičíně je dílem malíře Gottfrieda Kecka, dvořního malíře sasko-weissenfelského, spočívá na omylu. Obraz podle upomněnání Stan. Sochara z Bma je dílem malíře Eřidie Františka Herbetta z r. 1733.

41) Rodina Kecků v Novém Jičíně byli kolářci. Pymkol Gottfried Keck koupil r. 1692 dům ad kolářnicka Kryštofa Kecka za 300 tol. aleš. Spřátky domovní plóti ještě r. 1698. R. 1704 koupila pozůstatou dům již jeho vdova Juliana. Purkrechtň knihy E-18 f. 70, 185, 289, 704.

42) O něm B. Indra, Fulnecki malíři 17. a 18. století, Vlastivědný sborník okresu Nový Jičín sv. 12/1973 str. 6-7.

43) Knihy obnovování městské rady o přijímání měřanů, zat. r. 1718, str. 138, OA Nový Jičín.

44) Matřky šňatků 1-4 f. 560; matřky křtu 1-6 f. 11; matřky úmrtí 1-5 f. 366. Matřky křtu města Opavy III f. 98. Knihy přijímání měřanů města Opavy I B d 4 str. 6, OA Opava.

45) Czopkův pohled na Nový Jičín otřil ve svém článku J. Hauptmann, Das Kuhländchen 1/1919 str. 1. Malíř Berger, který obraz kopiroval, uvádí jeho jméno na obraze mylně Szopez. V matřkách je pišň Czopek, ale též Zopeck, Czopke, Kapek aj. Czopkova vdova se vdala r. 1760 za zednického tovaryše Matyáše Tillemana. Matřky šňatků 1-4 f. 521, 683; matřky úmrtí 1-5 f. 40.

46) J. Röder l. c. 46. Matřky šňatků 1-4 f. 730.

47) Matřky šňatků 1-4 f. 629. Další životopisné údaje uvádí J. Röder l. c. 94.

JAN KNEBL, SOUČASNÍK ALŠŮV A MYSLBEKŮV

Leonard Boček

110. výročí narození akademického malíře, grafika a sochaře Jana Knebla dávám nám vitanou příležitost zamyslet se nad odkazem jeho výtvarného díla.

Každý umělec je spjat se svou dobou, místem svého působití a všemi společenskými silami, které za jeho doby a v jeho prostředí vykonávají svůj dějinnou úlohu. To vše působí na vytváření jeho uměleckého názoru a na výsledný charakter jeho díla. Z tohoto hlediska musíme dnes hodnotit i přínos Jana Knebla do dějin české výtvarné kultury. Jan Knebl byl dobou svého zrození — narodil se 31. prosince 1866 — i svým uměleckým vyzněním příslušníkem české výtvarné generace let devadesátých minulého století, jenž, vzhledem k svému věku 96 let, všechny její výtvarníky přežil a zemřel — dne 22. listopadu 1962 — jako poslední z nich. Tato významná perioda českých výtvarných dějin znamenala dovedení vývoje českého realistického snažení v 19. věku. Příslušníci této generace se zapojili do naší historie propracovanou účastí na tužbách lidu po řešení narůstajících sociálních problémů a úspěšnou snahou dobýt svými výboji české výtvarné kultuře rovnocenného místa ve výtvarné mazoze ostatních vyspělých národů evropských. Tento smysl a cíl mělo také výtvarné podnikání Kneblovo.

Jan Knebl po studiu na odborné škole ve Valojském Merlíči (1883 až 1887), uměleckopřírodově škole ve Vídni (1888—1890) a na vysoké škole výtvarného umění v Budapešti (1891—1893) neztáhl v cizině, která mu nabízela reprezentační umělecké i hmotné postavení, ale vrátil se zpět do své vlasti a usadil se ve své domovské obci Frenštátě pod Bájleslovným Rodoháem, na jehož úpatí prožil ve své rodné obci Trojanovicích své dětství a rané mládí v největší sociální strádání a uprostřed živých zřeků valojské kmenové odlišnosti. Tyto prvotní dojmy o zážitky předznamenal, jak je tomu u každého velkého umělce, celý jeho tvůrčí život.

Z Frenštátu se pustil — v roce 1894 a 1895 — na zvidouvanou touku po západní Evropě. Vroce se z této druhé cesty zpět domů přes Prahu, v níž se tehdy soustřeďovali výšinní významní čeští výtvarníci, protože na českém venkově nebylo ještě podmínek pro trvalou výtvarnou činnost, zastihl ji v plném lesku a nádhře právě pořádané Národopisné výstavy 1895. Tato celonárodní výstava lidové tvořivosti, jež shromáždila udivující výběr živého národopisného materiálu z výstavek krajinských, jejichž bylo přes půldruha sta, tak ho okouzlo, že tu zůstal až do jejího ukončení, přičemž každé chvíli využil k svému bezprostřednímu seznamování s průběhem výtvarným životem. Setkal se tu i se svým merlíčským spolužákem Františkem Oprkou (1866 až 1929), který v Praze tehdy pracoval jako řezbář v závodě Josefa Krejčíka na kostelních zakázkách, a mezi jinými výtvarníky několikrát: vyhledal i sochaře Josefa Václava Myslbeka (1848—1927), s nímž si zvláště dobře rozuměl. Ve valojské expozici byla na výstavě umístěna několik rázovitých valojských stavebních objektů. V jednom z nich, v hospodě Na posledním grafi, seznámil se Jan Knebl s Mikolášem Alešem (1832—1913), který si nejraději, jako jiní pracovníci českého kulturního života pražského, přijel sem poslechnout Pelarova valojskou kapelu. 43letý Aleš a 47letý prof. Myslbek patřili sice už k starší tv. výtvarné generaci Národního divadla, ale jejich ryzi vlastenecké uvědomění a vyhraněné etické názorání na smysl, úkol a poslání českého výtvarného umění, 29letého Knebla, příslušníka nové výtvarné generace, senzitivně zaujaly a natrvalo ovlivnily. Přitom ho udivovala i jejich pracovní houžev-

¹⁰⁾ Matrice štoků I-4 f. 792; matrice ků I/6 f. 608, 648; kniha přijímání měšťanů I. c. str. 204; kniha přijímání měšťanů města Krnova, OA Bruntál.

¹¹⁾ Kniha přijímání měšťanů Nového Jičína I. c. str. 204. O obou Frámlích viz B. Inda, Malíři 17. a 18. stol. ve Fulneku I. c. str. 8—9.

¹²⁾ Matrice štoků I-3 f. 732, 845.

¹³⁾ Podle novojičínské kroniky Jana Hoose, otiskně v Das Kuhländchen I/1919 str. 10 zemřel ve věku před Početím P. Marie. V matrice není.

¹⁴⁾ F. Starý, Příspěvek k životopisu prostějovského malíře Františka Antonína Sebastiniho, Ročenka Národopisného a průmyslového musea města Prostějova a Hané, roč. VIII/1930 str. 121. Sestra Janova Barbora zemřela v Olomouci 6. února 1795.

¹⁵⁾ Kniha přijímání měšťanů I. c. str. 232. Matrice štoků I. 13 f. 25; matrice úmrtí 1-17 f. 81. V knize mistrů smíšeného cechu je 1793 24/5 mylně zapsán jako Jan Sebastinišský.

¹⁶⁾ Ignác Chamez, Nachlass eines mährischen Künstlers zur Belehrung seiner Söhne, Schriften der hist. statist. Section ec. sv. IX/1856 str. 404. P. Tomán, Nový slovník československých výtvarných umělců II/1950 str. 401 a po něm M. Baláš, Kulturní místopis I. c. str. 198 uvádějí, že Sebastini působil v letech 1781 až 1792 v Přibole.

¹⁷⁾ Matrice úmrtí 1-17 f. 165, 207. Dříve pracoval jako malíř ve fojantově manu-faktuře knižetě Dietrichštejna v Hranicích, kde je doložen r. 1790, kdy mu 20. 1. zde zemřela 5 letá dcera Anna. Bydlel tehdy na předměstí Hranic čís. 18 Mal. úmrtí Hranic tom. IV.

¹⁸⁾ Počátkem 19. století ještě před Bergy pracoval v Novém Jičíně jako měšťanský malíř Jan Gabler (nar. 1777, zemř. 7. 12. 1842), který byl přijat za člena smíšeného cechu jako malířský mistr r. 1813 4. 7., pracoval tu však již mnohem dříve (Kniha mistrů smí. cechu 1761—1890, str. 69, OA Nový Jičín).

Malíři uvedení v článku:

Antler Jan, malíř v Olomouci
o Novém Jičíně
Banczik Antonín, malíř v Novém
Jičíně a Krnově
Berger František Ignác, malíř
v Novém Jičíně
Brumovský Jan, malíř v Odrách
Czapek Jan Ignác, zednický mistr
a kreslil
Czaplá Simon, malíř v Novém Jičíně
Cernoch Jiří, malíř v Kroměříži
Cernoch Karel Ignác,
malíř v Kroměříži
Franta Mikuláš, malíř v N. Jičíně.
Olomouci a Hranicích
Frámel Antonín, malíř v N. Jičíně
Frámel Jan Jiří, malíř ve Fulneku
Gabler, Jan, malíř v Novém Jičíně
Grossmann Augustin František,
malíř v Novém Jičíně
Gutterman Karel, malíř v N. Jičíně
Haas Ezechiel, malíř v N. Jičíně
Heidenreich Augustin Bernard,
malíř v N. Jičíně
Heidenreich Jan Augustin, malíř
v Novém Jičíně
Helibach Sebastian, malíř keramiky
v Hranicích a v Novém Jičíně
Heneš Matěj, malíř v N. Jičíně
Herbert Bohumír, malíř ve Fulneku
Herbert Eliáš František, malíř
ve Fulneku, N. Jičíně a Uher. Hradčtí
Keck Gustav, malíř v Sasku
Koch Fridrich, malíř v N. Jičíně

Koch Matyáš, malíř v N. Jičíně
Koch Melchior, malíř v N. Jičíně
Koch Václav, malíř v Proze
Košvic Tobiáš, malíř v Opavě
a Blavci
Lauterbach František Josef, malíř
v Olomouci
Leicher Felix Iva, malíř v Přibole
a ve Vídni
Ludwig František, malíř v N. Jičíně
Milocký Jiří, malíř v Mor. Ostravě
Milocký Kristián, malíř ve Frýdku
Neysser František, malíř v Hranicích
Neysser Václav Benedikt, malíř
v N. Jičíně
Neysser Václav mladší, malíř
v Novém Jičíně a Olomouci
Nolly Ferdinand, malíř v Opavě
a N. Jičíně
Paiva Kryštof, malíř ve Frýdku
Petrocy Tomáš, malíř v Uher. Brodě
Sebastini František Antonín,
malíř v Prostějově
Sebastini Jan, malíř v N. Jičíně
Schaffer Ondřej František, malíř
v Přibole
Sturm Kristián starší,
malíř ve Fulneku
Valenta Mates, malířský učen
v Novém Jičíně
Zimmermann Josef, malíř
ve Sternberku

Jan Knebl: Kráľové Mojmir pred Ľzeccm Svätomirjem pri slávnosti korunovania na Radhošti, kresba tuškov, 1900

Jan Knebl: Draní priji no Valaškov, olej, 1903

Jan Knebl: Ondrůš, 1940

Jan Knebl: Země, 1930

notat. Měl Myslček podle Dr. Václava Vojtěcha Štecha jen 20 % nadání a ostatní doslova dodal svou píli. A Aleš byl tehdy v neproduktivnější životní periodě své práce, třebaž ji místo štětcem, který mu Dr. Julius Grégr neprávem vyzul z ruky, prováděl kresbou.

Z Prohy se vrátil Jan Knebl už natrvalo do kinu radných besedyjských hor. Byl prvním a nadlouho jediným tvůrcem uselým českým novodobým výtvarníkem na celé severovýchodní Moravě. A nelze se s obdivem nepozastavit nad jeho osobní odvahou i uměleckou sebeobětovostí, s jakou se podjal úkolu výtvarného tlumočnicka tohoto kraje. Vždyť životní paměry byly zde tehdy velmi těžké a složité. Na Valašsku byla bída domorodého posekávského obyvatelstva zrovna nepředstavitelná. A v Ostravě byl prociující lid zcela závislý na majitelích velkých hutních a důlních koncernů, které svou výmoceností dítily každou snahu českého lidu o národní a sociální spravedlnost. To vše vzrušované prolínalo duší Jana Knebla jako příslušníka tohoto lidu, zlověka hluboce vzdělaného a umělce zesvětovělého rozhledu, který své dějinné poslání pojmával pod zorným úhlem činorodé účasti na úsilí lidu a nový radostný zítřek. A máme tu vysvětlení, proč pod celým výtvarným značením Kneblovým nacházíme národně buditecký a výmluvný sociálně humanitní podtext bez rozdílu, zda se jedná o díla, která jsou oslovou jeho starých kmenových zvyků a obyčejů či přímým dokladem jeho tvrdého každodenního života, nebo zda to jsou díla úkolů obecných a všelidských, která byla určena pro propagaci české výtvarné kultury v cizině, jež je nejednou oceňována nejvyššími uznáními.

Že k tak náročnému životnímu programu bylo zapotřebí také jasného uvědomění formálního, je samozřejmé. Bylo však zde třeba všechno budovat od samého základu. Nebylo tu tradice, na které by bylo možno stavět dál, ale bylo jí nutno teprve vytvořit. Jan Knebl ji vytvořil. A dnes více než kdykoli dříve poznáváme, jak bylo správné, že se tehdy rozhodl tvořit svá díla důsledně formou realistickou, do níž však vložil vlastní přínos, záležející v osobitě, hlubokém, ideovém a bytostně citovém vztahu ke skutečnostem, které Jan Knebl spaluprožíval a které přetvořoval svým srdcem a svým záviděníhodným tvůrčím viděním v díla lidová v tom nejvládnějším významu, jaký je charakteristický pro výtvarná, hudební a písemná díla našich obrázcových klásků. Bohatství motivů a námětů, dosud výtvarně nedotčených a namnoze nikde jinde se nevykýtajících, bylo tu nezapomené a mluví o něm výmluvně nejpeřejší obsahová poleta Kneblových děl. Avšak také rozloha Kneblova výtvarného výrazu byla všestranná. Sotva budeme moct kdy spolehlivě určit, který výtvarný projev, zda plastika, obraz či kresba, zaslouží si zvláštního zřetele jako rys pro jeho umělecký charakter nejbyťstnější. Všecky svědčí, přesto, že na sklunku života přilnal svým přátelům, že nejmilejším jeho oborem bylo kresba, ježliž prostou a lidovou, ale smyslově životnou linií ovládal s půvabnou lehkostí, přesností a poetickou citivostí, o jeho všestranném projevovalém nadání, které se erupčně objevilo u něho již v raném dětství.

Jan Knebl je skutečným národním umělcem. Jeho rozsáhlé, mnohostranné a nepopokavitelné výtvarné dílo rozeznává v našich srdcích nejvroucnější city lásky a hrdé příslušnosti k naší rodné zemi. Svůj inspirační zdroj si vyhledal přímo v srdcích našeho lidu, v němž žije vše velké a krásné, co se rodí v zlověku a dává smysl jeho životu. Vše, čím žil lid jeho kraje ve dnech všedních i svátečních, jeho práce doma a venku, v dolech a hutích, jeho radosti a utrpení, jeho úcta k tradici a ke skutečné a bojáslivé kmenové minulosti, bylo Janu Kneblovi smytézou k dílům, kterými tento lid hermaloval a začaroval do duchovní kultury národa. Je to dílo, které s odstupem času, který je jediným správným měřítkem jeho hodnoty, neztratilo a nikdy neztratí svou pravdivost a životnost. Závěrečným důkazem pro tuto skutečnost sloužte reprezentativní adresa Svazu československých výtvarných umělců Janu Kneblovi, předaná mu slavnostně na nezapomenutelné oslavě jeho 90. narozenin ve Fréštátě pod

Radhoštěm dne 30. prosince 1956 nejvyššími představiteli státu, strany a kultury ostravského kraje, historicky zjišťující, že DÍLO JANA KNEBLA ZOSTANE NAVZDY ZAPSANO DO DĚJIN ČESKÉ KULTURY JAKO DÍLO, KTERÉ NAM VÝTVARNĚ OBJEVIL VALASSKO, VYTVOŘILO ZÁKLADY ČESKÉ VÝTVARNĚ TRADICE NA OSTRAVSKU A VROSTLO DO TRVALEHO PŮVEDNÍMU LIDU NA CELE SEVEROVÝCHODNÍ MORAVĚ.

SOCHAŘSKÉ DÍLO VINCENCE HAVLA

Příspěvek k dějinám slezského sochařství 20. století

Marie Blažková

V loňském roce se dožil významného jubilea opavský sochař Vincenc Havel. Jeho tvorba naležala široké uplatnění v celém Severomoravském kraji a částečně i mimo něj; paněvadí však nebylo v umělecko-historické literatuře dosud podrobněji zpracována, považují se za užitečné alespoň částečně pojednat o známějších pracích V. Havla a současně se pokusit o zařazení těchto prací do širší souvislosti se soudobým českým sochařstvím.

Vincenc Havel pocházel ze Křtin u Brna, kde se narodil 5. dubna 1906; s výjimkou dvou krátkých brněnských pobytů však trvale žije na Opavsku, v posledních letech v Hradci nad Moravicí. Z dob studií na Vysoké umělecko-průmyslové škole v letech 1923-27 si jako Malotiskář získal osvojení znalosti figurálního sochařství a nabyl značných zkušeností s portrétováním živých modelů. V období mezi dvěma světovými válkami spočívalo těžiště jeho prací práva v portrétěch, které s výjimkou drobnějších zakázek se psobívaly (někdy i jako procesí) skýtaly sochaři obživu. Z této fáze Havlovy činnosti se zachovaly pouze zřemky jeho díla vzhledem k faktu, že do konce okupace byl v důsledku válečných událostí dvakrát zcela zničen sochařův ateliér. Katastrofa druhé světové války nezůstala bez aderzy ani v Havlově díle. Vznikly tak alegorie „Spoutaný“ a „Přítel“, ve kterých umělec vyjadřuje utrpení i lásku k národu. Ještě během okupace vytvořil Havel několik skic ke svému „Raněnému“, jemuž dal definitivní podobu v polovině padesátých let a použil ho jako pomníku padlým pro Ostravu-Vitkovice. V konečné verzi je „Raněný“ pískovcová socha ležícího muže, který se opírá o levý loket a pravici tiskne na proslavenou hruď. Plastika, určená pro pohled ze všech stran není vázána blokem kamene. Zjednodušené tvary a klidný povrch kontrastují s vnitřním napětím; celkové pojetí není vzdáleno studiím „Útok“ a „Obrana“ k reliéfu Karla Pokorného z poloviny třicátých let. Havel u této plastiky počítal i s optickými účinky pískovcové struktury; závažnou prostopoutu pojetí, vyhýbající se nutným detailům, docílil značné působivosti díla „Raněného“ lze počítat k nejlepšímu Havlovým monumentálním sochařským pracím.¹⁾

K významnějším pomníkovým dílům Havlovy poválečné tvorby patří pomník Klementa Gottwalda v Opavě, jehož varianta se nachází také v Dědicích u Větkova.²⁾

Vincenc Havel: Busta F. Palackého ve Fulneku.

Foto z archivu V. Havla

Ve srovnání se staršími pracemi Karla Pokorného se Havlovi podařilo docílit zdařilejšího portrétu a přes některé drobné nedostatky (malá pozornost je věnována plastickému chodnocení drapérií) zaujímá toto dílo čestné místo v poválečném českém pomníkovém sochařství. V letech 1949-52 vytvořil Havel pomník Práce pro Bílovec. Toto čtvermetrové sousoší z Havlova oblíbeného materiálu — pískovce je řešeno jako vcelku seřazený blok tří lidských těl, situovaných zředy k sobě. Každá figura symbolizuje některé z nejdůležitějších odvětví výroby. Postavy dělníka, hutníka a mladé ženy, jež

představuje zemědělství, jsou zpracovány bez přílišných detailů, jak je tomu u většiny Havlových monumentálních prací. Obličejové partie postrádají osobitých rysů, jde o značné zvešobecnění lidských obličejů, jak tomu bylo u mnohých výtvarných děl z období počátku socialistického realismu. Havel se ostatně dokázal vřívnot nadbytečné poplností; dílo ovšem nese neomylnou pečat doby svého vzniku.¹⁾

Z četných Havlových plastik vzniklých mezi lety 1950—1970 je většina instalována na mnoha místech Severomoravského kraje, ostatní zůstaly v sochařově ateliéru. Je mezi nimi mnoho prací portrétních, k nejzdařilejším patří portrét Bedřicha Smetany, jehož bylo užito pro Smetanův pomník v Knově. Portrétně věrná je i busta Františka Palackého, instalována ve Fulneku.²⁾

Podstatnou částí Havlovy sochařské produkce jsou plastiky s námětem ženy, jimiž se Havel jako Mařatkův šák věnoval již od svých uměleckých počátků. Některé z těchto plastik byly rovněž instalovány na veřejných prostranstvích v Opavě i v okolních městech.³⁾

K výčtu Havlových děl je třeba přičíst ještě množství kreseb, z nichž některé i vystavoval, plakety a medaile.

Pokud usuzuji z dostupného materiálu, domnívám se, že Havlovo celoživotní dílo snese srovnání s pracemi slezských a zejména ostravských umělců, jimiž byla věnována celá řada monografických prací.⁴⁾

Jestliže se umělecko-historické bádání zaměřilo již na osobu Vojtěcha Sapika, Augustina Handzela či Jindřicha Wielgusa, zaslouží si i Havlova tvorba podobné pozornosti. Soudím, že do kontextu českého soudobého sochařství je možno řadit sochařské dílo Vincence Havla právě v uvedených souvislostech.⁵⁾

Poznámky:

- 1) Josef Gudrích — bronz, v. 70 cm, portrétní busta, 1936-38. Opava — městský hřbitov. Pomník podlým 1. svět. války, pískovec, v. 120 cm, volná plastika, 1937. Opava-Kýlešovice.
- 2) Spoutaný — bronz, v. 60 cm, plná plastika, 1939. Muzeum města Gottwaldova. Pláč — hlína, v. 25 cm, plná plastika, 1942, majetek J. Havla, Reprodukce: J. Svoboda-V. Havel, Žena v sochařově díle z let 1930-1966, Opava 1967 (neustráňováno).
- 3) Raněný — pískovec, v. 60 cm, d. 150 cm, 1944-54, volná plastika. Realizováno jako pomník podlým v Ostravě-Vřkvovicích.
- 4) Pomník K. Gottwalda — bronz, v. 300 cm, 1955, volná plastika. Opava — veřejné zady, Dědice u Vyskova.
- 5) Práce — pískovec, v. 380 cm, 1949-52, figurální kompozice. Bílovec — náměstí.
- 6) F. Palacký — mramor, v. 120 cm, portrétní busta, 1956. Fulnek.
- 7) O těchto plastikách pojednává brožura Jaroslava Svobody: Vincenc Havel, Žena v sochařově díle z let 1930—1966, Opava 1967.
- 8) Hartmann, Alois: Vojta Sapik, Praha 1958.
- 9) Holý, Petr: Augustin Handzel, Ostrava 1960.
- 10) Svoboda, Jaroslav: Sochař Augustin Handzel, K 65. narozeninám, Slezský sborník 1951 oJ.
- 11) Clánek je výňatkem z diplomové práce: Marie Blažková — Sochařské dílo Vincence Havla, FF UJEP, katedra dějin umění, Brno 1976.

DÍLO VALAŠSKOMEZIŘÍČSKÝCH ZVONAŘŮ JIŘÍHO SOLNÍKA A JIŘÍHO PAMFILA

Leoš Mižák

Na území okresu Nový Jičín a částečně také okresu Frýdek-Místek se dochoválo unikátní soubor renesančních zvonů, pocházejících z dílen valašskomeziříčských renesančních zvonářů Jiřího Solníka a Jiřího Pamfila.

Lokalizace obou dílen do typicky českého reformačního prostředí i nepřiléhá velký časový rozsah jejich existence podmínily vznik typologicky specifické skupiny pět renesančních zvonů s výrazně identickými formálními znaky, zdůvodnitelnými nejspíše přímou návazností tvorby obou zvonářských mistrů.

Vešle společného původu a teritoria současného rozmístění jsou všechny zvony charakteristické také svým velmi příbuzným způsobem jazykové stylizace, užíváním převážně českých nápisů i podřadným významem použité reliéfní výzdoby, konzervativně se soustřeďující především do oblasti čepce. Obdobně je také kompoziční pojetí plastické modelace i utváření zvonového žebra, důsledně se spirající o tradiční zvonářské schémata.

Z hlediska členitého vývoje moravského renesančního zvonářství, determinovaného především rozvojem hlavních moravských zvonářských center, jakými byly zejména Brno a Olomouc, reprezentuje tento v kraji doposud ojediněle zjištěný soubor autorsky určených českých zvonů otobitý proud příznačně orientované domácí produkce, pozoruhadně kromě své dobré řemeslné úrovně také svou stráňkou heraldickou a epigrafickou. Užití nápisů i erby mají značnou dokumentační hodnotu a jsou významným historickým dokladem jedné z nejzajímavějších vývojových pramenů regionálního, kulturního a společenského prostředí.

Kovoličská činnost staršího z obou zvonářů Jiřího Solníka je vymezena lety 1560–1565.) Jeho nejstarší zvon z roku 1560 je zavěšen ve farním kostele Nanebevstoupení Panny Marie ve Frýčovicích. Plášť zvonu pokrývá tradiční dvořádkový nápis kapitálou dělený kosočtvercem, na krku doplněný zvonářovým monogramem s dvojicí kanelabrů a reliéfem zvonu. Z obdobného, bohatěji však vyvinutého kompozičního schématu vycházejí i Solníkova kompanologicky nevhodnější díla, ulitá v roce 1562 do farního kostela sv. Kateřiny v Trnávce a filiálního kostela Všech svatých ve Vlčovicích. Také zde člení plášť obou zvonů tradiční renesanční dvořádkové nápisy kapitálou dělené rozetami. Výzdoba čepce je však navíc obohacena vegetabilním ornamentem s motivem jetelových trojlístů, u zvonu ve Vlčovicích na čtyřech místech přiručeného figurálním reliéfem. Krk zvonu v Trnávce je členěn plastickým polským štitem s málo zřetelným reliéfem lva. Zvon ve Vlčovicích je v této části zvonového korpusu zdoben zvonářovým monogramem s rozetami a jednořádkovým nápisem.

Poslední z dochovaných Solníkových zvonů pochází z roku 1565 a je zavěšen v sanktusniku farního kostela sv. Mikuláše v Petřvaldě.) Jeho poměrně jednoduchou plastickou výzdobu tvoří pouze lankonický jednořádkový nápis kapitálou dělený rozetami, který obíhá na čepci.

Bohatou plastickou výzdobu, kovoličsky však mnohem méně náročnou, užíval i Solníkův nástupce Jiří Pamfilus. Jeho díla je však na území Severomoravského kraje prozatím význačně zastoupeno pouze jediným zjištěným zvonom z roku 1579, ulitým do farního kostela sv. Václava na Starém Jičíně. Mimo tradičního dvořádkového nápisu kapitálou děleného rozetami, který obíhá na čepci, je k výzdobě zvonu pa-

Zvon z roku 1562 v kostele sv. Kateřiny v Trnávce
Foto KSSPPOP v Ostravě — Miroslav Šustek

užito i dvoje jednořádkových nápisů, tři monogramy, erby Karla ze Žerotina a jeho druhé manželky Johanky Cernické z Kácova a reliéfu zvanou a rozet.

Umělecká úroveň této výzdoby je ve srovnání s dílem Jiřího Solníka celkově nižší. Písmo i reliéfy jsou v detailu nezřetelné, kompozičně nevyvážené a na několika místech rozdílné. Zvon má poměrně hrubý povrch a jeho provedení naznačuje, že byl

slit ještě nepřítisť kůženým zvonařem. Nelze také vyloučit, že v případě starožitního zvonu mohlo jít pouze o příležitostnou zakázku, čemuž by nasvědčoval i na svou dobu překvapivě nízký výskyt Pamfilových zvonů.

Přes řadu evidentních formálních nedostatků je však nutno tvorbou obou zvonařů považovat za velmi významnou, zaujímavou i v dějinách moravské kompanologie jeden z nejspolečnějších dokladů jejího obdivuhodného členitého vývoje.

SOLNIK, JIRI

1560

Fryčovice, okr. Frýdek-Místek
farní kostel Nanebevstoupaní Panny Marie
průměr 76 cm, výška asi 74 cm

Zvon je zavěšen na koruně se šesti uchy zdobenými lištou s výřlabky. Jeho čepce pokrývá dvojnásobkový nápis kapitálou mezi třemi plastickými linkami, z nichž obě krajní jsou zdvojené, dělený kosočtvercem: LETA 1560 TENTO ZVON SLIT GEST ZA PA GAROSSE SYRAKOWSKIE TY CASY AVRZEDNIKA HVKVALDSKIE / ZA GAKVBA FOGTA STARYCH PROKOP WAGKLV GIRYK LANYK O KRALI SLAWY PRZDIZ K NAM V POKOOGY. Krk je zdoben monogramem GS mezi dvojicí kandelábrů a reliéfem zvonu. Hladký věnec na okraji zesiluje plochá lišta. Výška písma 2 cm.⁷⁾

1562

Třnávka, okr. Nový Jičín
farní kostel sv. Kateřiny
průměr 67 cm, výška asi 67 cm

Zvon je zavěšen na koruně se šesti uchy zdobenými lištou a vegetabilním ornamentem. Jeho čepce pokrývá dvojnásobkový nápis kapitálou mezi třemi plastickými linkami, z nichž obě krajní jsou zdvojené, dělený rozetami: LETA 1562 + SLIT GEST + ZA PANV : CHORYN + ZA PANA ADAMA + PANA WACLAWA + / PANA HYNKA + SLYL : GIRIK : SOLNIK W MEZRICZI : POD ROZNOWEM + I + N + R + I + . Výzdobu čepce ukončuje vegetabilní ornament s motivem jetelových trojlístů. Krk je zdoben 5 cm vysokým polským šlitem s nepřítisť zřetelným reliéfem lva v poli. Na přechodu k věnci obíhá jedna plastická linka. Hladký věnec na okraji zesiluje plochá lišta. Výška písma 2 cm.

1562

Vičovice, okr. Nový Jičín
filiální kostel Všech svatých
průměr 77 cm, výška asi 68 cm

Zvon je zavěšen na koruně se šesti uchy zdobenými lištou s výřlabky. Jeho čepce pokrývá dvojnásobkový nápis kapitálou mezi třemi plastickými linkami, dělený rozetami : + L + 1562 + SLIT GEST : ZA GIRZIKA : FOGTA + A ZA PVRŮMISTRA : MARTINA A STARSSY : WAWRY SOPVCHA / YAN : SYTARZY + TOMA : LOSSAK + MATIEG MATVSV + VERBYM : DOMINI MANET : IN ETERNVM : I : N : R : I + a vegetabilní ornament s motivem jetelových trojlístů na čtyřech stranách přerušeny nezřetelným figurálním(?) reliéfem. Krk zdobí monogram G S / Z ve dvou řádcích dělený rozetami a těsně nad přechodem k věnci jednolobkový nápis kapitálou dělený rozetami : + VRBAN + SNIZ + . Na přechodu k věnci obíhá jedna plastická linka. Věnec hladký, na okraji zesílený plochou lištou. Výška písma 1,6 cm.

56

Zvon z roku 1579 ve farním kostele sv. Václava ve Starém Jičíně
Foto KSSPPOP v Ostravě — Miroslav Sustek

1565

Petřvald, okr. Nový Jičín
farní kostel sv. Mikuláše
průměr 39 cm, výška asi 38 cm

Zvon je zavěšen na koruně se šesti uchy zdobenými lištou s výřlabky. Jeho čepce pokrývá jednolobkový nápis kapitálou mezi dvěma zdvojenými plastickými linkami dělený rozetami : + LETA 1565 + M + O + S + Z + . Krk je na přechodu k věnci zdoben jednou plastickou linkou. Hladký věnec na okraji zesiluje plochá lišta. Výška písma 2 cm.

PAMFILUS, JIRI

1579

Starý Jičín, okr. Nový Jičín
farní kostel sv. Václava
průměr 111 cm, výška asi 108 cm, váha asi 30 centů

Zvon je zavěšen na koruně se šesti uchy zdobenými plietencem. Jeho čepce pokrývá dvojnásobkový nápis kapitálou mezi třemi zdvojenými plastickými linkami dělený rozetami: TENTO ZVON SLIT ZA VRO + P P KARLA Z ZEROTINA NA STARE GICINIE A KVNOVICYCH + LETA 1579 + / O KRALI WIECZNEY SLAWY RACZ K NAM PRIGITI SWY SWATIM POKOGEEM + dva reliéfy zvonů + . Krk zdobí na jedné straně

57

Detail nápisu na zvonu z roku 1579 ve Starém Jičíně.
Foto KŠSPPOP v Ostravě — Miroslav Sustek

dvouřádkový nápis kapitálově dělený rozetami: S POMOCY B SLIVAL + / GIRIK PAMFILVS W MEZRIC + a dva polské štíty s monogramy. Vlevo erb Karla ze Zerotína se lvem v poli a s monogramem + KZZ +, vpravo erb jeho druhé manželky Johanky Cermické z Kácova s dvěma překříženými meči v poli a s monogramem YC / ZK. Výzdoba protilehlé strany krku tvoří špatně čitelný jednářádkový nápis kapitálově: TOHO CZASV K SYME PROVSKE¹⁾ (?) a pod ním 4,5 cm vysoký monogram ve třech řádcích nad sebou S/B/M/P. Na přechodu k věnci obíhá jedna plastická linka. Věнец členěný jednou plastickou linkou zesiluje na okraji plochý líst. Výška písma na čepci 3,2 cm, na krku 2 až 3 cm.²⁾

Poznámky:

- 1) Kromě zvonů zjištěných v terénu užil Jiří Solník v roce 1561 dnes již neexistující zvon ve farním kostele sv. Mikuláše v Tichě. Nápis na zvonu údajně zněl: TENTO ZWON SLIT GĚST ZA MIKLASSE FOGTA / A STARSSYCH C M B 1561 / VAN CHARWATIN GIRA ONDRVSV ONDRA PAWLY / YAKVB TIEHAN INRI — TENTO ZWON SLYL GĚST GYR / ZIK SOLNIK V MEZRZYCY PODROZ / 1561. Felix, J.: Frenštýtský okres, Vlastivěda Moravská, Brno 1908, str. 198.
- 2) Za laskavé upozornění na tento zvon děkuji dr. M. Konšalové.
- 3) Srdece zvonu je datováno letopočtem 1884, na konstrukci stolice je letopočet 1828.
- 4) Erb Johanky Cermické z Kácova je umístěn na obdélném podkladu 12 x 9 cm, Písmeno „K“ v monogramu je částečně slito.
- 5) Za cenné poznámky při určování erbů děkuji dr. F. Rezdělovi a P. Srámkovi.

PŘÍSPĚVEK K POZNÁNÍ ROZŠÍŘENÍ XEROTERMNÍ VEGETACE V JIHOVÝCHODNÍ ČÁSTI MORAVSKÉ BRÁNY

Eva Lukášová

1. Úvod

Moravská brána je území, dělicí západoevropské horské masivy od alpskokarpatiského masivu. Na území Moravské brány probíhá hlavní evropské rozvodí a tato území je i jižní hranicí největšího kontinentálního zalednění. Kromě toho je široký úval Odry a dolní Bečvy cestou, kudy se šířila panická stepní květena směrem k jihu a panonská vegetace k severu, a naproti tomu je tento úval plekálkou šílení sušetských druhů na východ a karpatiských elementů z Karpat do Sudet. Proto je Moravská brána jednou z nejdůležitějších evropských fytogeografických hranic, které tím i oním směrem jen málo floristických prvků překročilo.

Většina botaniků, kteří se zkoumáním Moravské brány z hlediska botanického zabývali (Neursta, Vogl, Szofer, Gogela, Kovál, Otruba, Pospíšil), spatřovali její význam v tom, že přes její území docházelo k šíření rostlin. Znalosti rostlinstva této oblasti jsou proto důležité pro vývojové otázky vegetace střední Evropy.

Moje studie měla objasnit význam sledovaného území pro šíření xerotermní vegetace, přičemž vlastní studovanou oblast zahrnovala jižní okolí Nového Jičína, kde byly provedeny floristické a fytoocenologické průzkumy stanovišť teplotyjných a suchobýtných rostlin.

II. Všeobecné poměry sledovaného území

Z hlediska geomorfologického je území okolí Nového Jičína pahorkatina s výrazně členěným reliéfem, s průměrnou nadmořskou výškou 380 m. Nejvyšších hodnot dosahuje kótami Petřkovská hůrka (610 m), Pohorálec (547 m), Svinec (545 m), Žilinský kopec (503 m), Bláh hora (557 m), Štálka (520 m), Katauč (500 m).

Geologické složení novojičínské pahorkatiny je podobné jako geologické složení blízkých Beskyd. Převládají horniny karpatiského flyše, tj. pískovce a slépenec, břidlice, ostrůvky erupčních pikritů a těženků. V území okolí Nového Jičína jsou degradované karbonátové půdy na vápencové a sádkové břidlici. V údolních polohách převládají půdy těžké jílovitohlinité až jílovité.

Zajímavým přírodním útvarem v této krajině je rozsáhlý komplex jurského vápence u Štramberka. Jsou to trosky bradlového pásma vně flyšového oblouku Karpat. Substrát na štramberckých vápencových útvarech je tvořen pádami hlinitými, většinou rázu sprašových hlín.

Klimatické poměry se vyznačují i v nejnižších polohách dosti drsným podnebím, které je způsobeno místním zesílením severovýchodního větru, vanoucího Moravskou branou od severovýchodu. Roční průměrná teplota vzduchu v této oblasti je 7,4° C, průměrná množství srážek za rok je 804 mm. Tyto málo příznivé podmínky ovlivňují rozšíření teplotyjných květen v okolí Nového Jičína. Způsobují absenci druhů národních na vyšší teplotu a menší množství srážek a přimátnost xerotermofytů méně citlivých na nižší teploty. Některé xerotermofytní rostliny v okolí Nového Jičína se vyskytují v celém území Moravské brány.

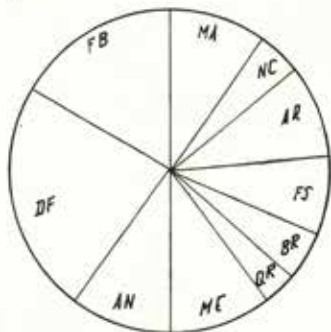
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
<i>Silene vulgaris</i> (Moench) Garck							+								
<i>Agrimonia eupatoria</i> L.															
<i>Gentista tinctoria</i> L.															
<i>Ranunculus bulbosus</i> L.															
<i>Viola hirta</i> L.			1												
Charak, druhý řádek Festuco-Setetalia															
Tx. 1951															
<i>Achillea ptarmica</i> Schaele															
<i>Festuca glauca</i> Lam.															
<i>Sedum telephium</i> L.															
<i>Cordaminopsis arenosa</i> (L.) Hay															
<i>Dianthus deltoides</i> L.															
<i>Chorak, druhý řádek Melicis-Ambrosietheta Br. Bl. et Tx. 1943</i>															
<i>Ambrosia artemisiifolia</i> L.															
<i>Dactylis glomerata</i> L.															
<i>Poa media</i> L.															
<i>Plantago media</i> L.															
<i>Leontodon hispidus</i> L.															
<i>Festuca pratensis</i> Huds.															
<i>Prunella vulgaris</i> L.															
<i>Rhinanthus minor</i> L.															
Charak, druhý řádek Ambrosietheta															
Pawl. 1926															
<i>Dianthus carthusianorum</i> L.															
<i>Medicago lupulina</i> L.															
<i>Achillea millefolium</i> L.															
<i>Briza media</i> L.															
<i>Setaria graminea</i> L.															
<i>Scabiosa columbaria</i> L.															
Charak, druhý řádek Ambrosietheta elatioris Pawl. 1926															
<i>Ambrosietheta elatioris</i> (L.) Presl															

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
<i>Knautia cretensis</i> (L.) Coult.															
<i>Senecio jacobaeae</i> L.															
<i>Trisetum flavescens</i> (L.) P. Beauv.															
<i>Compositula patula</i> L.															
<i>Crepis biennis</i> L.															
<i>Linum catharticum</i> L.															
Charak, druhý řádek Nardio-Calanthea Presl. 1949															
<i>Hypericum perforatum</i> L.															
<i>Melampyrum pratense</i> L.															
<i>Galium mollis</i> L.															
Charak, druhý řádek Quercion pubescens Kiu 1931															
<i>Cynanchum vincetoxicum</i> (L.) Pers.															
<i>Calamintha clinopodium</i> Spenar.															
Drovedná druhý															
<i>Festuca valesiaca</i> Schleich.															
<i>Phleum pratense</i> L.															
<i>Lolium perenne</i> L.															
<i>Trifolium repens</i> L.															
<i>Luola britannica</i> L.															
<i>Festuca sulcata</i> (Hack.) Nym.															
<i>Fraxino vesca</i> L.															
<i>Asterias vulgaris</i> L.															
<i>Dipsalis grandiflora</i> Mill.															
<i>Melilotus albus</i> Desr.															
<i>Taraxacum officinale</i> (Hout.) DC															
<i>Viola tricolor</i> L.															

Prostřednictvím fytoecologických snímků jsem se pokoušela ukázat charakter rostlinstva v okolí Nového Jičina. Snímky byly pořízeny v přírodních travnatých porostech. Na základě snímků bylo sestaveno fytoecologické spektrum. Ve snímcích byly nejvíce zastoupeny druhy třídy Festuco-Brometea Br.-Bl. et Tx. 1944, řádu Brometalia (Koch 1926 n. n.) Br.-Bl. 1936, svazu Mesobromion Br.-Bl. et Moor 1938 em. Oberd. 1949, řádu Festuco-Sedetalia Tx. 1951, třídy Molinio-Arrhenatheretea Br.-Bl. et Tx. 1943, řádu Arrhenatheretalia Pawl. 1926, svazu Arrhenatherion elatioris Pawl. 1926, třídy Nardo-Callunetea Freig. 1949 a několika druhů svazu Quercion pubescentis Kka 1931.

Druhy jiných fytoecologických jednotek byly zastoupeny pouze sporadicky a byly uvedeny jako druhy doprovodné.

Fytoecologické spektrum

FB 17,18 ‰; MA 9,37 ‰; NC 4,68 ‰; AR 9,37 ‰; FS 7,80 ‰; BR 4,68 ‰; QR 3,12 ‰; ME 14,06 ‰; AN 10,90 ‰; DF 18,74 ‰.

Vysvětlení zkratk:

FB = Festuco-Brometea Br.-Bl. et Tx. 1944

MA = Molinio-Arrhenatheretea Br.-Bl. et Tx. 1943

NC = Nardo-Callunetea Freig. 1949

AR = Arrhenatheretalia Pawl.

FS = Festuco-Sedetalia Tx. 1951

BR = Brometalia (Koch 1926 n. n.) Br.-Bl. 1936

QR = Quercion pubescentis Kka 1931

ME = Mesobromion Br.-Bl. et Moor 1938 em. Oberd. 1949

AN = Arrhenatherion elatioris Pawl.

DF = druhy jiných fytoecologických jednotek

Lokality a xerotermyfy na nich rostoucí a potvrzené:

Stranický kopec:

Coronilla varia L., Senecio jacobaea L., Ligustrum vulgare L., Centaurea scabiosa L., Salvia verticillata L.

Starý Jičín:

Centaurea scabiosa L., Coronilla varia L., Festuca valesiaca Schleich., Ligustrum vulgare L., Medicago falcata L., Salvia verticillata L.

Jičínský kopec:

Medicago falcata L.

Stramberk — Bílá hora:

Cynanchum vincetoxicum (L.) Pers., Festuca sulcata (Hack.) Nym., Medicago falcata L., Phleum phleoides (L.) Karst., Sedum album L.

Stramberk — Katoč:

Cynanchum vincetoxicum (L.) Pers., Festuca valesiaca Schleich., Phleum phleoides (L.) Karst., Sedum album L.

Stramberk — Škalka:

Cynanchum vincetoxicum (L.) Pers., Festuca valesiaca Schleich., Medicago falcata L., Sedum album L., Senecio jacobaea L., Phleum phleoides (L.) Karst.

Nespatně nejzajímavější lokalitou ve studovaném území jsou Stramberké vápencové útvary — Katoč, Škalka, Bílá hora. Na otevřených a volných skálách z jurského vápence je převážná flóra prealpínská a na svazích obrácených k severu delpínská. Před těžbou vápence z Katoče zde rostly z prealpínů Helianthem italicum (L.) Pers. ssp. rufifragum (Kern.) Beger, Poa badensis Haenke, Melica transilvanica Schur. Z delpínů zde byly zastoupeny: Saxifraga aizoon Jacq., Scabiosa columbaria L. ssp. lucida (Vill.) Celak.

Na přímý vliv Karpat poukazují Isopyrum thalictroides L., Geranium lucidum L. Poměrně malé procento rostlin rostoucích na Stramberkých vápencových útvarech tvoří druhy, které jsou na jižní Moravě součástí porostů stepních. Patří k nim Bothriochloa ischaemum (L.) Keng., Festuca sulcata (Hack.) Nym., Salvia verticillata L., Coronilla varia L.

U všech nalezených xerotermyfických druhů rostlin v okolí Nového Jičina převažuje příslušnost ke geoelementu submediteránnímu a pontickému.

IV. Srovnání xerotermyfů ve studovaném území s rozšířením xerotermyfů v západní části Moravské brány.

Moravská brána je přechodným územím mezi oblastmi flóry balkánské, karpatské a panonské. Ve vnitřním členění je možno rozlišit část západní a část východní — tj. část bečevskou a oderskou. Západní část je pod vlivem panonské nížiny, má klima sušší a teplejší než část východní, která je ovlivňována Baltským mořem a její klima je vždy a studenější. Tento klimatický rozdíl se projevuje na rozšíření xerotermyfů v Moravské bráně. Náročnější druhy rostou pouze v západní části, směrem k východní části tyto druhy ustupují a vyskytují se zde jen xerotermyfy méně náročné. Výjimku tvoří lokality na vápencových útvarech u Stramberka. Xerotermyfy charakteristické pro západní část Moravské brány: Ajuga genevensis L., Asperula glauca (L.) Bess., Aster amellus L., Astragalus cicer L., Chrysanthemum corymbosum L., Cytisus nigricans L., Cytisus ratibonensis Schaff., Cytisus supinus L., Eryngium campestris L., Lathyrus niger (L.) Bernh., Lavatera thuringiaca L., Loranthus europaeus L., Peucedanum cervaria Lap., Scabiosa ochroleuca L., Sorbus torminalis (L.) C., Stachys recta L.

Xerotermyfy charakteristické pro východní část Moravské brány: Medicago minima (L.) Gruffbg., Melica transilvanica Schur., Oenanthe hircina Jacq., Phleum phleoides (L.) Karst., Potentilla recta L., Sedum album L., Stachys germanica L., Staphylea pinnata L., Agrimonia eupatoria L., Centaurea scabiosa L., Coronilla varia L.

Cynanchum vincetoxicum (L.) Pers., *Festuca sulcata* (Hack.) Nym., *Festuca valesiaca* Schlecht., *Ligustrum vulgare* L., *Medicago falcata* L., *Sedum acre* L., *Senecio jacobaea* L., *Salvia verticillata* L.

Ve studované oblasti byl nalezen a potvrzen výskyt těchto druhů xerothermofytů:

Agrimonia eupatoria L.:	Švivec u Nového Jičina
Centaurea scabiosa L.:	Starý Jičín — kopec se žliveninou hradu, Stranický kopec, Švivec u Nového Jičina
Coronilla varia L.:	Starý Jičín — kopec se žliveninou hradu, Stranický kopec, Švivec u Nového Jičina
Cynanchum vincetoxicum (L.) Pers.:	Štramberk — Bílá hora, Kotouč, Skalka
Festuca sulcata (Hack.) Nym.:	Štramberk — Bílá hora
Festuca valesiaca Schlecht.:	Štramberk — Skalka, Kotouč, Bílá hora
Ligustrum vulgare L.:	Starý Jičín — kopec se žliveninou hradu, Stranický kopec
Medicago falcata L.:	Starý Jičín — kopec se žliveninou hradu, Stranický kopec, Švivec u Nového Jičina, Žilinský kopec u Nového Jičina, Štramberk — Kotouč, Bílá hora, Skalka
Sedum album L.:	Štramberk — Bílá hora, Kotouč
Sedum acre L.:	Štramberk — Bílá hora, Kotouč
Senecio jacobaea L.:	Stranický kopec, Švivec u Nového Jičina, Štramberk — Kotouč, Skalka
Salvia verticillata L.:	Starý Jičín — kopec se žliveninou hradu, Stranický kopec, Švivec u Nového Jičina
Phleum phleoides (L.) Karst.:	Štramberk — Kotouč, Skalka

V. Závěr

Moravská brána díky své příznivé geografické poloze s poměrně vhodnými pedologickými a klimatickými podmínkami se stala schůdnou cestou pro šíření rostlin, které nastala jako důsledek klimatických změn ve čtvrtobdobích. Moravská brána měla značný význam pro šíření xerothermofytů, které probíhalo jejím územím. Dokladem tohoto tvrzení je recentní rozšíření xerothermofytů na severovýchodní Moravě a ve Slezsku. K migraci rostlin docházelo v obou směrech: od severu k jihu a opačně od jihu na sever. Vliv na sekundární migraci xerothermofytů, která byla způsobena šířením kulturní stepi, měla i osídlení člověka. Moravská brána má význam i pro recentní šíření rostlin, zvláště antropochorů.

Seznam použité literatury:

- Demek, J. (1965). Geomorfologie českých zemí. Praha.
 Dostál, J. (1954). Klíč k úplné květeně ČR. Praha.
 Dostál, J. (1957). Fytogeografické členění ČR. Sborník Československé společnosti zeměpisné, 62, 1.

Holub, J., Moravec, J., Neuhäusel, R. (1967). Übersicht der höheren Vegetations einheiten. Rozpravy Cs. Akademie věd 1967.

Klíka, J., Novák, V., Gregor, A. (1954). Praktikum fytocenologie, ekologie a půdoznalství. Praha.

Kolektiv. (1960). Přírodní poměry Československa. Praha.

Otruba, J. (1930). Květena Štramberka. Štramberk.

Podpěra, J. (1925). Květena Moravy v minulosti a přítomnosti. Brno.

Pospíšil V., (1964). Die Mährische Flora, eine pflanzengeographische Studie I. Acta Musei Moraviae, vědy přírodní, 49, 103.

Pospíšil V. (1965). Die Mährische Flora, eine pflanzengeographische Studie II. Acta Musei Moraviae, vědy přírodní, 50, 129.

Vicherek, J. (1957). Poznámky ke květeně okolí Nového Jičina. Přírodovědecký sborník ostravského kraje, 18 č. 1, 400.

Vitásek, F. (1965). Fyzický zeměpis. Praha.

LITERATURA

Kniha o Boženě Benešové

O významné, donedávna ne plně doceněné spisovatelce Boženě Benešové, nar. v Novém Jičíně 30. 11. 1873, vyšla roku 1976 výserpovající odborná monografie v knižnici Odkazu pokračovatelů osobností, nakladatelství Melantrich v Praze, o 274 stranách, cena 28 Kčs. Tím je vztátno umělkyně po zvláště záložena do galerie kulturních představitelů naší progresivní minulosti. Autorka publikace Dobrova Moldanová (nar. 1936 v Kladně), vědecká pracovnice CSAV, připravila též příslušné heslo pro Slovník českých spisovatelů (1964) o byla tedy dokonale seznámena do díla B. Benešové. Navíc přiblížila nám tvorbu své vysoce autarky tím, že v druhé polovině knihy předvedla její mála známou tvář ukázkou s těžko dostupného a přece reprezentativního díla. Vedle dvou povídek ze sboru Myšky jsou tu otřesené povídky, Večerní úsměv a z publicistické řady fejetony, rovněž cenné; dramatické pokusy zastupuje pro ni charakteristická aktovka Holky připitek; výběr z básní přispívá k osvětlení jejich lidských osudů, rovněž tak i poprvé uveřejněné vzájemná korespondence s Čapkem-Chodim.

Vlastní jádro monografie tvoří zpracované její literární-vědné části, zřetelné a výkladové, jemuž věnovala badatelka pronikavou pozornost i shledávání nových vlivů a vztahů nejen k našemu, ale i k světovému a prozkámkou německému literárnímu dění. Při sledování tvůrčího vývoje B. Benešové nepostupuje autorka v přísně chronologickém sledu, probírá podle rozlišených literárních druhů zvlášť verše (od prvních pokusů i titělných z rukopisné pozůstatosti), jež provázely básničku po celý ži-

vet jako její osobní zpověď, dramata, omezuji se na tři dokončené práce a řadu ztracených a konečně povídky a romány, žány, v nichž vykrystalizovala vlastní tvůrčí činnost vyhraněné spisovatelky.

Ve 33 povídkách, začlenených do 7 souborů i samostatně titělných ukázala Božena Benešová falešnou marduku maloměstsků v kontrastu k důvěře mladí a dospělosti je vyjádření víry v tvůrčí síly člověka navelo v dospívajícím dětství Don Pablo, Don Pedro a Věta Lukášová, jež byla i zromatizována a stělnována. Sívce pojatou prózu a hledání smyslu života je dvoudílný román Clověk (1919–1920), kde se vyrovnávala obrazem vnějšku zápisu umělece s dobovým individualismem. V trilogii o válečných letech 1914–1918 na venkovském městě Odeř — Podzemní plameny — Tragická duha zachytila státní reakčního světa s odbojovým mládím. Zdůrazňuje odpovědnost člověka za společnost a nutnost osvobodovat se od předsudků. Rozborem tvůrčích prostředků vystihla badatelka, že u Boženy Benešové převažuje „myšlenková konstrukce nad přirozenou epickostí“.

Rozboru tvorby předčelala autorka monografie spisovatelčin životopis, doplněný dokumentními snímky. Mimo jiné je zde vyobrazen dům čp. 689 v Novém Jičíně (na dnešní třídě Rudé armády), v němž se Božena Zapletalová narodila.

V mladých letech pobývala Božena o prázdninách ve Frenštátě pod Radhoštěm, odkud pocházela její matka, dcera Valentina Kostelníka, původem tkalce, národního buditele a prvního českého starosty města i zemského poslance. Ve Frenštátě si Božena našla řadu divčích postav pro svou prózu. Semámila se tam prostřednictvím své sestřenic s Růženu Svobodovou, která rozpoznala v přemýšlivé ženě, plně čtenářce spisovatelce nadání a pomohla jí prosadit se na jevnosti za pomoci F. X. Saldy a J. S. Machora. Přátelství utužily ještě dvě společné cesty do Itálie (1903, 1907).

Benešová byla povzbuzena k literárnímu sebevědomí, k publikování vlastních prací, k překladatelství, publicistice a redakční činnosti. Aby se lépe literárně uplatnila, přestěhovala se v r. 1908 do Prahy. Mezitím se odpoutala od cízích vlivů a stala se ve 40 letech svébytnou osobností, zralou umělkyní. Její válečný vývoj vedl k odklonu od individualistické představy umění. Došlo se zklonění v rodině a dozrává k poznání, že život je víc než umění. I přes své úspěchy a uznání se cítila osamělá, roku 1912 se jí woci myšlenka na návrat na Moravu. Na konci života je ráda, že netrčila látku přátel, kteří ji cenili nejen jako umělkyni, nýbrž i jako velkého, odpovědného člověka.

Přispěje-li monografie D. Moldanové k oživení zájmu o válnou žitbu dáli B. Benešové, splní své poslání.

Viktor Fíček

Marie Marešková, K problematice prešovského dálkového obchodu s textilními výrobky v prvých třech desetiletích 17. století. Sbomik prací pedagogické fakulty Univerzity J. E. Purkyně v Brně, řada společenských věd, č. 6/1974, str. 61–89.

Autorka obsáhlého článku rozepírá ve své práci prešovské textilkové rejstříky za léta 1601 až 1629 a 1697/1698. Další údaje jsou čerpány z krakovských celních register z r. 1631. Některá severomoravská města, především Nový Jičín, Píbor, Lipník nad Bečovou a Olomouc, udřívávala čilý obchod s Krakovem, který byl v té době jakýmž obchodním střediskem. Ve třicátých letech 17. stol., zejména kol. r. 1624, však dodávky sukna z těchto měst poklesly. Tak např. N. Jičín dodával v r. 1631 Krakovu pouze 243 postavů, předtím — v r. 1624 — je vykazováno 773 postavů; Píbor dodával v r. 1631 384 postavů, naproti tomu v r. 1624 dodal 696 postavů. Klesající tendenci dodávek autorka článku sice konstatuje, ale

neuvádí, jaké jsou její příčiny, zda jde o pouhý nezájem krakovských odběratelů a moravské sukna, či snad jsou příčiny daleko hlubší, vyvěrající z tehdejší celkové vojensko-politické situace ve střední Evropě. Bylo by jistě zajímavé pátrat po příčinách tohoto poklesu. Pro srovnání činily dodávky N. Jičína v r. 1631 pouze 18,3 %, Píboru pak v témže roce 28,9 %, což je dohromady 47,2 % a z celomoravského hlediska je to jistě významný pokud. Z velkého dovozu moravského sukna do Krakova dodával jen samotný Píbor v témže roce 10,2 % a Nový Jičín 6,5 %, celkem tedy 16,7 %. Při sledování obchodních styků s Prešovem uvádí autorka dále společně globální čísla pro Moravu i Slezsko přesto, že v rejstřících jsou vedeny odděleně a že jejich význam v obchodu s Prešovem i spíšákým městem byl značný. Také zde by si práce zasloužilo ještě řádně pozornosti a hlubší analýzy příčin a významu těchto dlouhodobých obchodních styků. Práce se nezmiňuje o tom, že sledované období doznávalo řadu významných změn, k nimž postupně docházelo jak doma, tak i v ostatních zemích Evropy. Nové poměry a zákonitosti historického vývoje si tyto změny vynucovaly mnoha způsoby.

Augustin Hrabec

Třicet let budování okresu Nový Jičín

Vydol Okresní národní výbor v Novém Jičíně jako propagační publikaci k 30. výročí osazení ČSSR Sovětskou armádou.

Úvod, kapitulu o rozvoji politického života v okrese a kapitulu o Národním frontě napsal Milan Tomančík. Ostatní texty: kapitulu autorů. Obálka a grafická úprava: Ivo Mrázek, Nový Jičín. Toto pékné a úpravné brožura zaujme čtenáře na první pohled. Metodicky i obsahově je rozdělena na 16 kapitol, které jsou vhodně doplněny profy, statistickými tabulkami, mapkami

a fotografiemi. Mnohé číselné údaje a tabulky svědčí o důsledné práci, která byla jistě nemalá i pro vícečlenný autorův kolektiv. Úvodem seznamuje Miloslav Tomančík čtenáře s rozvojem politického života v okrese, výrobou, společenskými vztahy a perspektivami okrese. Všechny kapitoly jsou dokladem neustálého růstu všech odvětví výroby a kulturního života občanů okresu. Nejbohatší jsou státní Osvození okresu Nový Jičín Sovětskou armádou a období po osvobození, v nichž se m. j. podle dochovaných dokumentů a slov pamětníků vzpomíná radostných událostí osvobození města a okresu Sovětskou armádou v r. 1945. Také toto kapitola je doplněna autentickými fotografiemi a mapkami týkajícími se partyzánského hnutí, postupu Sovětské armády a osvobození města a obcí v okrese N. Jičín. Dále jsou to kapitoly Průmysl, Zemědělství a Hospodářství národních výrobců, v nichž se také autorův optimismus a důvěra v úspěšný výsledek jejich práce. Rovněž ostatní kapitoly přehledně seznamují čtenáře s veškerým společenským děním a úsilím pracujících. Celkově se dá říci, že brožura obsahuje všechno, co poslouchá dobrá prezentace okresu Nový Jičín.

Augustin Hrabec

K hudebnímu životu Kopřivnice a okolí

Vladimír Gregor shromáždil skladatelskou pozůstatost učitele hudby, výtvarného hudebníka a skladatele R. Kopy, předal jí v r. 1975 do sbírek Vlastivědného ústavu v Olomouci a zveřejnil o ní o jejím autoru články „Nad pozůstatostí profesora Richarda Kopy“ 182/1976. (Zprávy vlastivědného ústavu v Olomouci č. 182/1977, str. 20—23), který by neměl uniknout pozornosti kulturní historikům okresu, ani ne tak proto, že Balásov „Kulturní mistopis Novojičínska“ (VU Nový Jičín 1967) se o R. Kopy nemluví, spíše však pro další doplnění a hlavně upřesnění dat kulturní mozaiky okresu.

R. Kopa se narodil 2. 4. 1883 blízko Brna v obci Maslova u Velotic, hudební studia absolvoval v Brně (teorii hudby u L. Janáčka), učil na národních školách i školách měšťanských, v r. 1919 se stal profesorem hudby na učitelském ústavu v Brně, od r. 1921 působil ve stejné funkci na učitelském ústavu v Olomouci až do 1. 10. 1934 (zemřel 3. 8. 1935). Z našeho hlediska je důležitě již jeho působení v Dolních Kounicích (1909—1913) a Ivančicích n. H. (1913—1915), kde se seznámil s poltovním zaměstnancem Janem Uhlířem (nar. 8. 12. 1881 v Ivančicích n. H., zemřel 21. 2. 1963 ve Frenštátě p. R.), který v období 1911—1914 byl sborníkem spolků Haná ve Vyškově. Odtud začala úzká spolupráce obou, zejména když Uhlíř přiměl r. 1909 Kopa ke zkomponování komické operety „Hračkáři pastýři“, kterou pak Uhlíř instrumentoval. Opereta měla premiéru 22. 4. 1911 ve Vyškově a nato byla provedena v Prostějově (Balál, l. c., p. 102, přepisuje autorství operety Uhlířovi a premiéru datuje ve Vyškově až v roce 1912).

V r. 1921 přichází Kopa do Olomouce a Uhlíř zakládá v r. 1922 Pěvecké sdružení v Kopřivnici, složené převážně z dělníků kopřivnické továrny. (Gregor uvádí ke stejnému datu na str. 21 tento název, jinde používá označení Dělnický pěvecký sbor v Kopřivnici bez jakéhokoli vysvětlení) Spolupráci pokračovala, Uhlíř do ní zaspojí i Pěvecké sdružení v Kopřivnici. V roce 1924 podnítl Kopa ke zkomponování „Kopřivnických písniček“ pro zpěv a klavír, které měly téhož roku premiéru v Olomouci v provedení věhlasného sboru Žerotín. Pěvecké sdružení v Kopřivnici přispělo částkou 2000 Kč, aby byly v r. 1928 vybudy olomouckým nakladatelem R. Prambergem. Po r. 1929 Kopa některé písně opravil pro Jákovský pěvecký sbor „Jistebnický zpěváci“, který v říjnu 1929 založil v Jistebníku známý hudební pedagog a dirigent dětských sborů dr. František Ljšek (působil v Jistebníku 1929—1938). Pěvecké

sdružení uvedlo na koncertech v Kopřivnici i Kopyův mužský sbor „U muziky“ (Československý hudební slovník osob a institucí, sv. 1, Praha 1963, str. 707, uvádí název „U slovácké muziky“), zkomponovaný v r. 1926 a premiéru 11. 12. 1926 v Olomouci v provedení Žerotína, smíšený sbor s doprovodem klavíru „Bojanovice“, napsány v r. 1928, a sbory „Veselá jízda“ a „Tři chodské písně“. Kopa vystupoval v Kopřivnici i jako aktivní klavírista. V r. 1924 zde uvedl Dvořákovy „Poetické národy“, v r. 1926 skladby Smetanovy a Sukovy. Oproti dosavadním vědomostem zprvuje V. Gregor jeden ze stýněných pracovních bodů obou hudebníků. Ide o autorství operety „Námořník Tedd“, která měla premiéru 17. 11. 1934 ve Valašském Meziříčí a v r. 1936 byla uvedena v ostravském divadle s titullem „Ostrov lásky“. Citovaný 1. sv. Československého hudebního slovníku, str. 707, jí v Kopy neuvádí a připsává její autorství J. Uhlířovi (sv. 2, Praha 1963, str. 808) ve spolupráci s Kopou. Odtud zřejmě jednoznačně připsává její autorství Balál (l. c., p. 102) Uhlířovi. Gregor však zjistil, že popud k napsání hudby této operety dal Kopyvi Uhlíř v r. 1934 a Uhlíř jí pak instrumentoval. Není bez zajímavosti, že libreto této operety napsal Jaroslav Malík (nar. 19. 12. 1900 ve Valašském Meziříčí), který ve Val. Meziříčí působil v ochotnickém divadelním souboru, což vysvětluje i místo premiéry operety. (Od založení Beskydského divadla v r. 1943 byl Malík jeho výtěžným hercem až do r. 1960, odtud pak jako prozatímní ředitel vedl až do konce v Novém Jičíně. Gregorův zlánek je jistě podnětný k dalšímu výzkumu hudebního a kulturního vývoje okresu nedávných dní, zejména jsme zůstali mnoha dlužni. Kopyva pozůstatost obsahuje 25 skladeb, 34 kusů korespondence, programy koncertů s jeho díly nebo přímo ukáží. Bodalet se však nebude výzkum zložit jen s n. ale bude muset výzkum zložit na daleko širší prameně základně ne-

jen v archívech, ale i v materiálech dosud nearchivovaných, pečlivě aparaturačních členy pěveckých sborů.

Miloslav Klus

K dějinám Tatro Kopřivnice. Sborník příspěvků sv. III. Uspořádal Miloslav Klus, Kopřivnice 1975. — 5000 výtisků, str. 412+80 stran obrazových příloh, cena neudána.

Široké obci čtenářstvo dostává se do rukou již třetí svazek sborníku o dějinách největšího závodu v okrese, vydaný k 125. výročí vzniku závodu a k 30. výročí osvobození pro studijní a výzkumné účely. Po úvodním slově podnikového ředitele n. p. Tatro Kopřivnice, Ing. Miloslava Kopy, reprodukcí přispívá prezidenta ČSSR dr. Gustáva Husáka, reprodukcí nejvýšších vznamenaných úředníků závodu, soupisu nositelů státních vyznamenání a řad zaměstnanců závodu a úvodu polodotace sborníku následuje 14 stati různých autorů nejstejněho zaměření a nestejně hodnoty jak z hlediska obsahu a zajímavosti, tak zejména z hlediska využití a interpretace pramenů a literatury; některé z nich neuvádějí prameny vůbec.

Ladislav Baletka z článku Koškolácká výroba a kopřivnicko vozovka si všimne lidové výroby vozových kolín na Valašsku, zejména v okolí Valašského Meziříčí, kde vznikla též první koškolácká škola (1881—1923). Byly dodávány už v první polovině 19. stol. do N. Jičína, proslulejší v minulém století výrobou brýček. Další část byla prováděná dodávána i do Kopřivnice v poslední třetině minulého století, avšak přímý doklad existuje jen k roku 1881; jak se zdá, bylo používáno kolín zčásti i při výrobě automobilů hlavně jako zavazadlového prostoru až do počátku tohoto století. Snad by bylo bývalo možno získat další údaje studiem písemnosti Olomoucké obchodní komory o průmyslovém dolech venkovských krotků. — Úvodem Křeslina rozabírá velmi zajímavé hospodářsko společenské podmínky rozvoje automobilismu do první světové

války; pokusná výroba počala v Koplivnici už koncem roku 1897, o dvě léta později patřila Koplivnice už mezi naše největší automobilky. Sleduje též rozvoj automobilového průmyslu v bývalém Rakousku-Uhersku se zvláštním zretelem na české země až do prvé světové války. Porovnání je sjedněno sociálního složení a počtu majitelů automobilů podle větších měst a okresů na Moravě a počátky autobusové dopravy na území našeho okresu. Zde by byl možno doplnit materiál o autonehodách např. ze spisů Krajského soudu v N. Jičíně, uložených ve Státním oblastním archivu v Opavě. Štáf Křesinova je opravdu cenná, živá a zajímavá. Víme si i z prvních autokulů, postaje vojenské správy k motorizaci, stavu silnic, dopravních značek a prvních automobilových soutěží.

Počátky výroby prvních koplivnických automobilů v l. 1897—1899 popisuje Ljubomír Szpek, se zvláštním zretelem k proslulému automobilu „President“, osvětluje temná místa z jeho historie a opravuje některé starší názory v dřívější literatuře o tomto tématu. — Dalibor Norský se zabývá produkcí koplivnické automobilky v letech 1897 až 1943 zejména z hlediska množství výroby a směru exportu. — Titul článku Andělina Grobelného Koplivnická vagonka ve světle tisku Kovadláků 1892—1918 vystihuje plně jeho obsah, obrázcující zprávy o poměrech v továrně, stávkovém hnutí apod. Škoda, že pro omezenost místa nebylo možno provést širší konfrontaci s jinými průmysly pro toto období. — Zdeněk Šmoláček se zaměřil nad údolstami, které vedly ke vzniku leteckého oddělení a k úspěchům letadla Tatra a Jan Krumbach přináší nejeden zajímavý poznatek k historii vývoje letecké výroby ve Studénce a Koplivnici. Velmi zajímavým příspěvkem obohatil tento sborník Miroslav Klus ve stati „K situaci v Koplivnici a okolí v období Mnichova (od září 1938 do září 1939)“. Oprá se sice převážně s politickou kritikou o poměři bývalého starosty Sochy, použil však i ně-

keré jiné zprávy z archívních pramenů, literatury i denního tisku. Je nepochybné, že po dalším zpřístupnění archívních dokumentů se tento pohled ještě obohatí. — Eduard Svaboda přispěl pojednáním Závadní a místní organizace KSC v letech 1945—1948, Jaromír Štáborek věnuje pozornost výrobě a odbytu automobilů Tatra od roku 1945, Josef Qvarča líčí socialistické souvětření a rozvoj pracovní iniciativy n. p. Tatra Koplivnice v letech 1945—1973. — Hospodářský, společenský a politický význam založení závodu Tatra v Běnovicích nad Běbravou pro toto město i region je předmětem slovensky psaného důkladného rozboru od Júlia Albertyho; „Pobočný závod Tatra v Codi“ hodnotí obabným způsobem podstatně stručněji Jozef Dajčík. — Sborník uzavírá přehled výstavby města Koplivnice v letech 1945—1970, její současný stav a výhled do budoucna z pera Zdeňka Mojzara; do roku 1985 má Koplivnice dosáhnout počtu 22 000 obyvatel.

Ke knize jsou připojena resumé v ruské, anglické, francouzské a německé řeči. Bohatě obrázy v textu, grafy a tabulkami vyrobené publikace ve sličné úpravě jistě uspokojí nejen všechny zájemce o osudy Tatro i mladého města Koplivnice, ale i badatele o dějinných průmyslu a dělnického hnutí v českých zemích vůbec. Bylo by si přát, aby i jiné větší závody v našem okrese nepodobily příklad Tatro, jejíž třetí sborník jistě není poslední, a věnovaly pozornost otázce své historie.

A. Turek

Josef Blaha, Bravinné 1377—1977, Bilovec 1977, str. 94.

Při příležitosti oslavy 600. výročí tváně vesnice Bravinné, která je se svou bývalou osadou Nové Dvory od dubna 1976 součástí města Bilovce, byla péčí MěstNúv Bilovec vydána pro vnitřní potřebu informační brožura o šestlístém vývoji této obce, kterou připravili její kronikáři s. Josef Blaha. Je nepochybné,

že tento počín byl přijat se zájmem a uspokojením jak bravinnými občany, tak i širší veřejností Bilovce. A nutno také říci, že autor se při zpracování zaměřil vedle stručného historického úvodu na podstatné problémy jejího vývoje a výstavby od r. 1945. Brožura obsahuje 94 stran strojopisného textu s úvodní umnou perokresbou Emila Piličkyho, znehodnocenou do značné míry neadekvátní grafickou technikou. Z informačního charakteru této brožury vyplývá její obsahová struktura, sestavená převážně ze zápisů z obecní kroniky, a z výpisů z literatury.

Situční historie obce jsou věnovány do 2. svět. války strany 2—12, str. 13—29 osvobození a českému osídlení od r. 1945, str. 29—68 poválečné obnově a socialistické výstavbě obce a str. 69—94 socializaci vesnice a vývoji a výstavbě IZD.

Historie obce do r. 1938 je podána tarzovitě, má řadu věcných, terminologických a stylistických nedostatků o postarád běžnou historickou argumentací a citací. Zdaleka nevyčerpává dostupné archívni materiály a literaturu, jež je k historii vsi biloveckého panství v období pozdního feudalismu a kapitalismu k dispozici.

V části věnované osvobození a osídlení obce autor dobře zachytil průběh osvobodovacích bojů, válečné škody a postupné osídlování původně německé vsi českým obyvatelstvem a postupné rozvíjení společenského a kulturního života. Vcelku nadbytečné a neorganické jsou v této části popisy všeobecně známých politických dějin a událostí.

Radu cenných faktů obsahuje část věnovaná poválečné obnově, zvelebování a socialistické výstavbě obce. Je zde zachyceno založení VO KSC, MNV a organizací a složek NF. Věrně je popsáno překonávání poválečných hospodářských potíží a postupná výstavba a konsolidace obce pod vedením VO KSC, MNV a organizací a složek NF. Oprávněné je zde také vysoce ocenění průkopnická a obětavá práce řady

komunistů a funkcionářů, kteří se zapojili významně o její rozvoj. Poněkud rušivé v této souvislosti působí poměrně velký počet jmen funkcionářů a členů obecních orgánů, organizací a složek.

Kriticky a realisticky je popsán postup socializace někdejší drobné zemědělské výroby v Bravinném, která vykráčila na cestu socialistické výstavby jako jedna z prvních vesnic v našem okrese.

Věrně a kriticky je rovněž podána závěrečná kapitola věnovaná socializaci vesnice. Solidní zpracování vesničky a postupného rozvoje bravinného IZD se všemi průvodními problémy a potížemi je tím cennější. Je podobné práce o socializaci vesnic v našich vesnicích, jejichž IZD již vesměs integrovala ve větší a produktivnější ekonomické celky, máme dosud jen ojediněle. K přednostem práce patří její výrazná politická zaměření, jakož i skutečnost, jak je možno produktivně využít obecní kroniky o tak vhodným způsobem seznámit s jejím obsahem širší veřejnost. František Schwarz

ZPRÁVY

Všeobecné ederské památky na výstavě Slezského muzea v Opavě

Oddělení dějin divadla a hudby Slezského muzea v Opavě bilančovala desetiletou činnost muzikologického pracovního výstavou „Minulost a současnost hudební kultury Opavska a Ostřavsko“. Během svého trvání shromáždila muzikologické pracovitě přes 25 tisíc sbírkových předmětů a k výstavě použilo především těchto fondů, které doplnilo významnými expozitami z oblasti Severomoravského kraje.

Výstava poprvé komplexně přiblížila širší veřejnosti hudební dění zdejší

oblasti a v rámci dokumentace současnosti zdůraznila rozvoj hudebního života po roce 1945. Byla rozdělena do tří tematických částí: 1. Od středověku ke klasicismu; 2. Vztah české a německé kultury na Opavsku od 19. století do druhé světové války; 3. Rozvoj hudební kultury v Severomoravském kraji po roce 1945.

Při průzkumu v rámci sekce pro dějiny divadla, hudby a literatury při Vlastivědném ústavu Šm KNV se pracovníci Slezského muzea dověděli o vzácných památkách, uložených v archivu děkanského úřadu v Odrách. Ukázalo se, že jde o tři notované antifonáře, z nichž jeden je datován 1306; při bližším zkoumání vyšlo najevo, že jde o datum opravy a že antifonáře pocházejí ze 14. století. Podobilo se získat od ONV v Novém Jičíně a od Krajského ústřediska památkové péče a ochrany přírody v Ostravě, které má tyto památky ve svém seznamu, souhlas k jejich zmkrafilmování, odbornému průzkumu, konzervaci pod dohledem KSPPOP a publikování výsledků odborného zpracování. Po souhlasu tří uvedených institucí byly antifonáře založeny do první části výstavy spolu s cennými rukopisnými notovanými záznamy ze sbírky Slezského muzea a Slezského ústavu ČSAV v Opavě. Tyto unikáty byly doplněny výtvarnými exponáty ze stejné doby, rovněž jako hudební exponáty z následujících období až po klasicismus.

Druhá část výstavy demonstrovala specifikum zdejší oblasti, ve které se rozvíjela hudební kultura česká nejprve společně s německou a při vzniku dělnických pěveckých spolků na konci 19. století i s polskou. K diferenciaci jednotlivých národních hudebních kultur došlo v podstatě v 60. letech minulého století, kdy hudební život výrazně ovlivňovala osobnost a dílo Pavla Křížkovského. Ve výstavě byl věnován samostatný úsek Křížkovskému i Leoši Janáčkovi, ve kterém právě Křížkovský rozpoznal mimořádný talent a pečlivým odborným školením položil základy k

rozvinutí Janáčkovy geniality. Do období 19. století patří tradice beethovenovské i listovské, které se vztahují k zámku Hradič i k samotné Opavě, jímž byla věnována patřičná pozornost. Připomínáme, že v této části výstavy byl uveden pozoruhodný incipitový katalog bývalého kopřivnického učitele Ondřeje Skatáka, vypracovaný na svou dobu překvapivě vyspělou metodou — důkaz, že řadový venkovský učitel působil (zcela mimořádně) progresivně na poli hudební vědy. Jedno z nejvýznamnějších míst ve výstavě zaujímaly dělnické pěvecké spolky.

Nejobtáhlejší byla třetí část výstavy, dokumentující současnost. Byla v ní zastoupena obě symfonická tělesa v Severomoravském kraji — Janáčkova Filharmonie Ostrava s přidruženými soubory (Filharmonický sbor, Kamerní orchestr Leoše Janáčka, Ostravské kvarteto, Ostravské dechové kvinteto) a Moravská filharmonie Olomouc. Tři operní scény z oblasti — Ostrava, Olomouc, Opava — byly reprezentovány fotografiemi z inscenací (mnoho jejich bývalých členů dnes působí na našich předních scénách). Celá přízemní hala budovy Slezského muzea byla věnována instalaci výběru scénografických návrhů předních výtvarníků, které byly na uvedených scénách realizovány. Z dokumentace současného koncertního života jmenovitě uvádíme vrácené snímky světového umělce Svyatoslava Richtera, který na své vlastní příání popřel Opavu koncertem v listopadu 1975. Patřil profesionální umění; významnou součástí hudební kultury byla a je činnost amatérů. Protože v Severomoravském kraji úspěšně působí celá řada amatérských pěveckých souborů, soustředila se pozornost pouze na minulost a současnost sborového zpěvu v Opavě dokumentací nejstaršího sboru „Křížkovský“, Pěvecko-divadelního spolku Vlastimil, Pěveckého sdružení slezských učitelů a učitelů. Byla též zachycena činnost amatérského orchestrálního tělesa „Orchestrální sdružení slezských učitelů“.

Neodmyslitelnou součástí hudební

výstavy jsou nástroje. Ty se daly sledovat od historických exponátů (např. viola d'amour a do gamba, harfa křídlová) až k nejnovějším elektronickým kytarám, které vyrábí závod Varhava Kinov. Samostatný úsek výstavy byl věnován historii i současnosti tohoto našeho nejznámějšího reprezentanta československého hudebního nástrojářství v cizině.

Výstava se neomezila pouze na klasickou expoziční metodu, ale použila i moderní audiovizuální techniky. Navštěvníci měli možnost posnat dokumenty z počátků dělnických pěveckých spolků v diapojekci, poslechnout si nahrávky a zhlédnout filmy z hudební tematikou zaměřené k hudební kultuře Severomoravského kraje. O významu výstavy svědčí okolnost, že bylo 29. 1. 1977 zahájeno samostatným koncertem PSMU. V jejím rámci uspořádala muzikologické proslovitě ve spolupráci s Ožresním pedagogickým střediskem Tadu hojně navštěvených uměleckých pořadů pro mládež opavského okresu, do nichž byl zařazen sborový zpěv v podání Pěveckého sdružení slezských učitelů, živé slovo, recitace i melodram, přednesený profesionálními umělci. Pořady byly pečlivě sestaveny se zřetelem na donou tematiku a zájem škol byl tak velký, že nebylo možno uspokojit všechny žadatele. Trvání výstavy bylo původně plánováno do 31. března, po tomto datu bylo nutno uvolnit část prostoru pro další plánovanou výstavu. Výstava „Minulost a současnost hudební kultury Opavka a Ostravska“ trvala však v menším rozsahu — po likvidaci posledních dvou místností se sálem k promítání filmů — až do 15. listopadu, kdy byla výstavní budova Slezského muzea uzavřena na přechodnou dobu, aby v ní bylo možno vystavovat celou novou expozici tohoto vědeckého ústavu.

Marie Turková

K životopisu dr. Fr. Váhalu, který byl otištěn v 18. čísle našeho Vlastivědného zpravodaje, je možno ještě

uvést, že seminární proci Váhalovu byla bohužel neotčeně díla Styky československo-jihoslovenské do národního obrazení. Váhalo se také zabýval dialektologii našeho regionu v článkách Něco z nářečí starojičínského (Krajevsko I, str. 53—56, 1932), Německá slova v nářečí starojičínském (Krajevsko IV, str. 41—43, 1934) a Germanismy v ostravském nářečí (tamtéž, str. 171).

Redakce

Nové dílo Karla Vošty

Frenštátský rodák ak. sochař Karel Vošta se po prožitých vysokoskolských studích vrátil do svého rodného města, kde našel dost příležitostí pro svou tvůrčí činnost. Ale nejen tu znají Voštova sochařská umění. Kopřivnice má Památník osvobození, realizovaný podle Voštova návrhu, který vyšel vítězně z celostátní anonymní soutěže. Štramberský budovatel Památník odboje, který je rovněž Voštovým dílem. Nový Jičín se může pochlubit portrétem Leoše Janáčka, rovněž dílem Karla Vošty, ale především krásným a zrajím jeho dílem, jakým je monumentální Po mátník družby před budovou OV KSC. A protože dílo a práce hovoří za tvůrce teč nejvíce vědčivěji, nazná každý, že tu jde o autora bytostně spjatého s naší socialistickou přítomností, kterou umělec obahocuje o estetické i stické hodnoty. Novým dílem Karla Vošty je Památník partyzánů (spoluvytvořem je ing. arch. Zdeněk Strnad), který bude postaven na úpatí Radhoště v překrásném terénu nad Rázkotou, pro kterou Vošta vytvořil vlastní sousoší „Partyzánská hlička“, která se stane srdcem památníku, vysokého asi 20 metrů. Architektura je řešena pro dálkové pohledy o ideově vyznačené vlastní plastiky doplní ještě reliéf, znázorňující pomoc beskydského lidu statečným partyzánům. Navíc je tu řešena pro dálkové pohledy o ideově vyznačené vlastní plastiky doplní ještě reliéf, znázorňující pomoc beskydského lidu statečným partyzánům. Navíc je tu řešena i textová část se jmény partyzánských bojovníků v Beskydech. Památník bude vybudován do r. 1980.

Edvard Vojtek

Okrsní kronikářská soutěž

Kulturní komise ONV, odbor kultury ONV a Vlastivědný ústav v Novém Jičíně vyhlásily koncem minulého roku na počest 35. výročí vzniku KSČ soutěž o nejlepší zápis o nejhodnotnější kronikářskou dokumentaci za rok 1976. Do soutěže se přihlásilo 30 ze sedmdesáti čtyř registrovaných kronikářů našeho okresu. Soutěž probíhala ve dvou kategoriích.

Do I. kategorie byly zařazeny kroniky obcí do 2000 obyvatel, do II. kategorie pak kroniky obcí s více než 2000 obyvateli. Kroniky přihlášené do soutěže byly vzešly do Vlastivědného ústavu, kde se dne 5. července 1977 sešla odborníci komise, složená ze zástupců odboru kultury ONV, Vlastivědného ústavu a okresní kronikářské tady. Stanovení pořadí na prvních pěti místech v obou kategoriích bylo pro komisi obtížným úkolem, protože úroveň všech zúčastněných kronik byla velmi dobrá. Zvýšila se formální i obsahová stránka zápisů, všichni kronikáři předložili bohatou dokumentaci fotografickou, tisíkovou a dokonce i filmovou. Byl patrný zvýšený zájem příslušných národních výborů o kroniku a kronikářskou práci. Jako příklad je možno uvést kroniku města Příbrama psanou na tučném papíře, vázanou v kůži a vorně vedenou kronikářem s. Loukotkou, která je pýchou národního výboru a prvním ziskala v okresní kronikářské soutěži první místo ve své kategorii. Na druhém místě ve II. kategorii se umístila kronika města Fulneka (kronikář s. Kyselý) na třetím kronika města Blatce (kronikář s. Hub), na pátém místě kronika Trojanovic (kronikář s. Šmík). V kategorii obcí do 2000 obyvatel udělila komise první místo s. Ryndovi za přesný a vyčerpávající zápis v kronice Bravantice o za obchodů a pestrou dokumentaci, obsahující nejen fotografie a tisíkovou materiál, ale i diapozitivy a filmové pásky. Jako druhé se v I. kategorii umístila kronika Heřmanic u Odry (kronikář s. Tomáš), na třetím místě kroni-

ka Mankovic (kronikářka s. Orlitová), na čtvrtém kronika Slatiny (kronikář s. Klus) a na pátém místě kronika Městýse Spálova (kronikář s. Bráň).

Výsledky soutěže byly slavnostně vyhlášeny na okresním kronikářském akciu 1. října 1977. Kronikářům, jejichž kroniky se umístily na prvních pěti místech v obou kategoriích, byly předány diplomy. Ostatním účastníkům soutěže byla udělena čestná uznání za vrozené vedení kroniky. Soutěž a pravidelné prohlídky všech zápisů v kronikách ukázaly, že se jejich kvalitou neustále zvyšuje.

Většina kronikářů vede ke svým kronikám dokumentaci. Aktivně se zapojují do předvolební agitace a kulturně osvětové práce. Pořádají nejen besedy nad kronikou a výstavy, ale i přednášky z historie obcí pro širokou veřejnost, tematické zájezdy, besedy a mládež. V loňském roce uspořádali naši kronikáři 170 takovýchto akcí, jejich se zúčastnilo téměř 10 500 občanů a dětí.

Eva Jelínková

Ke stýkám fulneckého Felixe Jäschka s J. H. A. Galloisem z Hranic

V písemné poručitelské J. H. A. Gallaise, uložené dnes v olomoucké pobočce Státního archivu Opava, je ve zlozích korespondence dochováno 10 dopisů, které psal Galloisovi do Hranic fulnecký sběratel historických pamětíhodností, bývalý obchodník sukny Felix Jäschka. Dopisy, které jsou k dispozici, byly napsány v rozmezí let 1821—1826. Dokreslují obraz Jäschkovy kronikářské činnosti i jeho povahy. Stali korespondence ani dopisy datované po r. 1826 se buhžel nedochovaly. Korespondence z let 1821—1826 ovšem rovněž není úplná.

Listem z 28. 11. 1821 posílá Jäschka Galloisovi lektvar, o který žádá. Uvádí, že má sbírku popisů různých domácích léčivých prostředků pro lidi a dobytek, jak se užívají na Kravčsku. Má recept i na prosulý Dicodi Pollini, s nímž ve

Lvově dělali divy; bude-li Gallois chít, pošle mu jej. Dopis potvrzuje, že Jäschkův rukopis díla Domáci léčivé prostředky pro lidi a dobytek na Kravčsku, o němž máme zprávy i z pozdější doby, který se však buhžel nedochoval, vznikl již před r. 1821. Paukatuje rovněž na Jäschkovy styky s Hranic, které dříve udržoval jako obchodník sukny. V dalším dopise, který je datován 26. září 1823, odpovídá Jäschka, že muže, na kterého se Gallois dotazuje, nezná, nikdy dříve ho neviděl. Ukazoval prý Jäschkovi různé zápisky, z nichž některé pocházely z Jäschkovy sbírky pamětíhodností; buď si je dal neznámý někým opsat v knihovně, nebo si je opsal sám. Byl prý dříve zaměstnán jako furj v službách zemského guvernéra v Brně, nyní se zdržuje v Třebové a jmenuje se údajně Josef Eduard Horký. Ide nepochybně o známého maravoskočelobovského sběratele historických materiálů Josefa Valeriana Horkého (1775—1844), který zřejmě tehdy navštívil Galloise i Jäschka. Dále píše Jäschka v dopise, že o Hranicích zatím ve své sbírce nic nemá. Uvádí, že má opisy korespondence, kterou vedl Komenský z fulneckým regulárním konovníkem (augustinámem); dal by je Galloisovi předčit, ovšem s podmínkou, že nebudou opádný. Dopis dokládá nedůvěru a podezřívavost starého sběratele, střežícího jedinečnost svých materiálů. V dopise z 26. října 1823 se Jäschka dotazuje, v kterém roce jel ples Hranice cisář Josef. Tehož dne pobyl cisář na radnici v Drahotulích a obědval tam, jak vyplývá z latinského nápisu na obecním domě; jen letopočet tam již není čitelný. Jäschka je velkým ctitelé císaře Josefa, stejně jako Gallois. Z drahotulské kroniky víme, že to bylo r. 1766. Je tam opsan i celý latinský nápis: Jäschka jej buď špatně četl a neporozuměl mu, nebo provědopodobně jí dostal jeho špatný opis. Cisář neobědval totiž toho dne v Drahotulích, ale v Dubu u Polomi. Jäschka se dále v dopise dotazuje Galloise, zda zná krajského hejmana v Hranicích, velice-

ho znalce historie, a zda s ním již někdy mluvil. A hned se chlubí, že sám měl v září toho roku audienci u hraběte Mitrovského, zemského guvernéra, na jeho panství v Hrobně, byl prý velmi mile přijat. Tato zpráva vyvolala, proč Jäschka zpracoval r. 1824 historii Hrobně a rukopis věnoval Mitrovskému. Dále se v dopise podivuje, že dosud nebyl vydán žádný popis města Hranic s vyobrazením. Jsou-li zprávy výše alespoň částečně historické, bylo by prý nutné dát je dohromady. Sám Jäschka popsal i velkým úsilím celé Kravčsko s 3 městy a 21 vesnicemi. Tento dochovaný Jäschkův rukopis vznikl tedy před r. 1823. V dopise s datem 30. 7. 1823 žádá Gallois, aby mu přeložil pro jeho sbírku český nápis na náhrobu do němčiny. Jäschka zřejmě zřejmě dostatečně neovládá. Slibuje, že při nejbližší příležitosti zajede do Hranic, aby se s Galloisem osobně poznal. K tomu však již nedošlo, neboť v posledním dochovaném dopise (je psán již jinou rukou a Jäschka jej jen podepsal) oslovuje Galloise jako drahotulského starého neznámého přítele. U r. 1823 si Jäschka stěžoval, že má velké potíže s očima, píše s velkou námahou a s obtížemi dává dohromady svou sbírku historických pamětíhodností. V dopise z r. 1824 slibuje Galloisovi, že zprostředkuje zaplacení nějakých finančních pohledávek hranické měšťanky Theinerové fulneckým dušním, sám prý napíše vrchnostenskému správci. První mu však dělá těžkosti, oči má již velmi slabé, také poměť ho již opouští. Posílá Galloisovi na jeho žádost zprávu o Andrášovi a Jurášovi, jež slyšel vypravovat od starych lidí. Z Těšína a Frýdku, kam psal před více lety, nedostal prý nikdy odpověď. Upozorňuje, že vypracování se neshodují v letopočtech, ale vysvětluje to tím, že mnohaobdobným tradováním se věci často značně zaměňují. Poslední dva dopisy z r. 1826 jsou již psány cisř mládou rukou, jen podpis je Jäschkův. Děkuje Galloisovi za zprávy, lituje, že Wochenblatt, o kterém žádá, sám nemá, neboť jej dostává

k nahlédnutí od ředitele panství pana Kunze. Jäschke Galliašovi doporučuje, aby požádal o zapůjčení časopisu krajského komisaře von Rittera, který je dobrým známým ředitele Kunze: „Se mnou, drahý příteli,“ píše Jäschke, „jde to s kopce, obní světlo mě již opouští, přestává žítí a psaní o mé potěšení je pryč.“ V posledním dochovaném dopise datovaném 2. září 1826 žádá Galliaše o informaci na lidového lékaře Jakoba Schreiberera z Pierova, který chce být ustanoven v Hallči. Jäschke byl patrně přítel z Hallče požádán, aby zjistil, jakou má lékař pověst. Korespondence pokračovala nepochybně i v pozdějších letech, neboť Jäschke začal dávat dohromady svou sbírku pamětností v čístopise až r. 1824. Galliaš, který na tom nebyl v té době se znakem o nic lépe než Jäschke, jak o tom svědčí jeho rukopisy a dopisy z těch let, podnicen zřejmě Jäschkovou

žádostí a posléze podivem nad tím, že dosud nevyšel tiskem popis Hranic, rozhodl se polidit zkrácený německý výťah ze svého nákolikavazkového Český psaného spisu Památky města Hranic. R. 1836 byl tento výťah vydán tiskem v Otomouci jako první tištěné dějiny města Hranic. Český rukopis díla měl sice Cantonho imprimator Jil z r. 1812, na jeho vydání v českém znění však Galliaš nenalezl nakladatele. Jeho dějiny města končí koncem 17. století (v českém rukopise jsou dovedeny do konce 18. stol.). Současností, jak ji zachycoval Jäschke, se tedy vůbec nezabývájí, proto ztratily zcela svou hodnotu. Značná část Jäschkových záznamů, které naopak zachycují současný život lidí ve městech i na venkově na Kravalsku, jeho zvuky a obyčeje, vzhled obydlí (slovem i obrazem) si uchovává trvalou hodnotu.

Bohumír Indra

VLASTIVĚDNÝ SBORNÍK OKRESU NOVÝ JIČÍN

Obsah svazku 20

Jan Hanák:	Oblas VRSR v okrese Nový Jičín a hlavní poučení z Října pro dnešek	1
František Schwarz:	Z historie obce Bítava	6
Adolf Turek:	Jeseník nad Odrou do konce třicetileté války	17
Jan Štoviček:	Bibliofil Petr Litman z Nisy	24
Bohumír Indra:	Malířské dílny v Novém Jičíně v 17. a 18. století	30
Leonard Boček:	Jan Knebl, současník Alšův a Myslbekův	45
Marie Bláková:	Sochařské dílo Vincence Havla	51
Leaš Milák:	Dílo valaškokamaziříšských zvanů Jiřího Salníka a Jiřího Pamíla	54
Eva Lukášková:	Příspěvek k poznání rozšíření xeroterminní vegetace v jihovýchodní části Moravské brány	59
Literatura:	Kniha o Boženě Benešové - Marie Marečkové, K problematice prešovského dálkového obchodu s textilními výrobky v prvních letech desetiletích 17. století. — Třicet let budování okresu Nový Jičín — K hudebnímu životu Kopřivnice a okolí — K dějinám Tatry Kopřivnice, sv. III. — Josef Blaha, Bravinné 1377—1977	68
Zprávy:	Vzácné odeské památky na výstavě Sienkého muzea v Opavě — K životopisu dr. Fr. Váhaly — Nové dílo Karla Vošuta — Okresní kronikářská soutěž — Ke stýkům kulneckého Felixe Jäschky s J. H. A. Galliašem z Hranic	73

Vlastivědný sborník okresu Nový Jičín
Vydává Vlastivědný ústav v Novém Jičíně
Svazek 20 vyšel v roce 1977
Řídí a odpovídá redakční rada v čele s předsedou Janem Hanákem
Cena 8 Kčs
Vytiskly Moravské tiskárny, n. p. Olomouc, závod Ostrava,
průmysl 27 Nový Jičín
Zak. č. 305

VLASTIVĚDNÝ SBORNÍK
OKRESU NOVÝ JIČÍN SVAZEK **20**

Z HISTORIE OBCE BÍTOVA

František Schwarz

V roce 1977 vzpomnělo 600 let svého tvůrčí malá obec Bítova, ležící 6 km severozápadně od Blatova. A očekává první větší zpráva o její existenci pochází teprve z r. 1377, lze na základě několika nepřímých skutečností usuzovat, že vznikla a existovala již dávno před tímto datem. Její vznik stejně jako počátky okolních vsí (Lubojat, Tisků, Zbyslavic, Těškovice, Kyjovic, Pusté Polomí aj.) souvisí zřejmě s procesem českého osídlení jihovýchodní části Opavska, jež proběhla v důsledku hustého zalesnění tohoto kraje poměrně pozdě, až v 2. pol. 12. a v 1. pol. 13. stol.) O existenci zmíněného osídlení svědčí řada českých i německých místních názvů. Nepřímým dokladem o osídlení severní části Blatovska v této době je výskyt místních názvů čeledních končících na — ice, jako jsou např. názvy Kyjovice, Těškovice, Zbyslavice aj., které jsou považovány za nejstarší. Taktéž fakt, že se v této části Blatovska nevykřuje žádný místní název německého původu (jako jsou např. Olbramice, Bravantice, Velké Albrechtice) svědčí o tom, že české osídlení této části Blatovska nabývalo patrně zněno ani tatarským vpádem v r. 1241, resp. polským vpádem v r. 1253, jak tomu bylo v části jižní a v Poodří, osídlených po těchto vpádech v 2. pol. 13. stol. německými kolonisty.

Na existenci Bítova před r. 1377 lze také usuzovat z tvaru jeho názvu, jehož výskyt je častý pro sídla vzniklá na přelomu 12. a 13. stol., a z jeho návěsnosti půdorysu s délkovou pluzinou, příznačného sídelního typu této doby. Je však ještě jeden zřejmý doklad o existenci Bítova před r. 1377, a to nálezkou 120 stříbenných pražských grošů z doby krále Václava II. (1278—1305). Tento poklad byl nalezen náhodně při výkopu v r. 1938 na pozemku domu č. 2 na horním konci vesnice. Byl ukryt patrně za česko-polských konfliktů v posledních letech Václavovy vlády, jež zasáhly až do našeho kraje. Protože 2 kopy stříbenných grošů představovaly značné jmění, byl zřejmě jejich vlastníkem zmožnější člověk, vladyka či rytíř, který je za pohrůžných okolností zakopal v blízkosti svého sídla nebo vsi. Je pozoruhadné, že v jedné z místních pověstí se uchovávala zmínka o penězích ukrytých na těchto místech až do nové doby.

Dosud nejstarší známá zpráva o existenci Bítova z r. 1377 není tudíž dokladem o jeho vzniku, je uvedena v dokumentu o dělení Opavska na věvodství knížecí a opavské, které připadlo věvodům Václavovi a Přemkovi.) V tomto dokumentu je jméno Bítova uvedeno v latinské, resp. německé transkripční podobě jako „Bietow“. Tato násková podoba odpovídá velkému tvaru „Bietov“ (Bětov, resp. Bětovo), vyskytujícímu se opakovaně v archívích pramenech z let 1413—1600.)

Místní jméno „Bítoř“ je z hľadiska etymologického vytvořeno z vlastního jména „Biet“ (zúžením Bít) posesivní připojou — „ov“ (ova) a mělo zřejmě původní význam Bítova sídla, držení apod.) Lotinský, resp. německý tvar Bietow je běžnou hľadiskovou obměnou českého, z něhož byl odvozen později. Kda byl nositelem vlastního jména Biet (Bět) není známo, avšak zřejmě to byl zakladatel nebo některý z prvních držitelů této vsi.

V r. 1377 držel ves Bítoř vladýka Jesek z Bítova, jeden z příslušníků na Opavsku v 15. a 16. stol. velmi rozvětveného rytířského rodu Bítořských z Bítova, který odvozuje svůj původ i přídomek od názvu obce Bítoř.

V r. 1413 byl na Bítoř roměš Jesek z Bítova „Jesco de Byetow“, patrně syn předšedního, který žaloval Vojslava Mělika pro 10 hřiven za způsobenou škodu.)

V r. 1415 a 1416 se Jesek syn Bohuš z „Bětova“ soudil s Myslilborem ze Zbyslavic a s Mikulášem Slevicem z Rovného. K r. 1432 je uváděn na Bítoř Jindřich z Bítova, který dle zapsat do opavských zemských desek své manželce Kláre z Pohořelk z vinnému právu na Bítoř 100 hřiven, Klára získala po r. 1450 od Markéty Prokopové ves Lhotku „ležanou nad Bravantici nebo Hejkova“ (Lhotku u Lubojat), kterou jí a jejímu synu postoupil Hanušek ze Skřipova. Z příkazu opavského knížete Přemka provedl Jindřich z Bítova v r. 1439 stupek s Bohušem ze Skřipova, Kláriným švagrem. Jindřichův syn Hanuš přikoupil od rytířů slatinských Tisek, kde již v r. 1439 jeho matka Klára zakoupila 2 lány pozemků od Jana Viesiny. Hanuš ze „Byetova“ žaloval v r. 1467 Václav z Prahy a Ludmila z Jemnice zřejmě pro 100 hřiven z Tisku a z jejich dědiců. Žaloval rovněž jeho ženu či sestru Kateřinu pro 200 hřiven z alodního dílu Slatině. Přestože výsledky této pře nejsou známy, je jasné, že Hanuš své jmění udržel a že již v r. 1470 provedl stupek na velkém své jmění se svým bratrem Václavem a v r. 1472 s dalším příbuzným Alšem z Bítova. Hanuš měl v r. 1476 spor s Janem z Olbramic, ručitelem za Jana Studěnků ze Slatině, a dále, ještě větší spor v r. 1479 s Janem Bohuslavem z Kakar a na velkých Albrechticích a se Žibídem Danděsem z Velké Polomí, kteří mu ručili za Čibora Tovačovského z Cimburka. R. 1484 zapsal své druhé ženě Mandaleně z Konic 500 zlatých věna na Bítoř a Lhotce se dvorem. Žil ještě r. 1498 a přikoupil krátce před smrtí i druhý díl Tisku, který od 14. stol. patřil ke Slatině, ale ke vkladu této koupě do zemských desek opavských pro jeho úmrtí již nedošlo. Teprve r. 1505 intabuloval Mikuláš Slatinský ze Studěnků „tu stranu v Tisku, kterou prodal neobětiku Hanušovi Bietovskému i z příslušnostmi“ jeho synu Václavovi z Bítova. Václav postoupil r. 1513 Tisek a Lhotku Jindřichovi z Děhlyva. Prodej zřejmě nenabyl platnosti, protože teprve v r. 1519 prodal Václav z Bítova na Vládníně vsi Bítoř, Tisek a Lhotku s tvrzí, dvorec a příslušnostmi bítořské vrchnosti Václavovi z Fulštejna.) Zápis v opavských zemských deskách se zmiňuje vedle uvedených vsí vsi také o prodeji dvou a tvrze Bítořských, o níž není pochyb, že byla v Bítoř, v jejích původním sídle. I když se nepodařilo zjistit, kde se tato tvrz nacházela, svědčí zřejmě dohady o její existenci pamětní název Hradisko, který označuje trať ležící mezi Bítořem a bývalým bítořským mlynem. Když se Bítoř v r. 1519 stal majetkem Fulštejnu, kteří sídlili na bítořském zámku, ztratila tato tvrz svůj význam, postupně zchátrala a zanikla. Protože byla zřejmě vystavěna ze dřeva, je vysvětlitelné, že se až na zmíněný název Hradisko nezachovaly po ní žádné stopy.

Po opuštění Bítova rod Bítořských nezaujímal. Jeho jednotlivé větve měly své statky v několika dalších místech v opavském Slezsku i na Moravě.) Po prodeji Zbyslavic Hynkovi Bruntlíkům z Vrba a Bítova, Tisku a Lhotky bítořským Fulštejnům, zakoupil Václav st. Bítořský z Bítova Vládnín a Hlubčic, kde si Bítořští postavili zámek. Ve vládníněském kostele se nacházely až do konce 2. světové války náhrobní kameny Bítořských, jež byly po r. 1945 přemístěny do muzea v Opolí. Náhrobní kameny Bítořských se nacházely v 17. stol. také v opavském kostele sv. Ducha v Olomouci.)

Nejvýznamnějším a jedním z posledních představitelů rodu Bítořských byl koncem 16. a poč. 17. stol. Václav Bítořský, který byl nejstarším synem Karla Bítořského na Litavčovicích a Petřikovech, k nimž v r. 1594 připojil ještě Jazdkovice a Bračkovice.) Václav kolem r. 1600 převzal císařské jméno a v r. 1610 se stal za stav rytířský členem zemského soudu knížectví opavského. Jako oddaný a přesvědčený evangelik byl odpůrcem katolické protireformace a energickým zastáncem zděm nekato-lické iléchy Opavska, jejím mluvčím se stal již před českým protihabsburským odbojem držitel bítořského panství Karel Pražma z Bílkova. Když došlo v r. 1611 k roztržce mezi městem Opavou ovládaným v té době německými luterány a slechotou knížectví opavského, hájil Václav ve vzniklém politickém sporu společně s Karlem Pražmou nezávislost a historické spojení Opavska s Moravou proti rozhodnutí Opavy

záznam a nutnosti výměny některých rozptýlených panických pozemků za sešské. Na dvoře se chovalo 21 dojců, 6 jalovic, 6 vepřů, 8 hus, 15 slepic a 300 kůz chovaných ovcí na vlnu pro soukeníka a na maso pro řezníky. Urbář obsahuje také soupis poddanských povinností, které byly proti r. 1608 povážlivě zvýšeny. Tento urbář je důležitý také tím, že uvádí i jména majitelé fojtství, mýlna a majitelé jednotlivých poddanských usedlostí. Bitov měl tehdy 9 sedláků, 2 pololánky, 3 zahrádky a 3 chalupníky. Sedláci se jmenovali Pavel Seidler, Pavel Richter, Jan Beliner, Toman Marek, Sebastián Wiliš, Jura Ptáčků, Hans Gebouer, Jura Wfeský a Jan Richter. Pololánky byli Pavel Vyšil, Bartoloměj Plěnáč, zahradníky Pavel Gebouer, Jakub Letocha a Jan Richter, chalupníky Matěj Marek, Matěj Til a Jan Gebouer. Překvapuje výskyt poměrně velkého počtu jmen německého původu, což je vysvětlitelné tím, že po velkém úbytku obyvatel za třicetileté války byly pusté chalupy a usedlosti osídleny poddanými z německých vesnic, kteří se v českém prostředí postupem doby počestili.

Bitovským fojtem byl v té době Ondřej Vidlák, jenž přibyl v novém urbáři vedle již uvedených povinností k r. 1606 obstarávaných širokých záležitostí, výčepu piva a koňaliky zakoupených výhradně od vrchnosti a dovoz jednoho sudu vína z Maďarska nebo Rakous za šelji ova. V případě nesplnění této povinnosti zaplatil fojt 30 tol. Byl rovněž povinen chovat vrchnosti psa nebo zaplatit 1 tol., platit a sv. Jiří a Mikuláš 1 tol. 9 gr., odvádět 4 šlepecne nebo zaplatit 12 gr. a odvádět vejce nebo 6 gr. Za ušlání panické louky pod Hlávkou platil 1 tol.

Také mlynář Václav Juat měl značné zvýšené povinnosti peněžní a naturální, jejichž hodnota činila 30 tol. 30 gr., k nimž přibyl chov psa a povinná účast na panických honech.

Zvláště výrazně se však zvýšily robotní povinnosti sedláků, pololánků, zahrádků a chalupníků, jež dosáhly v té době již nesnesitelné míry. Roboty byly vymáhány vrchností po celý rok každodenně mimo neděle, a to se spřežením nebo 1 osobou pěší od východu až do západu slunce při všech polních pracích, v lesích a při panických stavbách. V době, kdy se nepracovalo na polích, museli poddáni vrchnosti konat povazy do vzdálených míst, konat hlídky, slíhat ovce atd. A pokud tyto povinnosti nekonal, byli nuceni za ně zaplatit, což přesahovalo jejich finanční možnosti a upadali do dluhů. K vykonávání těchto neúnasných povinností byli poddáni nuceni hrozbami, násilím a tělesnými tresty. K povinnostem vůči vrchnosti přistupoval ještě desáté člínky, zemské daně a vysoké vojenské kontribuce, které vymáhal habsburský stát nejdivně na vělelé války proti Turkům v 2. pol. 17. stol. a v 18. stol. na tzv. války a dědičtí habsburské v l. 1740-42, 1744-45 a 1756-1763.

Poddanské poměry na biloveckém panství se ještě více zhoršily v 1. pol. 18. stol., především za Václava Karla Sednického z Cholic, který zdědil panství po své matce Beatě Alžbětě Sednické, jež zemřela r. 1731. V jeho době vlády na biloveckém panství a v poddanských vesnicích po celá desetiletí ty nejtvrdší poměry a útlak. Tehdy dosáhl stupeň vykořisťování a vydírání poddaných, jak ukazuje velká zadluženost poddaných v gruntovních zápisech, neuvěřitelných rozměrů. Tehdejší těžké životní poměry poddaných jsou zachyceny ve stížnostech Bitova a některých dalších vsi biloveckého panství, podaných v r. 1782 biloveckému vrchnostenskému úřadu a zemskému úřadu v Opavě.¹⁷⁾ Brzy po zrušení nenáviděného nevolnictví v r. 1781 si podání vsi biloveckého panství sice ještě stěžovali na neúměrně vysoké povinnosti vymáhané Sednickými, především však na staré klívdy, jichž se na nich vrchnost dopustila v několika dobách nevolnictví. Hlavním předmětem těchto stížností bylo zabránění některých sešských pozemků vrchnosti, resp. jejich výměna za házi nebo jejich násilné odnětí poddaným a připojení k panickým dvorům. V Bitově došlo k násilnému zaboru sešských pozemků, jak vyplývá z obsahu stížnosti a dochovaných svědeckých výpovědí, ježté před r. 1740. Stížnost na násilný zbor byla podána celou obcí, je-

jmíž mluvčími a vyslanci se stali sedláci Jan Marek a Václav Richter. Stížnost se opírala o svědecké výpovědi omdesátiletého pamětníka o její první bod se týkal násilné odňatých pozemků, tj. polí na tratiž Záhomen, Mečnice a Dálné, lesů Chraustinec, Hájek, Chobůtek a Hůra a louky Na podháněm, které byly neoprávněně připojeny a zapadly k pozemkům vrchnostenské. Ve stížnosti bitovských poddaných se žádá navrácení těchto pozemků na základě pravoplatného urbairálního zápisu. Druhý bod stížnosti poukazuje na nedostatečné zkrácení robotních povinností sedláků při sešsování c. k. urbáte, neboť podle nejvýšších zákonů nemahlo na sedláky připadnout týdně více než 1 1/2 dne roboty koňským dvojspřím, nikoliv však 39 gr. daně měsíčně, polořadových vrchnosti. Sedláci proto žádali oproštění od povinností uložených navíc. V třetím bodu stížnosti žádala obec navrácení 12 chalupníků k obci, kteří byli obci v r. 1760 neoprávněně odňati, přestože každý z nich platil měsíčně 3 gr. c. k. berninu úřadu.

První bod stížnosti vrchnost odmítla s tím, že v r. 1740 šlo o výměny a změny provedené se souhlasem sedláků a že se jednalo o pozemky téměř stejné výměry a že ani lesy nebyly odňaty násilně. Neoprávněně 2. a 3. bodu stížnosti bilovecký vrchnostenský úřad zdůvodnil odkazem na platné zákonné předpisy.

Záporné stanovisko bilovecké vrchnosti bitovské poddané nespokojili. Rozhodli se pro odvolání k zemskému úřadu v Opavě, jak o tom svědčí protokol z 13. června 1782. Jednání před zemským úřadem v Opavě byli přítomni vyslanci obce a vrchní úředník biloveckého panství Václav Nosek, který vůči jednotlivým bodům stížnosti uvedl různé a formální námůtky jako při jednání v Bitově. Protože i při tomto jednání bitovští trvali na navrácení některých sešských pozemků, odkázal je zemský úřad, k postoupení jejich stížnosti na poddanského odvoláka ke královskému úřadu, resp. k c. k. urbairální dvorské komisi.

Tak ani projednání bitovské stížnosti před zemským úřadem v r. 1782 nebylo úspěšné a zůstalo fakticky bezvýsledné, protože neexistuje žádný doklad o vrácení těchto pozemků, kteří byli v řízení Sednických do l. pozemkové reformy, resp. do znárodnění v r. 1945.

Svědecké výpovědi, které shodně potvrzují oprávněnost stížnosti bitovských sedláků, pfinázejí řadu faktů, jež dokazují okolnosti a poměry, za nichž si vrchnost sešské pozemky v Bitově přivlastnila. Tak Jakub Seidler st. uváděl, že v době, kdy k zaboru došlo, panické a sešské pozemky byly na jiných místech, jež máli sedláci, kteří měli 5-6 ovcí, žehali na velké, kteří měli až 25 ovcí, po stejné poddanské povinnosti a žádali, aby poddanské dávky byly stanoveny podle výměry pozemků, na což větš sedláci nechtěli přistoupit. Jakub Seidler ml. vypověděl, že dříve obec neplatila daně, s nimiž se začalo až před 44 lety; že v době tzv. vyrovnání uprchl bitovský fojt Václav Lazeký do Polska, jeden sedlák uprchl do Maďarska, sedlák Feltn Seidler byl vězněn v opavském žaláři a že sedláci byli nejednotní. Ondřej Richter svědčil, že byl v době tzv. vyrovnání pololánkem, ale že mu byly ponechány jen 3 velké čtvrti orné půdy, čímž se stal jen velkým chalupníkem. Jeho ostatní pole zůstala vrchnost, zůstali sedláci. Václav Richter uváděl ve svém svědectví, že vyrovnání a výměny nebyly dobrovolné, protože sedláci při nich hodně ztratili, a Ondřej Marek, který své pozemky odstoupit nechtěl, byl panským úředníkem zbit.

Z uvedených výpovědí lze usoudit, že sedláckům odňaté pozemky byly původně lesy a porosty, které teprve po vyčizení byly přeměněny v pole a že v souvislosti s tímto zaborem došlo v Bitově vůči odprůmčím k tvrdým zátokům, po nichž se podání na dlouhou dobu zotekl. Avšak ještě po více než 40 letech jejich protest byl bezvýsledný, neboť ještě i tehdy byla vládnoucí aristokracie příliš silná, než aby přijala nějaké rozhodnutí ve prospěch poddaného lidu.

O hospodářských a sociálních poměrech Bitova a jeho obyvatel v průběhu 18. stol. skýtají poměrně souvislé informace gruntovní knihy vedené od r. 1697, statis-

postoupil hranické zboží za peněžitou náhradu kláštera Hradišku u Olomouce, nevymezuje přesně hranice.⁷⁾ Nebylo toho tehdy asi třeba; vidět kraj okolo Starého Jičína náležel v té době zeměpánovi, markraběti Jindřichu Vladislavovi, ochránci a pánovi církve. Noví nabyvatelé tohoto území, pán z Hückeswagen, kteří je získali někdy mezi lety 1230—1240, zaměřili svou pozornost na okolní Pflöbar; jejich nástupci, pán z Pflövic, neměli během krátké dráhy Starého Jičína patně mnoho času ani zájmu na energickém postupu směrem k Hranicím. Avšak po nástupu krále Jana Lucemburského na český trůn r. 1310 dochází zřejmě ke změnám majitelů feudálních držav v souvislosti s kolísavým nebo nepřetlakovým postojem vyšší šlechty vůči panovníkovi. Po přeměnění šlechtické výpověy r. 1316 dostávají pán z Křavač, kteří nedlouho předtím nabývali blíže nezdaným způsobem i panství Starý Jičín, od krále Fulnecka a Bilovecka, odháté pánem z Lichtenburka.⁸⁾ Při nejasnosti hranic oproti klášteru hraděštskému došlo jistě záhy k štenicím, snad už dokonce ještě za pánů z Pflövic. Aby si klášter zachoval proti novým výbojným sousedům svůj dosavadní majetek, vyhotovil nebo dal vyhotovit listinu datovanou k r. 1201, která však podle rozboru stylizace, obsahu i přímo vznikla právě počátkem 14. stol.; klášter se mohl sice dosti dobře bránit pravou listinou z r. 1222, v té však chyběl podrobnější hraniční popis. Zato ve zmíněném starém podání z počátku 14. stol., který se hlásí k r. 1201, je obsaženo do detailů ohrazení hranického zboží.⁹⁾ Dále je uvedeno, že markrabě Vladislav Jindřich daroval m. j. hraděštskému klášteru les až k říčce Jesenici a dědiňy Bělotín, Palom, Heřmanice, Lúčky (Hranické), „Na horách“ a „Yassenicie“.¹⁰⁾ Na základě tohoto dokumentu, jehož znění nebudilo tehdy podezření, poněvadž zhruba odpovídalo soudobému stavu, došlo patně mezi oběma stranami k narovnání, a to tak, že poslední dvě vsi, totiž Hůrka a Jeseník, připadly v první čtvrtině 14. stol. k panství Starý Jičín.

Hůrka byla sice od sklonku 14. stol. těsněji napojena na Bernartice,¹¹⁾ ale máme doklady o její dřívější vazbě na Jeseník. Tak r. 1383 dal Vok II. z Křavač na Starém Jičíně na doživní v léno, resp. v doživotní zástavní užívání, olomouckému kanovníkovi Vilémovi z Kortenlangen ves Jesenici jinak Jessenyk. Z příslušné listiny vyplývá, že Vilém zaplatil hotově 200 hřiven, ale roční užitek ze vsi mu měl vynést 40 hř. Vilém koupil ves i s fajtštrím, kostelním podacím (kolaturou), se všemi rolníky platnými (patně německými koloniaty) i k hradě připoutanými (snad slovenského původu). Z Jeseníku se vybíralo o sv. Martině (11. 11.) ročního platu (během 7 hř, 21 gr., vnošec 1 hř, 26 gr. místo robot, které však nejspíš nejspíš náležely blíže popsané, a o velikonočních 20 grošů nebo 20 vepřových plecí. Čině a sv. Jiří (24. 4.) a o sv. Michalu (29. 9.) činěta z 15 1/4 lána po 11 hř. 4 gr. a od fojta 2 1/2 hř. O svato-dušních svátcích se vybíralo 5 gr. tzv. kravích peněz (v latinské psané listině je zapsáno, že se tento plat obecně nazývá Kuhlreit) — patně za právo společné pastvy poddanského i vchnostenského dobytka na panských polích — a o sv. Michalu 160 kulat nebo 39 gr., tedy celkem 37 hř. 25 gr. Poněvadž po moru nebyly obsazeny všechny usedlosti, přidalo se Vilémovi po 42 gr. ročního platu z roli v Mankovicích (Mankindorf) splatných o sv. Jiří a Michalu a půl hřivny platu od fojta z Hůrky (Horka), odkud se měl v podobě potřeby doplnit i ostatní chybějící plat. Škody způsobené vólkami nebo živelními pohromami měl Vilémovi hradit starojický pán. Vilém však nesměl nikomu ves prodát a po jeho smrti měla připadnout zpět k panství Starý Jičín.¹²⁾ Z uvedeného vyplývá, že v Jeseníku neprosta převidávalo rentě peněžité, totiž asi 3/4 hř. z lána. Fajtštrý mělo tedy výměru asi 3 lána, patně s právem držet si řemeslníky a šenkovat alkoholické nápoje.

Zde je třeba dodat, že Mankovice, a jejich nejstarších dějinách — nehledíme-li na nálezy archeologické — není nic bezpečného známo, náležely ve 14. stol. rovněž pánům z Křavač, a to buď k panství starojickému nebo k fulneckému.¹³⁾

Od Viléma z Kortenlangen koupil Jeseník r. 1397 Petr z Břehu pro sufragána olomouckého biskupa Mikuláše do konce jeho života.¹⁴⁾ Už v prvé čtvrtině 15. stol. připadla ves zpět k panství starojickému, ale ne na dlouho. Poslední člen starojické větve pánů z Křavač Jan dlužil větší sumy peněz brouhům Tvorkovským z Křavač z vedlejší větve rodu. Mankovice měl v zástavě Mikuláš Tvorkovský r. 1434 zřejmě od panství fulneckého; to vyzněl s vdovou Jano z Křavač krásnou Anelkou Oparovskou z rodu Píemyslovců Jiří Lukavský ze Šternberka, pan na Odřích. Patně také zástava zaplatil, neboť o dědičině se r. 1437 s ním soudilo před moravskými zemským soudem v Olomouci Markéta z Kortenlangen, zvaná též z Kastelan a z Milostic, že jí dříve její dědicové, ves Mankovice, v ceně 300 kop (hřiven). Pře se proáhla, Jiřík mezitím zemřel a Markéta pohnala před soud r. 1447 jeho bratra a dědice Lacko, že odprodal toto její dědictví neprávem. Avšak soud r. 1448 rozhodl, že Markéta nedokázala následný zábor vsi, že celou řadu let nechalovala, ačkoli „práva šlo“ (soudní zasedání se konala) a měla písemný doklad, a prohlásil proto její nárok za propadlý.¹⁵⁾ Ves byla pak nějakou dobu v držení jesenické větve Tvorkovských z Křavač a připadla pak k panství odenskému; roku 1466 se čítala už k Opavsku.¹⁶⁾

Jeseník obdržel kolem r. 1430 od Jana z Křavač do zástavy Mikulášův bratr Ondřej Tvorkovský. Ten pohnal r. 1437 před zemské právo v Olomouci dědice Jana z Křavač a jejich ručitele z 500 hř., že nechť ani od něj vyplatí „Jesenice Německé“ ze zástavy. Avšak soud našel, že sám nic neslibil ani starojické panství nedrží. Došlo pak tedy k narovnání v tom smyslu, že Jeseník podří Tvorkovští do vyplacení zástavní sumy, nebo jim byl puštěn jeho léno. V letech 1461—1463 seděl zde Ondřejův syn Kryštof z Tvorkova a Jesenice, který měl tehdy rozepít o nějaký dluh se svým sousedem Janem z Riesenberka na Polouvi a Dubu.¹⁷⁾ Avšak už kolem r. 1460 postoupil Mikuláš Fulštejnovi ze Slavkova v Jeseníku rychtářství s mýlnem, krčmou, pěti sedlky, rybníky, louky a jiné příslušenství (k rychtářství náležející). Nemohl mu však zajistit majetnictví tohoto zboží v případě, že by dostal vyplacenou zástavní sumu, a tím by přestal být držitelem Jeseníku. Proto slevil r. 1467 Fulštejnovi z kupní sumy za toto zboží 200 zlatých (100 hř.). Fulštejn, který se psal rovněž „z Jesenice“, byl r. 1477 už mrtev. Zástava ve výši 600 zl. přešla na nějaký čas na Martina z Hierzfeldu na Dražejovicích, kterého však r. 1480 pohnal k zemskému soudu v Opavě fulnecký pán Jan z Zerotína, že si vypůjčil na jeho prosbu 100 zl. na vyplacení zástavy vsi Jesenice, ale že Martin nedodržel slíbenou dohodu o splátekách, a propadl proto pokutou 60 zl.¹⁸⁾ Jeseník proto neudržel a už následujícího roku sedl zde na celé vsi nebo alespoň na větším díle znova Kryštof z Tvorkova, neboť tehdy si Jan z Zerotína stěžuje u zemského soudu v Olomouci na „Kryštofa z Tvorkova a v Jesenici“, že mu hubí les náležející k panství fulneckému, takže utrpěl 100 zl. škody. Je mu ponobal několik set jedli, v nichž bylo i něco borů, a že si zde nadělal luk.¹⁹⁾ Bylo však docela narovnání v tom smyslu, že Kryštof měl právo na les, ale Zerotín na bříd medarské, a proto se měl Kryštof postarat, aby bříd kažený nebyly.²⁰⁾ Kryštof tu seděl ještě r. 1500 jako zástavní držitel nebo jako mán panství starojického, ke kterému ves podle zápisů v zemských deskách olomouckých r. 1497 o 1500 byla počítána; po jeho smrti r. 1502 se stala přímo zástavní panství fulneckého nebo starojického, která obě byla tehdy společně souběžně placena bratry z Zerotína.²¹⁾

Jesenické fajtštrý bylo zřejmě dosti významným objektem, jak je patrné z dokladů k r. 1383 a 1461—1467. V l. 1406—1408 byl fojt (rychtář) Jan „z Jesnyka Německého“ ručitelem a společníkem novojickému měšťanu Petru Sandhansovi ve sporu s Jirkem ze Šternberka a jeho synem Albrechtem, kteří následně odňali Petrov v lese Kolčovy, herynky i jiné zboží v ceně 107 hř. Když šlo do tuhého, sibiili urozeni lupiči, že se vyrovnají mimosoudně podle výpovědi Albrechta z Tovačova, ale k jednání se nedostavili, škody nenahradili a měšťan zřejmě nepochodil. Jesenícký fojt měl čast nést polovinu nákladů soudního řízení.²²⁾